T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

BİNGÖL EFSANELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Recai BAZANCİR

VAN – 2010

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

BİNGÖL EFSANELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Recai BAZANCİR

Danışman
Prof. Dr. M. İlhan BAŞGÖZ

VAN – 2010

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı **ANABİLİM DALI**, **TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI'**nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan (Danışman)	**Prof. Dr. İlhan BAŞGÖZ**……..
Üye	**Prof. Dr. Muhsin MACİT**…….
Üye	**Doç. Dr. Alaattin KARACA**…….
Üye	:.....
Üye	:.....

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2010 .....

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……..... IX
KISALTMALAR……..... XII
GİRİŞ…….....1

İNCELEME

1. BİNGÖL……..... 1
2. BİNGÖL EFSANELERİ ÜZERİNDEKİ ÇALIŞMALARIM……..... 3
2.1. EFSANE TANIMLARI…….. 3
2.2. EFSANENİN DİLİ VE ANLATIM TEKNİĞİ……..... 5
2.3. EFSANENİN KAHRAMANLARI VE KAHRAMANLARIN YAŞADIĞI ZAMAN…….....6
2.4. EFSANELERİN İNANIŞLA İLGİSİ……..... 7
2.5. EFSANE İLE ANLATAN İNSANIN KİŞİLİĞİ VE SOSYAL ÇEVRESİ ARASINDAKİ BAĞ……...8
2.6. EFSANENİN VERDİĞİ MESAJLAR…….. 9
2.7. EFSANELERİN ANLATILMA ZAMANI……..... 12
2.8. EFSANELERİN COĞRAFYADA DAĞILIMI……..... 13
2.9. EFSANELERİN GÖREVİ, YANİ EFSANENİN FONKSİYONU….. 15
3. DERLEMELERDE KARŞILAŞTIĞIM GÜÇLÜKLER……..... 17
4. TÜRKİYE'DE EFSANELER ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BU ÇALIŞMALARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ……..…26
5. AÇIKLAMALAR…….……30
6. BİNGÖL EFSANELERİ……...31

BİRİNCİ BÖLÜM

EFSANE METİNLERİ

6.1 DİNİ EFSANELER……..... 31
6.1.1. DİNİ VE TARİHİ KİŞİLER ÜZERİNE SÖYLENMİŞ EFSANELER..... 31
1. ŞEYH ŞİRAZİ'NİN KERAMETİ VE YOK OLMASI……..... 31
2. ERENLER VE SOF (SOFU) ŞAKİR HAZRETLERİ'NİN KERAMETLERİ.32
3. HÜSEYİN-İ CEFER VE HASAN-I CAFER……..33
4. HZ. ALİ VE ATI DÜLDÜL……34
5. DERVİŞ BABA VE SULTAN ALÂEDDİN KEYKUBAT……...35
6. YAD MAHMUT EVAS (YADO) EFSANESİ……...36
7. ŞIH (ŞEYH) MUHAMMED ŞAKİRİ……...38
8. SOF(SOFU) ŞAKİR HAZRETLERİ – 1……..……..... 38
9. SOF(SOFU) ŞAKİR HAZRETLERİ – 2……..... 39
10. MALA(MOLLA) PÖR……39
11. ŞIH (ŞEYH) AHMET EFENDİ – 1…….. 40
12. ŞEYH AHMET EFENDİ – 2……..... 40
13. ŞIH (ŞEYH) AHMET EFENDİ – 3…….. 40
14. SOF (SOFU) ŞAKİR HAZRETLERİ VE ASASI…… 41
6.1.2. ALEVİ DEDELERİ VE ERENLERİ ÜZERİNE SÖYLENMİŞ EFSANELER

15. ULU MANSUR VE KUREYŞ BABA – 1……... 42
16. ULU MANSUR VE KUREYŞ BABA – 2……... 43
17. CEMAL ABDAL……..44
18. PAŞA'NIN KÖTÜRÜM OĞLU VE SEYİT MEHMET'İN MUCİZESİ…... 44
19. BABA MANSUR'UN DEMİR ÖRS'Ü ERİTMESİ VE KAYBOLMASI..... 46
20. TESBİH'İN YILANA DÖNÜŞMESİ…….. 46
21. CEMAL ABDAL'IN ÖLÜ KUZUYU DİRİLTMESİ……..... 47
22. KURBAN ETİ MUCİZESİ……... 47
23. SEYİT MEHMET'İN ÖLÜMÜ BİLMESİ……..... 48
24. KUR HÜSEYİN İSMİNİN ÇIKIŞI…….. 48

25. SEYİT HÜSEYİN VE BERİTANLI ÇOBAN……..... 48
26. SEYİT HÜSEYİN OĞLU SEYİT SÜLEYMAN'IN GÖSTERDİĞİ MUCİZE……..49
27. ŞAKO (ŞAH İSMAİL.) VE KÜÇÜK AĞA……..…….....…..50
28. SEY(SEYYİT) HIDIR…….....51
29. SEYİD HÜSEYİN…….....52
30. DEDE VE KERAMETLERİ……..... 53
31. SEYİT ALİ-YE SEYİT NURİ VE AKSAKALLI PİR……... 53
32. SEYİT HÜSEYİN OĞLU SEYİT SÜLEYMAN'IN GÖSTERDİĞİ MUCİZE…….....54
33. SEY(SEYİT) SÜLEYMAN……... 55
34. SEYİD MUSTAFA……... 56
35. PİRLERİN VE DEDELERİN MANEVİ GÜCÜ…….....56
36. SEY (SEYİT) KAMER…….....57
37. SEYİT MEHMET…….....58
38. SEY HÜSEYİN'İN TESPİHİ…….....58
39. DEDE'NİN CEM'DE ÖLECEĞİNİ BİLMESİ……... 59
40. PİR GUDO…….....60
41. ULU MANSUR'UN DUVARI YÜRÜTMESİ……..... 60
42. SEYİT HÜSEYİN'İN MANEVİ MUCİZESİ……..... 61
43. SEYİT KUR HÜSEYİN'İN MUCİZESİ……..... 61
44. ALİ AVA'NIN ŞİFALI ELİ……..……... 62
45. ŞAKO'NUN KERAMETİ……... 62
6.1.3. CEM EVLERİ, TEKKELER, OCAKLAR, CAMİLER (İBADET YERLERİ) ÜZERİNE SÖYLENMİŞ EFSANELER…… 63

46. DUT AĞACI'NIN YEŞERMESİ VE SEYİT HÜSEYİN DERGÂHI…..…… 63
47. SEYİT HÜSEYİN VE ŞAKO……... 64
48. HÜSEYİN ALİ DEDE TEKKESİ VE OĞULLARI……..... 65
49. KARER DERGÂHI……...66
50. SEYİT ALİ-YE SEYİT NURİ TEKKESİ……..... 66
51. SEYİD ALİ-YE SEYİT NURİ OCAĞI…… 67

52. OCAK……...…….....67
6.1.4. ZİYARETLER, TÜRBELER, YATIRLAR (KABİRLER), MEZARLAR ÜZERİNE SÖYLENMİŞ EFSANELER……..... 68

53. ŞIH (ŞEYH) AHMET VE ZİYARETİ……..... 68
54. BİNGÖL DEPREMİ VE ZİYARETLER…….... 69
55. ŞEKER BABA ZİYARETİ – 1……..... 70
56. KUR HÜSEYİN MEZARI……... 70
57. ŞEKER BABA ZİYARETİ – 2……..... 71
58. ŞEKER BABA ZİYARETİ'NİN MUCİZESİ……..... 71
59. ŞEKER BABA…….....72
60. ŞEKER BABA TÜRBESİ…….....72
61. ZİYARET DEDE……..... 73
62. ALİ EKBER BABA TÜRBESİ……..…….. 73
63. MALUM YUSUF…….…....74

İKİNCİ BÖLÜM

7. OLAĞANÜSÜTÜ KUVVETLER VE VARLIKLAR ÜZERİNE EFSANELER…… 74
7.1. CİNLER, PERİLER, DEVLER, EJDERHALAR, KAPOZLAR (KARABASANLAR)……..74

64. EJDERHA'NIN ARŞA ÇIKMASI…….....74
65. MUT XERTEV……..75
66. ÜÇ BACI-KARDEŞ…….....76
67. OLAĞANÜSTÜ YARATIK…….....77
68. DEV-İ DÜGERNAN (ALINCIK KÖYÜ DEVİ)……..... 77
69. CİN ÇARPMASI……... 78
70. CİNLERİN SOFRASI……... 79
71. KARDEK EFSANESİ……..... 80
72. CİNLERİN GECE ORTAYA ÇIKMASI……..... 80

73. CİNLERİN DÜĞÜNÜ–1……..... 81
74. CİNLERİN DÜĞÜNÜ–2……..... 82
75. CİNLERİN DÜĞÜNÜ–3……..... 82
76. AYŞE ZER……..... 83
77. KAPOZ – 1……..…..... 84
78. KAPOZ – 2……... 85
79. GÜZEL GÖRÜNÜMLÜ KAPOZ……... 85
80. KAPOZUN YAKALANMASI……..... 86
81. KAPOZUN ÇUVALDIZA BAĞLANMASI……... 86
82. SÜLE GICİK'IN CİNLERE KARIŞMASI…… 86
83. CİN MAĞARASI…… 87
84. AKSAKALLI DEDE – 1…….. 87
85. AKSAKALLI DEDE – 2…… 88
86. UĞURLU-UĞURSUZ MELAKET(MELEK)……..... 89
7.2. HASTALIK VE ÖLÜM GETİREN VARLIKLAR……..... 89

87. HIZIR'IN ÖLÜM GETİRMESİ……... 89
88. AYŞE ŞORAK'IN ÖLÜM GETİRMESİ……. 90
89. KÖTÜLÜK MUSKASI……..... 91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

8. HAYVANLAR ÜZERİNE EFSANELER……...92
90. MEREL ŞEHRİ (FARE İSTİLASI)……... 92
91. KEKAVU KUŞU – 1…… 92
92. KEKAVU KUŞU – 2…… 94
93. ŞARIK U ŞİVAN (ŞARE İLE ÇOBAN)……..… 94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

9. TARİHİ EFSANELER……..95
9.1. SAVAŞLAR, FETİHLER…… 95

94.ŞEKER BABA ŞEHİDİ'NİN RUS ASKERLERİNİ BOZGUNA UĞRATMASI……..95
95. KIZILBAŞ……. 96

9.2. HÜKÜMDAR SÜLALELERİNİN MENŞELERİ, ADLAR-ÜNVANLAR.. 96
96. ÇORI-BORI EFSANESİ…….…….. 96
97. SÜMERLERDEN BİNGÖL'E……..97
9.3. KALELER, SURLAR, KÖPRÜLER……... 98
98. BİNGÖL DAĞLARINDAKİ BİR KALENİN EFSANESİ……..... 98
99. KRAL KIZI KALESİ……..... 98

9.4. MESKUN YERLERLE İLGİLİ OLANLAR: EVLER, KÖYLER…..…….. 100
9.4.1. Evler-Köyler……...……...…..... 100
100. MORADAN KÖYÜ…… 100

BEŞİNCİ BÖLÜM

10. TABİATLA İLGİLİ EFSANELER……... 102
10.1. TAŞLAR, KAYALAR, TEPELER, DAĞLAR, KIRLAR…….…….. 102

101. CEBEL-İ CUR (YÜKSEK DAĞ)……..... 102
102. VAYO - BIRA (BACI - KARDEŞ) KAYALIĞI……..……..... 102
10.2. GÖLLER, ÇEŞMELER, PINARLAR……... 103

103. KUŞ GÖLÜ EFSANESİ……..... 103
104. ŞEMO DERESİ……... 103
105. BİN GÖLLER EFSANESİ VE KÖROĞLU'NUN ATI……..... 104
106. BİN GÖLLER……..... 105
107. KÖROĞLU VE ATININ AB-I HAYATI İÇMESİ…….. 105
108. ÂB-I HAYAT(HAYAT SUYU)-1……..... 105
109. ÂB-I HAYAT(HAYAT SUYU) -2……..... 106

110. KÖROĞLU'NUN ÂB-I HAYAT SUYUNU İÇMESİ……..... 106
111. BİNGÖL'DE ÂB-I HAYAT……..... 106
112. EVLİYA ÇELEBİ'NİN BELİRTTİĞİ BİNGÖLLER'DEN BAZILARI VE MUCİZELERİ..... 107
113. HIZIR (A.S.)'IN AB-I HAYAT'TA ABDEST ALMASI……..... 108
10.3. AĞAÇLAR, BİTKİLER, MEYVELER……..... 108

114. CEM AYİNİ SIRASINDA AĞAÇLARIN SECDE ETMESİ……..... 108
115. KANAYAN AĞAÇ……..…..... 109
116. DUT AĞACI……..….. 109
117. ŞAKO'NUN SOPAYI YILANA DÖNÜŞTÜRMESİ……..…….. 110

ALTINCI BÖLÜM

11. HIZIR İLYAS İLE İLGİLİ EFSANELER……..... 111
118. BOZATLI HIZIR'IN RUS SAFLARINDA OLMASI……..... 111
119. MAÇANLARIN HIZIRI……..... 112
120. HIZIR NASREDDİN HOCA KILIĞINDA……..... 113
121. HIZIR'IN KÖLE OLMASI……..... 113
122. HIZIR'IN AB-I HAYATI BULMASI……..... 114
123. HIZIR VE ATI……..... 115
124. HIZIR'IN HAC'DA YARDIMI……..... 115
125. HIZIR'IN YAĞMUR YAĞDIRMASI……..... 115
126. SEYİT MEHMET'İN HIZIRI GÖRMESİ……..... 116
127. HIZIR'IN KAPIMIZA GELMESİ……..... 116
128. HIZIR'IN DEPREMDEN ÖNCE BELİRMESİ……..…..... 117
129. HIZIR – 1……..... 118
130. HIZIR – 2……..... 118
131. HIZIR – 3……..... 119
132. HIZIR – 4……..... 119
133. HIZIR – 5……..... 120

YEDİNCİ BÖLÜM

12. ETİOLOJİK (İZAH EDİCİ) EFSANLER……..……..... 120
134. KEKAVU KUŞU……..... 120
135. HAVAL KADIN……..... 121
136. KARTAL OYUNU EFSANESİ–1……..... 122
137. KARTAL OYUNU EFSANESİ – 2……..... 122
138. ÇAÇAN OYUNU EFSANESİ……..... 123
139. ÇOBAN (KARTAL) OYUNU EFSANESİ–1……..... 124
140. ÇOBAN (KARTAL) OYUNU EFSANESİ–2……..... 124
13. SONUÇ……..... 125
14. KAYNAKLAR……..... 127
15. ÖZET……..... 132
16. ABSTRACT……..... 133
17. EKLER……..... 134
EK–1: HARİTALAR……..... 134
Lev.I. URARTULAR DÖNEMİNDE BÖLGEDEN GÖRÜNÜŞ……..... 134
Lev.II. BİZANSLILAR DÖNEMİNDE ÇAPAKÇUR……..... 135
Lev. III. BİNGÖL İLİ HARİTASI……..... 136
EK–2: FOTOĞRAFLAR……..... 136
Lev. IV-V. 1950'Lİ YILLARDA BİNGÖL……..... 136 - 137
Lev. VI. 1960'LI YILLARDA GENÇ CADDESİ'NDEN BİR GÖRÜNÜŞ……..... 137
Lev. VII. 1970'Lİ YILLARDA BİNGÖL……..... 138
Lev. VIII. 2009 YILINDA ŞEHRİN KUŞBAKIŞI GÖRÜNÜMÜ……..... 138
Lev. IX. BİNGÖL'ÜN ÖNEMLİ FOLKLOR OYUNLARINDAN, KARTAL OYUNU'NDAN, BİR KESİT……..... 139

ÖNSÖZ

"Bingöl Efsaneleri" adlı çalışmamızda, Bingöl il sınırları içerisinde anlatılan, sözlü halk geleneği ürünlerimizden efsaneleri belli bir sistem ve metodoloji dahilinde bilimsel kurallara bağlı kalarak, derlemeye çalıştık.

Sosyal bilimler konularını incelemek için çeşitli araştırma metotları geliştirmişlerdir. Bir sosyal bilim olan folklor'un da bu konuda kendi metodolojisi vardır. Folklor, malzemesini iki kaynaktan elde edilebilir:

Yazılı kaynaklar
Sözlü kaynaklar

Ben daha çok sözlü kaynaklar üzerinde durdum. Memleketimizde bize folklor araştırma metotlarını tanıtan kaynakların en önemlileri şunlardır:

Özkul ÇOBANOĞLU, "*Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş"*
Pertev Naili BORATAV, *"Halk Edebiyatı Dersleri"*
Mark AZADOVSKİ, "Sibirya'dan Bir Masal Anası"

Yukarıda belirttiğim kaynaklar çalışmamda bana kılavuz oldu. Bu vesileyle, derleme yaparken karşılaştığım güçlükleri sahada daha çabuk görüp, çözüm yolları geliştirdim

Tezime konu olan toplam 140 efsanenin 12'si başka yazılı kaynaklardan alınmış, kalan 128 efsane ise, Bingöl ilinin köylerinde, ilçelerinde, mezralarında ve ulaşımın zor olduğu bölgelerinde toplanmıştır. Bu efsaneler, anlatıcılarla birer birer görüşülerek, tarafımdan derlenmiştir. Derleme kayıtları yazıya aktarılırken, anlatıcıların lehçe özellikleri ve cümle yapıları büyük ölçüde korunarak yazılmıştır. Bu nedenle tezimde yer alan efsanelerin özgün olduğu kanısındayım.

Başka yazılı kaynaklardan aldığım 12 efsane metninden, 5'i Kazım Balaban'ın: "*Ehlibeyt'ten Dersim'e"* adlı yapıtından, 3'ü Mehmet Önder'in, "*Anadolu Efsaneleri"*kitabından, 3'ü, "*Bingöl 1973 İl Yıllığı"*ndan, 1'i M.Şerif Fırat'ın, "*Varto Tarihi"*adlı yapıtından alınmıştır. (Bu yapıtlar hakkındaki genel bilgi tez çalışmamızın " Bibliyografya" bölümünde verilmiştir.)

Derlediğim efsane malzemelerini topladıktan sonra, onları sınıflandırdım. Bu efsaneleri yedi ana grupta topladım:

I –Dini Efsaneler, II – Olağanüstü Kuvvetler ve Varlıklar Üzerine Efsaneler, III – Hayvanlar Üzerine Efsaneler, IV – Tarihi Efsaneler, V – Tabiatla İlgili Efsaneler, VI – Hızır İlyas ile İlgili Efsaneler, VII – Etiolojik (İzah Edici) Efsaneler. Daha sonra bu gurupları kendi içlerinde alt gruplara ayırdım.

Kitabımızın " Bingöl" bölümünde, Bingöl'ün ne zaman il statüsüne kavuştuğu ve adını nereden aldığı hakkında efsanelerle desteklenmiş, etraflı bilgiler verilmektedir.

Daha sonraki bölümde de tez çalışmamıza konu olan, "Bingöl Efsaneleri Üzerindeki Çalışmalarım" adlı başlıkta: Efsanelerin tanımları, özellikleri, dili, kahramanları ve kahramanların yaşadığı zaman, Efsanelerin inanışla ilgisi, Efsane ile anlatan insanın kişiliği ve sosyal çevresi arasındaki bağ, Efsanenin verdiği mesajlar, Efsanelerin anlatılma zamanı, coğrafyada dağılımı, Efsanelerin görevi, yani efsanenin fonksiyonları ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Daha sonra, varılan sonuçlar konumuz dâhilinde belirtilmiştir.

Bir sonraki bölümde ise, "Derlemelerde Karşılaştığım Güçlükler" ve bu güçlükler karşısında izlediğim yöntemi ayrıntılı biçimde paylaştım.

Son olarak, "Türkiye'de Efsaneler Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Bu Çalışmaların Karşılaştırmalı Analizi" adlı başlıkta, okuduğum efsane kitaplarıyla benim derlediğim efsane metinleri arasındaki ortak noktaları ve farklılıkları belirtmeye çalıştım.

Dipnotlar, hemen anında bakma ve yaralanma kolaylığı sağlaması açısından her sayfanın hemen altında verilmiştir. Efsane metinlerinde ise sırasıyla, Efsanenin geçtiği yer, kaynak kişinin adı-soyadı, yaşı, mesleği, efsaneyi kimden duyup öğrendiği ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Efsanelerin derlendiği ilin eski ve yeni haritaları, şehrin geçmişten günümüze gelen çeşitli fotoğrafları ve şehrin simgesi olmuş folklor oyunu kartal oyunundan bir enstantane kitabın sonunda verilmiştir.

Öncelikle, tez çalışmam süresince bana, teorik ve uygulamalı derleme metotlarını, bilimsel doğrulardan ve dürüstlükten şaşmamam gerektiğini, folklorun özgür ve özgün bir yaklaşımla öğrenilebileceğini, Halk Bilimi'nin özgür düşünmeye, üretmeye dayalı bir bilim olduğunu gösteren değerli Hocam ve danışmanım, Prof. Dr. İlhan BAŞGÖZ'e sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Bu kitabı hazırlarken birçok başka insandan da yardım ve destek gördüm. Yaklaşık 2,5 yıl süren derleme çalışmalarımda bana evlerini ve o sıcak yüreklerini açan güzel insanlara teşekkürlerimi sunarım. Değerli zamanını ve engin folklor bilgisini benimle paylaşan, elindeki kaynakları benden esirgemeyen Ahmet BULMUŞ'a, "Baba Mansur Kur Hüseyin Dergâhı"nın kapılarını bana açıp, bildiklerini benden esirgemeyen ve dergâhında beni ağırlayan, Seyit Selçuk SEVİN Dede'ye ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na, sağladığı maddi destekten dolayı, teşekkür ederim.

Ankara, Ocak – 2010 Recai BAZANCİR

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser.
a.g.m.	: adı geçen makale.
C.	: cilt.
çev.	: çeviren.
haz.	: hazırlayan.
s.	: sayfa.
S.	: sayı.
TDK	: Türk Dil Kurumu.

GİRİŞ

1.BİNGÖL

Bingöl, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümünde yer alır**.** Bingöl, tarih boyunca çeşitli kavimlerin yönetiminde kalmıştır. İl T.C'den daha önce "Çevlik" yâda halk dilinde "Çolig" adıyla Palu ilçesine bağlı bir bucaktı. 1872 Yılında cennet suyu anlamına gelen "Çapakçur" adını alır. 1936 yılında da yine aynı 2885 sayılı kanunla il statüsüne kavuşturulur. Bingöl, Cumhuriyetin ilk yıllarında il yapılan Genç'in ilçe merkeziydi. Genç daha sonra ilçe olarak Elazığ'a, sonra da Muş'a bağlanmıştır. 1936 yılında kurulan Bingöl ilinin merkezi yapılan "Çapakçur"un adı, 1945 yılında efsanelere konu olan göllerinden esinlenerek "Bingöl" olarak değiştirilmiştir. İlin eski adı olan Çevlik Anadolu Halk ağızlarında, dere kenarında bulunan bağlık, bahçelik yer anlamına gelir. Gerçektende Bingöl'ün eski yerleşim alanı olan Çevlik, Çapakçur Suyunun kenarında bağlık, bahçelik yeşil bir ovada kurulmuş olup, ismi ile uzlaşı içindedir. Çevlik kelimesi halk dilinde halen "Çolig" olarak varlığını muhafaza etmektedir. Bugün birçok kişi, özellikle kırsal kesimde Bingöl isminin yanında, Çolig adını kullanmaktadır. Çeşitli kaynaklarda Bingöl'ün adı "Mingöl" olarak karşımıza çıkar. Mingöl, göller bölgesi anlamındadır. Mingöl kelimesi de zamanla halk tarafından "Bingöl" şeklinde telaffuz edilmiş bin tane göl anlamındadır.[1]

Bingöl'ün bilinen en eski ismi "Cebel-cur"dur. Orta çağ İslam kaynaklarında, Cebel; dağ, Cur; akan dere anlamında geçmektedir**.**[2] Bu kelimenin zamanla "Çabakçur" şeklinde telaffuz edilmiş olmak ihtimali kuvvetlidir. Zaten Çapakçur akan temiz su anlamına gelir. Başka bir rivayete göre ise, Cebel-ü Cur'un " Dağ-tepe" anlamlarına geldiği söylenmektedir. Bugün de halk ağzında "cur" sözcüğü dağ-tepe anlamında kullanılmaktadır.

Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde, Çapakcur için şu bilgiyi vermektedir:

---

[1] *Bingöl Fotoğraf Albümü,* Kırmızı Değirmen Yayınevi, 2007, s.3
[2] *İslam Ansiklopedisi*, TDV. İstanbul,1992,cilt.6, s. 183

Büyük İskender, vücudundaki dayanılmaz ağrılar için nice hekimlere başvurduğu halde şifa bulamaz. Bunun üzerine Ab- ul Hayat (ölümsüz hayat) suyunu aramaya başlar. Uzun zamanlardan sonra kaynağı kendisi olmasa da o sudan içip dayanılmaz ağrılardan kurtulur. Faydasını gördüğü bu suya " Makdis lisanı" (mukaddes dil anlamına gelen Arapça lisan) üzerine cennet suyu anlamına gelen Çabakçur adını verir. Hekimlerinden Filkos'u yanına çağırıp, "Bu kadar zamandan beri ağrılarıma bir ilaç bulamadınız. İlacı Tanrı cennet pınarlarından verdi. Derhal burada benim için bir kale inşa edip ismini Çapakçur koyunuz" demiştir. Bu emir üzerine Murat nehri kenarında üç yüz on beş günde Çabakçur Kalesi inşa edilmiştir."[3]

Evliya Çelebi devam ediyor:

*" İçlerinde **Harem Gölü** dirler bir göl vardır. Burada yıkanan avretler semiz ve iri olurlar. Doğururken asla acı çekmezler. **Er Gölü** vardır, anda yıkanan adam her cihette kuvvet bulup, cimaa iktidarı artar. **Ballı Göl** vardır, şekerden leziz olup, sabah vakti kenarında kudret helvası bulunur. **Sabbaş Gölü** vardır, birkaç kere içenin başı sallanır. **Kerkis Gölü** vardır. Bu gölden bir adam içse, aksakallı bir pir olur. **Şor Gölü'**nden kifayet miktarı su alında, bir yemeğe konsa, âlâ leziz olur. Bundan gayri göller, âb-ı hayattan nişan verir, tatlı sular olup, yıkanırken sabuna lüzum kalmaz. Amma âb-ı hayat gölünü kimse bilmez."*[4]

Bingöl adının oluşumu ile ilgili diğer efsane şudur,

Bingöl dağlarında savaşan ordulardan bir bölük içecek su bulamamış. Karşıdan gelen ikinci bir bölüğe suları olup olmadığını sormuş. Onlar da ilerideki dağın ardında bir göl gördüklerini, oradan su temin edebileceklerini söylemişler.

---

[3] *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Zuhuri Danışman Yay. İstanbul, 1970, s. 112

[4] ÖNDER, Mehmet: *Anadolu Efsaneleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966

Bölük dağın tepesine ulaşınca, aşağıda bir değil, birçok gölün mevcut olduğunu görmüş ve "burada bir değil, bin göl var" diye haykırmışlar. Bundan sonra bu çevrenin adı "Bingöl" olmuş. [5]

2. BİNGÖL EFSANELERİ ÜZERİNDEKİ ÇALIŞMALARIM

2.1. EFSANE TANIMLARI

Efsane deyimiyle Fransızcadaki " legende" ile Almancadaki " sage ve legende " anlamlarının her ikisini karşılıyoruz. Dinlik konulardaki efsanelere (Almanca legende) eskiden Türkçede " menkabe" derlerdi. [6]

Ayrıca İtalyanca'da " leggenda", İspanyolca'da " leyenda" , Yunanca'da " mitos-mit" sözcükleri, efsane karşılığı olarak kullanılır. Efsane, Farsça bir sözlük olup İran'da " fesane" diye kullanılmaktadır. Arapça'da ise, efsane karşılığı olarak "usture" kullanılır. Türkçe'de efsane karşılığı " söylence" önerilmiştir. [7] Bu yeni adı ben kullanmayacağım. Çünkü dedikodu filan gibi tuhaf bir çağrışım yapıyor. Efsane adını kullanmaya devam edeceğim.

Pertev Naili Boratav, 100 soruda Türk Halk Edebiyatı adlı eserinde, " Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır.

---

[5] ÖNDER, Mehmet: *Anadolu Efsaneleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966

[6] BORATAV, Pertev Naili: *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi. İstanbul 1969, s.106

[7] İtalyanca " legenda" : Langenscheidts Universal Wörterbuch, *İtallenisch, İtallenisch- Deutsch* Deutsch- İtallenisch, Berlin 1980, s. 113. İspanyolca " leyenda" : Ricardo Jordano, Roberston *Ingles-Espanol Espanol- Ingles*, Barcelona 1980, s.230.

Yunanca " mitos-mit" : *Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul 1972, s. 5–7.

Farsça " fesane", Arapça " usture" : *Ferit Develioğlu, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1962, s. 312, s. 1358

Türkçe " söylence" : Ali Püsküllüoğlu, *Anadolu Efsaneleri*, İstanbul 1984, Giriş.

……

Efsane, kendisine özgü bir üslubu, kalıplaşmış kuralları, biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatım türüdür.” [8] diyor.

Mustafa Nihat ÖZÖN, Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü’nde efsane için şöyle diyor: “Bir tabiat olayını, bir varlığın meydana gelişini, tabiat elemanlarından birinde olan bir değişikliği, akıl dışı, olağanüstü açıklamalar anlatan hikâye. Bunun temeli olan olay, halkın muhayyilesinde şekil değiştirerek, ağızdan – ağza, kuşaktan – kuşağa geçer. Genel olarak masal ile eş anlamlı olarak kullanılır.” [9]

Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî’de efsaneyi, “ Masal, asılsız hikâye, hurafat, şöhret bulup, dillere düşen vak’a ve hal, destan” [10] olarak tanımlıyor.

Yukarıdaki tarifler gösteriyor ki efsaneyi değişmez bir kalıp içinde tanıtmak ve tarif etmek kolay değildir. Boratav efsanenin bir inanış konusu olduğunu söylüyor, Semseddin Sami asılsız hikâye diyor. [11] Bu nedenlerle ben efsaneyi tarif etmek yerine efsanenin özelliklerini belirtmeye çalışacağım.

İlhan Başgöz, efsanenin özelliklerini açıklayıcı bir biçimde şöyle belirtir:

Efsaneyi, özellikle, inanıştan ayırmak zordur. Bir inanış kısa anlatılırsa bir halk inanışı olarak kalıyor, bir yere ve zamana bağlanarak uzunca anlatılırsa efsane olabiliyor. İnanç konusu olması bakımından efsanenin en önemli özelliği, insanlara verdiği mesajdır. İzah edici (etiolojik) efsaneler insanoğlunun zihnini meşgul eden evren, insanlar, hayvanlar ve şeyhlerin çeşitli özelliklerini açıklayan öğretici mesajlar taşır.

---

[8] BORATAV, Pertev Naili: *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi. İstanbul 1969, s.106–107
[9] HELİMOĞLU YAVUZ, Muhsine: *Diyarbakır Efsaneleri*, Doruk Yayınları, 1993 Ankara, s,5
[10] HELİMOĞLU YAVUZ, Muhsine: *Diyarbakır Efsaneleri*, Doruk Yayınları, 1993 Ankara, s,5
[11] HELİMOĞLU YAVUZ, Muhsine: *Diyarbakır Efsaneleri*, Doruk Yayınları, 1993 Ankara, s,5

Efsanenin sağlam olmayan yapısı, içine aldığı masal motifleri ile günlük hayatı birleştirmesi, kolay değişirliği verilen mesajın kabul edilmesini kolaylaştırır.

Bir inanışın çevresinde oluşmaları nedeni ile efsaneler, toplumda ciddi görevler yüklenmişlerdir. Efsane bir düz anlatı türüdür. Ama manzum veya nazım- düzyazı karışımı efsaneler de vardır.

Efsanenin değişmez, sağlam bir biçimi, yapısı, anlatım tekniği yoktur. Geleneksel söz kalıpları ile süslenmiş bir efsane anlatım dili de mevcut değildir. Efsanenin yaşaması usta bir anlatıcının, bir sanatçının varlığını da gerektirmez. [12]

2.2. EFSANENİN DİLİ ve ANLATIM TEKNİĞİ

Derlediğim efsanelerin belirli bir anlatım tekniği ve kendine has dili yoktur. Her anlatıcı derlediğim efsaneleri kendi düşünce akışına göre şekillendirip kelimelere döküyordu. Anlatıcılar genellikle, kendi şivelerini ve dil özelliklerini kullanıyorlardı. Ben anlaşılır olduğu ölçüde bu dili korudum. Bazı anlatıcılarda bilinç akışı olduğu için, konudan sapmalar yani anılar ve maceralar da efsanenin içine dâhil edilip, efsaneye inandırıcılık özelliği katıyordu.

Bu konuda İlhan Başgöz'ün görüşü şöyle:

"Masalı usta masal anlatıcıları (masal anaları), halk hikâyesini Âşıklar anlatır. Ama efsaneyi herkes anlatabilir ve kendi dilini efsane dili olarak kullanabilir. Anlatıcının isteğine göre efsane kısalabilir, uzayıp hikâye veya masal biçimine girebilir, hatta ondaki inanış alaya alınırsa, fıkra bile olabilir.

……

Efsaneyi her insanın kolayca anlatması, her anlatıcının onu dinlediği kalıba sokması, efsaneyi masala baka, daha kolay toplumun malı yapıyor; onu kolayca kolektif bir anlatı türü haline getiriyor" [13]

[12]BAŞGÖZ, İlhan: *Türk Folkloruna Giriş*, Pan Yayınevi, İstanbul 2010, s.128
[13]BAŞGÖZ, İlhan: *Türk Folkloruna Giriş*, Pan Yayınevi, İstanbul 2010, s.128

Boratav, Efsanelerin dili, üslubu ve anlatım tekniği ile ilgili bize şu bilgileri veriyor:

"Efsane, kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür. Halk edebiyatının herhangi bir türünden ürünlerce (masal, hikâye, destan, türkü) konu olarak benimsendiği zaman, ya da bir parça, yapı gereci olarak kullanılınca içine girdiği türün üslup ve biçim niteliğini kazanır. Kısalığı ve nesirle anlatılmış olması sonucu efsane en çok masalla karıştırılabilir. Ama yukarıda belirttiğimiz niteliğinden başka, efsaneyi masaldan ayırt etmeye yarayan bir özellik de onun sonunun acıklı bitmesi- zorunlu değilse bile- olanağıdır; buna karşılık, biliyoruz, masal her zaman sonunu tatlıya bağlayan bir anlatı türüdür." [14]

2.3. EFSANENİN KAHRAMANLARI ve KAHRAMANLARIN YAŞADIĞI ZAMAN

Derlediğim efsanelerin kahramanları çoğunlukla insanlardır. Bu insanlar, dini ve tarihi kişiler, öldükten sonra adlarına yatırlar, türbeler v.b yapılar inşa edilen kişiler ve Hızır üzerinedir.

Efsane kahramanlarından bazıları Yavuz Sultan Selim, Hazreti Ali ve Alâeddin Kaykubat gibi oldukça eski zamanlarda yaşayan kahramanlardır. Ama derlediğim efsanelerin kahramanları daha çok son yüz yılda yaşamış insanlardır.

Çalışmamda Hızır, daha evvel Hızır'la ilgili efsanelerden daha değişik bir karakter olarak ortaya çıkmaktadır. Efsanelerimizde Hızır genellikle Boz atlıdır ve özellikle Hıdırellez gününde evleri dolaşır, kendisini iyi karşılayanların malını servetini artırır, kötü karşılayanları cezalandırır.

---

[14] BORATAV, Pertev Naili: *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi. İstanbul 1969, s.107–108

Derlediğim efsanelerin birinde Hızır, Rus askerlerinin safında Müslümanlara karşı döğüşüyor. Türk askerleri bir haksızlık yaptığı için böylece onları cezalandırıyor. (*Karer- Kiğı, Selçuk Sevin'den topladığım efsaneden s.no:111)*

Başka bir derlememde Hızır'ı, Bingöl'ün kuş uçmaz kervan geçmez dağlarında, aksakallı dede olup, zorda kalmış bir çocuğa yardım ederken bulabiliriz. (*Yedisu-Kaşıklı Köyü, Bülent Karal'dan topladığım efsaneden s.no:116)* Bazen Nasreddin Hoca kılığına girmiş sakalını kırpmış bir insandır.(*Karer- Kiğı, Selçuk Sevin'den topladığım efsaneden s.no:113*) Bazan da yüzlerce yıl öncesinde köle olmuş, Allahın adını anan bir adama hizmet etmiştir.(*Karer- Kiğı, Selçuk Sevin'den* s.no:113) Bir başka efsaneye göre Hızır, Büyük İskender zamanında Bingöl dağlarında, ab-ı hayat içmiş ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Bu efsane daha evvel bir kaç yerde yayınlanmıştır.(*İslam Ansiklopedisi. TDV. İstanbul,1992,c.6, s. 183.*) Hızırın ölümsüzlük suyunu içtiği, bugün de halk tarafından kabul edilmekte ve Hızır'ın hala insanların arasında dolaştığına inanılmaktadır.

Daha başka bir efsanede kendisine yardım edilmediği için ölüm getirmiştir. (*Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka s. No:89*).

Başka efsane metinlerinde ise Hızır, Ayasofya'da, Kubbenin yapımına ihtiyar Müslüman bir derviş kılığında yetişir. (*ÖNDER, Mehmet: s.21)*, Ankara-Taşlıca ilçesinde Hızır'a yaşlı bir nine kılığına bürünüp, susuzluktan kırılmakta olan askerleri bir bakraç ayranla kurtarırken rastlarız. (*ÖNDER, Mehmet, s.9*) Boşuna dememişler, "Kul sıkışmayınca, Hızır yetişmezmiş."

2.4. EFSANELERİN İNANIŞLA İLGİSİ

Derlediğim efsanelerin %90'ına inanılıyor. İnanılan efsaneler, yani gerçekleştiğinden şüphe edilmeyen efsaneler, " Dini ve Tarihi Kişiler, Cinler, Periler ve Hızır İlyas" üzerinedir. Bölge de, Dini kişiliklere saygı duyulmaktadır.

Bu saygı duyma, dini kişilerin ölümünden sonra anlatılan efsanelere koşulsuz inanmayı doğurmaktadır.

Kendisinden babası ile ilgili efsaneleri anlatmasını istediğim Seyit Selçuk Sevin bana, "Efsane ile kerametin ayrı şeyler olduğunu" söyledi.

"Efsane yalan yanlış bilgilerle doludur, babamın yaşadığı kerametlerin hepsi gerçektir", demişti. Bu durum bize, "ulu zatların" yaşadıklarının hayal ürünü veya yalan değil de, yaşanılmış kerametler olarak inanıldığını gösteriyor. Bunlardan anlatıcıların korktuğunu ve çekindiğini gözlemledim. Anlatıcılardan bazıları cin derken, bismillah diyordu. Cin, kapoz, ejderha ve devlerlere bağlı efsanelerdeki korkutucu olayların gerçekleşmiş gibi yayılması ve bu varlıkların anlatıcıların karşısına çıkma ihtimaline olan inanç, anlatıcıda efsaneye inanma zorunluluğunu doğuruyor. Bingöl'de efsaneye inanmayan insana pek raslamadım. İnanmayan birkaç insan esnaf ve öğretmenler arasında bulunuyor.

Bu konuda Başgöz'ün görüşleri şöyle:

"Efsaneye hem söyleyenin, hem dinleyenin inandığı yolundaki kanaat ta sorgulanabilir. Gerçek şu ki, efsaneyi dinleyen veya söyleyenlerden bir kısmı onlara inanıyor, bir kısmı inanmıyor. Toplumun eğitim düzeyi yükseldikçe efsaneye inananların sayısı azalıyor." [15]

2.5. EFSANE İLE ANLATAN İNSANIN KİŞİLİĞİ ve SOSYAL ÇEVRESİ ARASINDAKİ BAĞ

Efsane anlatan kişinin ilgi alanı, sosyal eğilimleri, çevresi, mesleği ve yaşadığı coğrafyanın anlattığı efsane üzerinde doğrudan etkisi olduğunu düşünüyorum. Şehirde derlediğim efsanelerde, ilçelerde ve köylerde görülen din büyükleriyle, cinlerle, Hızırla ve yatırlarla ilgili efsanelere pek rastlamadım. Daha çok Bingöl adının oluşumu ve ilin folklor oyunlarının doğuşuyla ilgili etiolojik efsaneler dinledim.

[15] BAŞGÖZ, İlhan: *Türk Folkloruna Giriş*, Pan Yayınevi, İstanbul 2010, s.129

(Kekavu Kuşu, Haval Kadın, Kartal Oyunu Efsanesi–1, Kartal Oyunu Efsanesi – 2, Çaçan Oyunu Efsanesi, Çoban (kartal) Oyunu Efsanesi–1, Çoban (kartal) Oyunu Efsanesi–2)

İçine kapanık olmayan, konuşmayı seven, köy yaşamını benimsemiş anlatıcılar, bölgelerinde yaşamış din ululari, doğaüstü varlıklar, ya da doğa olayları ile alakalı efsaneleri inanarak anlatıyorlar. Eğitimli, hayatı sorgulayan, metafizik inançlara kapalı olan kişilerin efsanelere ve din ululerının kerametlerine inanması pek görülmüyor. İlim ve eleştirme anlayışını kavramış olan son yüzyılların insanları, metropolleşmenin yaygınlaşmasıyla büyük değişime uğradılar. Eğitim kalitesinin ve niteliğinin olumlu yönde değişimiyle, pozitif bilimlerin gelişmesine, hayatı sorgulama özgürlüğü olan eğitimli ve aydın insanlar eklenince, tabi bu inanışları terkettiler. Fakat Anadolu'da, eğitimin gelişmediği kırsal kesimlerde, anlatılan dini efsanelere (menkıbe) insanların gerçekten inandığını gözlemledim. Aynı şekilde, Hızır'ın varlığı-yokluğu ve yatırlar, ziyaretler, tekkeler ile alakalı olan efsanelere, kırsal kesimde yaşayan insanlar yürekten inanmaktadırlar. Bu durumda coğrafi şartların, kültürün ve kentlerden uzak olmanın doğrudan etkisi olduğu kanısındayım. Dışa kapalı bir hayat süren bölge insanı, farklı toplulukları, bölgeleri, inaç şekillerini göremediği için, hayatı sorgulama ve özgür düşünme şansından mahrum yaşıyor.

Efsanelere, gençlere göre yaşlı kuşak daha çok inanmaktadır. Fakat yukarıda belirttiğim, dışa kapalı bölgelerde ve topluluklarda gençler, büyüklerinin yaşam tarzına ayak uydurmaktadır. Köylerde ve ilçelerde gençler, aile büyüklerinin geleneklerine ve inançlarına göre büyüdüğü için, iki nesil arasında belirgin bir fark kalmamaktadır. Bu efsaneleri Dedelerden dinleyen gençler, büyük bir saygı ve sessizlik içinde dinliyorlar.

2.6. EFSANENİN VERDİĞİ MESAJLAR

Efsanelerin verdiği mesajlarla ilgili İlhan Başgöz, *"Türk Folkloruna Giriş"* adlı kitabından bize bu bilgileri veriyor:

"Efsanenin konusuna, efsanedeki olaylara değil, efsanenin bize verdiği mesaja inanılmaktadır. İnanç konusu olmak bakımından efsanenin en önemli özelliği budur. Bu bakımdan insanlar efsanelere çeşitli görevler yüklerler."

Yunus Emre'nin kızına yakıştırılan bir efsane var. Kız başka bir köyden bir delikanlı ile nişanlanır, düğünleri tutulur ve gelin ata bindirilerek oğlanın köyüne doğru yola çıkar. Ama yolun ortasında bir ağacın dibine gelince kız durur ve güveğiye haber gönderir: " Ben yolun yarısını geldim, benimle evlenmek istiyorsa yarı yola kadar da o gelsin." Bu efsanenin bize verdiği mesaj açık, erkekten daha aşağı görülen kadının, en mutlu gününde, geleceğini de tehlikeye atarak, bu eşitsizliğe başkaldırması.[16]

Van'da yaşadığına inanılan, Van Gölü Canavarı'na yüklenilen anlama ve bize verilen mesaja değinmek istiyorum. Van Gölü Canavarını göl üzerinde balıkçılık yapan birkaç kayıkçının gördüğünü söyleyebilir miyiz? Yoksa efsanelerden ve hayal kurmaktan hoşlanan insanlarımızın canavara yükledikleri başka manalar mı var? Yaptığım bir derleme ile bunu açıklamak istiyorum:

Sıti Yıldız, 110 yaşında idi. Doğum tarihi eski hesaba göre, tahminen 1300. İran'dan uzun yıllar önce Van'a göçmüşler. Köy halkı kendisine "Sıti Hala" derdi, masalları ve efsaneleriyle ünlüydü. Bize, "Van Gölü Canavarı Efsanesi"ni anlattı. Sıti Yıldız, masalları anlatırken olayın içindeymiş gibi hareket ediyordu. İlerlemiş yaşına rağmen el ve yüz mimikleri çok canlıydı. Bu canlılık masala, efsaneye renk katıyordu.

"Van Gölü Canavarı Efsanesi" adlı derlememde, anlatıcının dilini ve şive özelliklerini bilimsel kurallara bağlı kalarak değiştirmedim. O, bu efsaneyi şöyle anlatıyor:

---

[16] BAŞGÖZ, İlhan: *Yunus Emre*, Pan Yayınevi, İstanbul 2003, s.20

“ Oğul bir gün gittim bir köye, Beylik köyüne, Beylik köyünden gittim sabah erkenden kalktım namaz kılmağa, baktım yerinden kalkan kaçiy mende çıktım dedim kız Emine dedim nolup? Dedi, Sıti Bacı dedi, ele harmandan bi heyvan geli dağdan, ne başı var ne boyi. Kardaş biz gittik ne görek hakyetten ha (hakikatten), Beylik köyünde biz gittim bi cenevardır, inan ki on metre onun uzunluğudur. Göçmüş öyle tük ona apanmıştı. (boylu boyuna yayılmıştı) dedim kaçın hükümete haber verin, vallahi bu milletin hepsini dedim mahvedecak. Dedi canım hükümet buna ne edecak. Köyün milleti toplansın, dedi bu canevari öldürak. Dedim vallah bu cenevari öldürmezler, cenever deliliğa gider, vallah köyü mahvedecak.

Kardaşıma direm caneveri getirdiler ekmek verdiler, ekmek verdiler, su tökdüler bi teşte (tencere) su verdiler. Kardaşıma direm, bu kalktı böle 5–10 dakke kaldi telefon açtıler Herikosta(yer adı), orada karakol oturi(var). Valla baktım candarme geldi, tıraktorlar geldi, ondan sonra valla caneveri tuttular. Bu tuttular, tor (ağ) var idi. Hani atiler balığa, o toru çektiler canevarın üstüne.

Çektiler canevarın üstüne, canever kendini sağa vurdi, sola vurdi valla var idi 10 tane 15 tane 20 tane adam. Askeriye geldi bu canevari aldılar arabaya götürdüler. Götürdüler Tatvan’a (Bitlis’in Vangölü’ne kıyısı olan ilçesi) götürdüler Tatvan’a dedi Tatvan’da iki gün o canever o torun içinde kaldi. Dedi gönderdiler ordan Van’a. Van’a getirdiler. Orada bir iki tane adam vardı, dedi canevari öldürdüler. Dedi, bilmiyem kaç tane balık, sağ balık karnındaydi. Sağ balık. Böyle her balıklar beyle (böyle, çok büyük anlamında) dedi, böle güp güp karnında ini uçak gibin, dedi sağ idi. He vallah. (*Şahbağı Köyü- Van, Sıti Yıldız, 110 yaşında, Ev hanımı.)*

Görüldüğü gibi, 110 yaşındaki Sıti Yıldız canavar efsanesini bize tüm içtenliğiyle anlatmış, bununla da kalmamış, efsaneyi anlatırken canavarın şeklini, yakalanışını, kâh sesi titreyerek, kâh heyecanlanarak bana izah etmişti. Sıti Yıldız canavarı görmüş mü bilinmez ama öyle bir anlatışı vardı ki, inanmamak elde değildi. Anlatıcı, büyük bir balığı bize bu şekilde mi anlattı, ya da gördüğü balığa ya da canavara farklı anlamlar mı yükledi? bilemiyoruz. Ama bilinen bir gerçek var ki, Sıti Yıldız canavarın varlığına içten inanıyordu. Bunu gözlemledim.

Van Gölü Canavarı'nın fiziki görünüşünü bir yana bırakıp, toplumun canavara yüklediği anlama ve efsanenin bize verdiği mesaja değinmek istiyorum.

Canavarlar ya da doğaüstü varlıklar insan zihninin üretimi olduğundan, toplumun inancından ve değer yargılarından onu soyutlayamayız. Canavar daha çok göl kenarında içki içen, âlem yapan gençlerin karşısına çıkmaktadır. Kendisini gösterdiği bir diğer yer ise, göl kenarında ya da sahilde el ele oturan, öpüşen çiftlerin bulunduğu mekânlardır. Halk tarafından tasvip edilmeyen bu eylemler, ağızdan ağıza dolaşır. Canavarın öpüşen, sevişen ya da içki içen çiftlerin karşısına çıkacağı söylentisi bize toplumun değer yargılarını ve hassasiyetini gösterir. Bu durum bir çeşit uyarıdır. Gençler içki içmemeli ya da göl kenarında öpüşmemelidir. Mesaj şudur, ahlaki değerlerin ya da İslamın hoş karşılamadığı eylemlere kalkışanlar, canavarın gazabına uğrarlar.

2.7. EFSANELERİN ANLATILMA ZAMANI

Derlediğim efsanelerin oluşumunda coğrafi şartların, sosyal koşulların ve iklimin belirleyici olduğu kanısındayım. Bölgede sert geçen kış koşullarında, 5 ay boyunca eve kapanan ve yolların kapanmasıyla şehirle irtibatı kesilen insanların, yapacak sosyal uğraşları ve etkinlikleri olmuyor. Yaşanılan uzun ve monoton kış gecelerinde, insanların hayal güçleri ve kurguları, can sıkıntısından ötürü gelişiyor.

Uzun kış gecelerinde, başı göğde, ayakları yerde olan devasa yaratıklar, düğün yapan ve şarkı söyleyen cinler, ya da ayağını taşa vurduğu zaman taşı delen ve kıvılcımlar çıkaran Hızır'ın güçlü Boz atına yüklenen anlam, bu yalnızlık psikolojisi ile ilgilidir. Bu gerçek dışı inanışlara sebep olan şey, belki çok zaman ay ışığında uzayıp giden söğüt ağaçlarıydı. Belki de, çayırın bir tarafına bağlanmış atın, belenirken ayağını taşa vurup çıkardığı kıvılcımlardı. Ancak bu durum atın ağzından alevler çıkıyormuş gibi anlatılır. Uzak bir köyden gelen müzik ezgisini ve yankısını yaşlı bir nine cinlerin düğünü diye hayalinde canlandırır. Bu duruma dualar okuyarak karşılık verir. Yukarıda kısaca bahsettiklerim efsanelerimizde mevcut. Buna benzer olayların, insanlık var olduğu sürece devam edeceğini düşünüyorum

Bu konuda Adli Moran şöyle düşünüyor:

"İnsanların efsanelere düşkünlüğü tarihten çok önceki devirlerde başlar. Çevrelerinde gördükleri ama akıl erdiremedikleri nice şeyleri ilk insanlar bir takım doğaüstü olaylar tasarlayarak bunlarla çözümlemeye çalışmışlardır ve yaşadıkları doğa olaylarını, savaşları, ölümleri adlandırarak onları tanrılara bağlamışlardır." [17]

2.8. EFSANELERİN COĞRAFYADA DAĞILIMI

Efsanelerin yaşanılan coğrafi çevre ile doğrudan ilişkisi olduğu kanısındayım. Doğal yapıların fazla olduğu yerlerde, yapılarla ilgili söylenceler eksik olmuyor. Şehirleşmenin yaygın olmadığı Doğu Anadolu Bölgesi, efsaneler bakımından çok zengindir. Örf adet ve geleneksel yaşamın etkili olduğu bu yapılanmada din büyüklerine, doğa olaylarına, ölülere; ahiret inancının etkisiyle perilere, meleklere ve şeytana doğrudan inanılır. Şehir yaşamında ise insanlar, günlük koşuşturmadan kaynaklı mekanikleşen yaşam şartlarında masalları, efsaneleri unuturlar. Şehir yaşamında geçim sıkıntısı ve fizyolojik kaygılar ön planda olduğundan sözlü halk anlatı geleneklerinden efsane anlatımı pek yaygınlaşmamıştır.

Efsanelerde, her milletin kendi örf, adet, an'ane ve fiziki çevreleri hakkında bilgiler bulabiliyoruz. Efsaneleri, meydana geldikleri şehrin ya da bölgenin belirgin özelliklerinden ayıramayız. Bu özellikler, belirtilen şehrin ya da bölgenin doğal güzellikleri, kaleleri, surları, o bölgede yaşayan önemli dervişleri, kişileri, şehrin simgesi olan tarihi güzellikleri ya da aşk efsaneleri olabilir. Örnek verecek olursam,

Dervişler, Erenler veya efsaneye adını veren bölgenin simgesi olan kişiler üzerine yazıla gelmiş birçok efsane mevcuttur. "Bir Yunus Efsanesi" nde de Konya ile simgeleşmiş Mevlana ve 13. Yüzyıl'ın en büyük Anadolu dervişlerinden ve şairle-

[17] MORAN, Adli: *İlkel Efsaneler*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1961, s, 16

rinden olan Yunus Emre, efsaneye konu olmuştur. [18] Efsane'de, Yunus'un mucizevî tuğla fırlatma eylemi ve Mevlana'ya yarenlik etmesi anlatılmıştır.

Konya'nın ilim ve kültür merkezi olmasından, tanınmış şeyhler, dervişler ve âlimlerin uğrak yeri olmasından dolayı, Konya adına birçok efsane söylenegelmiştir. Bu efsanelerde, Konya'nın kültür mirasını, orada yaşayan bilginlerin, âlimlerin, sosyal yaşantılarını bulabilir, toplumun genel yapısı hakkında izlenimler edinebiliriz.

Her şehrin adının nereden geldiği hakkında tarihi bilgiler ya da halkın dilinde yoğrulmuş ve metinlere konu olmuş efsaneler vardır. Bingöl adının nereden geldiği hakkında, Evliya Çelebi'nin seyahatinde göllere verdiği isimler vardır. Bu göllerin şifaları sularının mucizeleri ya da Bingöl dağlarında bir ordunun bir göl arayıp, karşılarında bin göl görmesi ve farklı bir varyant olan, avcının vurduğu kekliğin kanlı şekilde suya batırılıp, sudan aniden kanatlanıp uçması, gibi efsaneler rivayet edilir.

Burada görüyoruz ki, Bingöl ilinin en belirgin efsanesi yalçın dağları ve bu dağlar arasında efsanelere konu olan gizemli *"ab-ı hayat=hayat suyu"* üzerinedir. [19]

Bölge olarak, dağlık bir bölge olan Bingöl'de, Kastamonu Kalesi gibi tarihi bir Bizans kalesi, Ayasofya gibi binlerce yıllık bir şaheser olan mabedi, Konya gibi Anadolu'nun en büyük dervişlerinin, bilginlerinin, peygamberlerin uğrak yeri olduğuna dair söylenceler bulamayız. Kendi coğrafyasında olmayan bu yapılar ile alakalı efsanelere Bingöl'de ya da başka bir coğrafyada asla rastlayamayız. Bin göller Efsanesi adını yalçın ve dik yamaçları, dağları ile bütünleşerek almış ve simgeleşmiştir.

---

[18] ÖNDER, Mehmet: *Anadolu Efsaneleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966, s.11

[19] ÖNDER, Mehmet: *Anadolu Efsaneleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966, s. 61

2.9. EFSANELERİN GÖREVİ, YANİ EFSANENİN FONKSİYONU

Derlediğim efsanelerde, din ulularına, ölülere, korkulan varlıklara, doğa olaylarına, karşı saygı duyulması gerektiği vurgulanıyor. Efsanelerde geçen olaylar yukarıdaki konular üzerinde gelişiyor. Bu konularda topluma mutlaka bir mesaj verilmektedir. Yatırlar ve türbelerde yatan din büyüklerinin mezarlarına dokunulmaması etrafındaki ağaçlara v.b doğal yapılara dokunulmaması için çeşitli söylenceler çıkarılmıştır. Seyitlerin kerametlerini göstererek insanları etkilemesi, kendilerine saygı duyulması gerektiği mesajını veriyor. Hızırın kapıya geldiği zaman boş gönderilmemesi, ya da tanımadığımız yabancılara bile yardım etmemiz gerektiği mesajını, Hızır örneğinde buluruz. Cinler ve canavarlar ise genellikle gece geç saatlerde insanların karşısına çıkmaktadır. Burada verilen mesaj, geç saatlerde dışarı çıkılmaması ve gece ailenin yanında bulunulması gerektiğidir.

Folklorun fonksiyonu, işlevi konusunda en kapsamlı çalışmayı W.Bascom yapmıştır.

Ona göre folklorun şu dört işlevi vardır:

1. Eğlendirme, hoşça vakit geçirme,
2. Soyal değerleri, inanışları ve sosyal kurumları destekleme,
3. Eğitım, yani kültürün bir kuşaktan ,ötekine aktarılmasını sağlama.
4. Sosyal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir emniyet subabı görevi yapma. [20]

Bu çalışmayı göz önünde tutarak biz de Bingöl Efsaneleri'nin fonksiyonlarını şöyle özetleyebiliriz: Bu efsaneler her şeyden evvel bize toplumun inançlarını, geleneklerini, sosyal ve kültürel özelliklerini vermektedir. Yani toplumun değerlerini, inanışlarını daha evvelki kuşaklardan bize aktarmaktadır. Bu efsanelerden bir kısmı bize, kahramanların yapmaması gereken şeyleri, farklı bir dille izah eder.

---

[20] BASKOM,William: *"Four Functions of Folklore"* Journal of American Folklore, s.67 (1963)

Yani bizi eğitir. Söz gelimi, bacı kardeşin cinsel ilişkide bulunduğu için taş kesildiklerini anlatan "Vayo Bıra Kayalığı" efsanesi ve "Şeyh Şirazi'nin Kerameti ve Yok Olması" böyle efsanelerdir. Bu son efsane ise açıkça bir sosyal eleştiriyi dile getiriyor. Sizin Allahınız benim ayağımın altındadır diyen Şeyh Şirazi öldürülür. Daha sonra Yavuz Sultan Selim sefer yaparken bölgeye uğrar, mezarda yazan kelimenin anlamını çözer ve halka gösterir, ayaklarının altındaki altındır. Onlar Allah'a değil altına tapmaktadır.

Efsanelerin uzun kış gecelerinde anlatılması, başka eğlencelere sahip olmayan toplulukları gerçekten eğlendirmektedir. Kış gecelerinde Seyit'in ve Dede'nin evinde toplanan köylüler, ilkin böyle bir yerde nasıl oturulacağını, kimlerin konuşacağını, kimlerin dinleneceğini öğreniyor. Sonra da bazan saatlerce efsane dinleyerek hem eğleniyor, hem toplumun kültür değerlerini öğreniyorlar. Bu durum, uzun kış gecelerinde insanları can sıkıntısından kurtarıyor, eğlendiriyor. Efsanelerin topluluklara sosyal mekân sağlamakta, onları bir yere yerleştirmekte nasıl önemli bir rol oynadığını İlhan Başgöz şöyle anlatıyor:

" Bir inanışın çevresinde oluşmaları nedeni ile efsaneler toplumda ciddi görevler yüklenmişler. Bir yere yeni göçen Tahtacılar hemen bir efsane yaratırlarmış. Obanın üyelerinden biri, yerleştikten üç beş gün sonra bir düş gördüğünü söylermiş. Düşünde bir tepeye, bir ağaca nur inmiştir. Hemen gider oraya biraz kireç döker, orada bir ocak yakar ve yatırın ruhuna bir kahve içerlermiş. Orası artık Tahtacı obasının birliğini ve bütünlüğünü sağlayan kutsal bir mekân olmuştur.

Diyarbakır'da Sin adlı bir kız ile Seydo adlı bir erkeğin yattığı bir türbe varmış. Eskiden suçlarını inkâr edenler buraya götürülür, diline demir değdirilirmiş. Demir dile yapışırsa adamın suçlu, yapışmazsa suçsuz olduğuna inanılırmış. Bunlar efsaneye inanmanın gücünü gösteren örnekler, bazı çevrelerde efsanenin kanun kadar zorlayıcı bir gücü varmış demek ki." [21]

[21] BAŞGÖZ, İlhan: *Türk Folkloruna Giriş*, Pan Yayınevi, İstanbul 2010, s.129

3. DERLEMELERDE KARŞILAŞTIĞIM GÜÇLÜKLER

Araştırmanın, Bingöl yöresinde açığa çıkmamış efsanelerin derlenmesi nedeniyle, önemli olduğuna inandığımız ve bu konuda sistemli bir metin derlemesi yapılmamış olduğu için, ilkin geniş bir alan çalışmasına çıktık.

Bu nedenle, efsaneler konusunda yapılan ve yapılacak olan çalışmaların, insanlık tarihi ve ülkemizin kültür tarihi bakımından, öneminin büyük olduğuna inandık ve bu inançla biz de, " Bingöl Efsaneleri" üzerine çalışarak, bu önemli alana katkıda bulunmak istedik.

Çalışmamız, efsaneleri sosyal ve kültürel çevreden soyutlanmış birimler olarak incelemeyecektir. Çünkü efsane onu anlatan insan ve efsanenin içinde yaşadığı sosyal çevre tarafından oluşturulur ve yaşar. Bunun için, Bingöl halkının inanışları, değer yargıları, etnik yapısı ve bu yapının getirmiş olduğu sosyal kültürel zenginlilik çalışmamıza, efsanelerle ilgisi ölçüsünde yer alacaktır.

"Bingöl Efsaneleri" adlı efsane-derleme çalışmamda karşılaştığım sorunlar bu başlıklar altında sıralanabilir:

1 – Kaynak kişiye ulaşmada yaşanan sıkıntılar ve konaklama sorunu.
2 – Yer, mekân ve çevresel etmenlerin olumsuz etkisi ve diğer kişilerin anlatıcıya müdahalesi.
3 – Anlatıcıların kamera karşısında rahat davranamaması.
4 – Kürtçe (Kurmanci) şivesinden kaynaklanan dil sorunu.
5 – Efsane kavramının bilinmemesi ve konudan sapmalar.
6 – Kerametlerin açıklanmasının ve anlatılmasının doğru olmadığı inancı ve bu kerametlerin anlatıldığı takdirde kişilerin başlarına bela geleceğine inanılması.
7 – Kayıt esnasında yaşanan, makinelerle ilgili aksaklıklar.

"Bingöl Efsaneleri" adlı çalışmamda daha önce yaptığım halk edebiyatı çalışmalarımdan daha fazla güçlükle karşılaştım. Şimdi, derlemelerde karşılaştığım güçlükleri ve bu güçlükler karşısında izlediğim yolu aktarmak istiyorum. Efsaneler ve gelenekler üzerine anlatıcı bulmak için çok zaman harcadım. Bir yıla yakın bir süre, efsaneler ve gelenekler hakkında bana bilgi verecek deneyimli kişileri bulmanin güçlükleri, çalışmalarımı aksattı. Derlemede anlatıcıyı saptamanın çok zorlu bir süreç olduğunu gördüm. Bu nedenle konuyu belirledikten sonra, o alanda yeterince bilgisi olan insanları bulmak için harekete geçtim. Derleme yapmak istediğim yöre hakkında bilgi sahibi kişilerle görüştüm. Bu görüşmelerimden sonra, derleme yapacağım kişiyi zor da olsa tespit ettim. Anlatıcının tespitini yaparken de öncelikle, o bölgede yaşayan dostlarımdan veya akrabalarımdan bilgiler aldım. Daha sonra, görüşme talebinde bulunduğum kişiler beni tanımadıkları için, bana bolca soru sordular. Efsaneler, gelenek ve göreneklerinizüzerine çalışma yapıyorum deyince, konuya yabancı olmayanlar bu durumu garipsemedi.

Derlemelerde görüşülecek anlatıcıyı belirledikten sonra, uygun zamanın ve şartların ayarlanması gerekiyor. Benim derleme yaptığım kişiler bu işi maddi çıkar gözetmeksizin yaptılar. Bundan dolayı onlara teşekkür borçluyum. Sonra, onların müsait olduğu vakitleri gözettim. Aksi halde istediğim malzemeyi alamayabilirdim. Anlatıcıyla görüşmeden önce telefon veya bir akrabası vasıtasıyla randevulaşıp öyle görüşmelerime gittim. Anlatıcı kişiye ulaşma safhasından bahsederek bir örnekle bu zorluğu belirtmek istiyorum.

Bingöl-Karer'de Seyit Selçuk Sevin'den derleme yapacaktım. Kendisinden randevu talebinde bulunmak için telefonlarını arıyordum fakat kendisi telefon şebekelerinin çekmediği bir köyde yaşadığından, kendisine uzun süre ulaşamadım. Sevin'i sürekli aradım ve ulaştığım da kendisinin hastalığından dolayı Elazığ'da bulunduğunu öğrendim ve daha sonra buluşmak üzere sözleştik. Dağlık bir bölge olan Kiğı ilçesi'nin Karer köyüne gitmek için yola çıktım ve aracın gidebildiği son noktaya varıp, yarım saat yürüdükten sonra anlatıcıya ulaşabildim. Selçuk Sevin, Baba Mansur Kur Hüseyin Dergâhında Dede olduğu için, evinde başka illerden ve ilçelerden gelen misafirleri vardı. Dede ile aynı gün görüşüp il merkezine döneceğimi düşünmüş, ona

göre hazırlık yapmıştım; fakat hesaplarım tutmadı. Merkeze bir daha gidip gelmeyi ve olumsuz yol koşullarını çekmeyi göze alamadığımdan, Dede ile uygun fiziksel koşulların oluşması için dört gün bekledim. Dördüncü gün sonunda çalışmamı tamamlayıp Bingöl'e dönebildim.

Bingöl Efsaneleriyle ilgili derleme yapmak istediğim Ahmet Bulmuş'a ulaşmak zor olmadı; fakat kendisinin bir proje ile meşgul olmasından dolayı çalışmalarımızı parçalara bölmek zorunda kaldık ve çalışmamızı on günde tamamlayabildik. Alevi efsanelerini dinlemek istediğim Hüsnü Korkankorkmaz'ı tanımıyordum. Kendisini tanıyan bir yakınım vasıtası ile görüşme fırsatımız oldu. Halka açık bir alanda, parkta buluştuk; fakat hesapta olmayan birçok sorun baş gösterdi. Bunlardan ilki, kayıt esnasında etraftan gelen seslerdi. Ortam kalabalık olduğundan, anlatıcının sesini net kaydedemedim.

Ben derleme yaparken anlatıcıyı dinleyen kişi sayısında artış olunca anlatıcının heyecanlandığını ve sıkıldığını gözlemledim. Hüsnü Korkankorkmaz ile yaptığımız derlemede kendisinin kalabalık karşısında rahat olmadığını ve sorulan soruları rahatça cevaplayamadığını gördüm.

Kayıt esnasında anlatıcıyı tanıyan kişilerin onun hatırını sorması ve masanın zamanla kalabalıklaşması önemli bir sorundu.

Daha sonra, Korkankorkmaz'ın anlattığı efsanelere, arkadaşları tarafından müdahaleler yapılmaya başlandı. Bu durum anlatım rahatlığının bozulmasına sebep oldu. Yanlış mekân seçiminin ve fiziki çevrenin anlatıcı üzerindeki olumsuz etkisine şahit oldum.

Uygun zamanı ve şartları belirledikten sonra, sıra o yere giderken neler yapacağıma; yani hazırlık safhasına geliyor. Derleme çalışmalarında bazen anlatıcı ile planlanan zaman dışında görüşmek zorunda kalınabilir. Bu zamanlarda anlatılanı kaydedecek ses kayıt cihazları yanınızda olmayabilir. Bende bu durumla karşı karşıya kaldım.

Bülent Karal ile yaptığım ilk derlemede yanımda sadece kâğıt ve kalem vardı. Böyle bir durumda anlatılanlar kısaltıldı ve zamana göre ayarlandı. Çünkü yazarak dinlemek uzun zaman alıyordu. Bu da efsanelerin içeriğini ve niteliğini olumsuz yönde etkiledi.

Boratav**,** toplama işinin (derlemenin) hazırlık safhası ve uygulanmasıyla ilgili aşağıdaki bilgilerle bize kaynaklık ediyor.

Boratav'a göre:

"*Folklorcunun veya yardımcı toplayıcının, toplama işine girişmeden evvel, bir plan-kılavuzla toplayacağı malzemenin ve bu arada tespit edeceği malumatın neler olacağını kararlaştırması lazımdır. Plan veya rehber, anket suali listeleri, vs… Sualler, toplama yapılacak muhite, malzemenin mevzuuna göre değişebilir*." **(***Boratav, 2000, s.45***)**

Fiziki şartları ayarladıktan sonra en önemli iş olan, derlemenin kaydedilmesine gelecek olursam, ilk önce anlatıcının söylediklerinin kâğıda aktarılmasından başlayacağım. Bülent Karal ile olan derlememi önce kendisinden dinleyip bir müddet sonra yazıya aktarmıştım. Anlatılanların kâğıda aktarımında karşılaştığım güçlüklere gelmek istiyorum. İlk önce anlatıcı konuyu anlatırken ne olursa olsun aklındakileri kendi bilinç akışına göre değil de, benim yazma hızıma göre ayarlıyordu. Hızlı anlattığı yerlerde ona müdahale etmem gerekiyordu; fakat bu durumda da anlatıcı anlatım rahatlığını kaybediyor ve bildiği konuda duraksıyordu, belki de konuyu unutuyordu.

Anlatılanları yazdığım sırada dikkat ettiğim bir önemli husus ta anlatıcının konuyu kısaltmasıydı. Yazma eylemi yavaş olduğundan anlatıcı bu durumdan sıkılıyordu. Böylece düşündüklerini bana tam olarak aktaramıyordu. Bülent Karal'dan daha önce anlattığı efsaneleri uzunca dinlemiştim. Fakat Karal'ın anlattığı Efsaneleri yazıya aktarırken gördüğüm durum beklentilerimin dışındaydı.

Yukarıda bahsettiğim gibi, kendisinden dinlediğim efsanelerin içeriğinde, uzunluğunda ve kısalığında önemli değişimler olmuştu. Sonuç olarak, yazarak aktarma işleminde kişinin aklındaki efsane metni büyük ölçüde değişikliğe uğramakta ve yazılan metnin uzun sürmesinden dolayı kişi sıkılmakta ve anlatımı kısa tutmaktadır.

Aktarım işinde karşılaştığım bir diğer sorun ise, Gülnaz Karasungur'un kamera karşısında diğer aktarım metotlarındaki gibi (yazı ve ses kayıt cihazı) rahat olmamasıydı. Kendisi ile ilk görüşmemde ses kayıt cihazı ile kayıtlar yapmıştım. Anlatım gayet başarılı ve samimi olmuştu ve anlatılan efsaneleri uzunca kendisinden dinlemiştim. Ondan sonraki gün Karasungur'un evine kamera ile gitmiştim. Amacım anlatıcının mimiklerini, vücut hareketlerini ve konuyu anlatırken verdiği ani reaksiyonları gözlemleyebilme ümidiydi. Fakat düşündüğüm gibi olmadı, çünkü Karasungur kamera görünce sıkılıyordu ve rahat davranamıyordu. Haliyle bu rahatsız edici durum kayıta da yansıdı. Kayıt beklediğimden kısa sürdü. Yukarıda bahsettiğim sorunu Gülnaz Karasungur'dan önce Haydar Ermanoğlu ile yaşamıştım. Ermanoğlu ile tanıştıktan sonra derleme yapmaya kendisini ikna ettik; fakat biz kamerayı açtıktan sonra kendisinin bu durumdan pek hoşnut olmadığını bize sorduğu sorulardan anladık.

Ermanoğlu, bizim polis ya da ajan olduğumuzu sanmıştı. Bana neden köylerine geldiğimi sordu. Bu durum kendisiyle rahat çalışmamıza engel oldu ve daha sonra bizi daha iyi anlayan, bize hoşgörü gösteren çocukları ile derlememizi tamamladık. Ses kayıt cihazı kullandığımız kişilerde daha rahat tavırlar gördük. Bu rahatlık malzemenin uzunluğuna da yansıdı. Ses alma makinesine anlatılan gelenekler ya da efsaneler daha ayrıntılı ve daha uzundu.

Bingöl'de Alevi Erenleri ve Dedeleri ile ilgili efsaneler dinlemek istediğim Güneş Batka ile derleme yaptığım zaman, önemli bir sorunla, *"dil"* sorunuyla karşılaştım. Bu durum planlarımı bozdu. Birbirimizi anlayamıyorduk, kızı söylenenleri bize aktarmaya çalışsa da, aramızda iletişim kopukluğu oluyordu. Sorduklarıma sağlıklı yanıt alamıyordum.

Ben, Kürtçe (Kurmanci lehçesi) bilmediğim için, Güneş Batka'nın anlattığı Kürtçe efsanelerin nerede başlayıp nerede bittiğini kestiremiyordum. Bu durum fark edildiğinde karşı taraf ta, size duyulan güveni ve sıcaklığı azaltıyor. Güneş Batka'yı dinlerken karşılaştığım bir diğer sorun ise onun çok hızlı konuşmasıydı. Anlatıcının hızlı konuşması işleri daha da zorlaştırdı, daha sonra kayıtları Türkçeye aktaran arkadaşım da, efsaneleri çevirirken çok zorlandı.

Her kültürel ürün ya da değer yargısı kendi bulunduğu toplumsal ölçütlerle değerlendirilmelidir. Bir dilin doğup geliştiği toplumsal yapı, örf, adet ve toplumun genel mesleki yöneliminin dil üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Dil üzerindeki çevresel ve sosyal etmenlerin önemini Başgöz şöyle izah eder:

"Ülkelerin dilini ve ne demek istediğini doğru anlamak için, onların her sözcüğüne bir İngilizce karşılık vererek çevirmek yanlıştır. Yabancı bir dil ancak o dilin içinde doğup geliştiği kültür gerçeği ve kültür içeriği bilinirse doğru anlaşılabilir. Bu demektir ki, ilkel bir dil, o ilkel toplumdaki teknoloji, insan uğraşları, değer yargıları, insanlar arasındaki ilişkiler gibi konularla sıkı ilişkiler içindedir; bunlar bilinmedikçe dille iletişim doğru anlaşılmaz. Çok defa kültür hakkındaki genel bilgi de yetersizdir. Malinovski'ye göre ancak konuşmanın yer aldığı gerçek durum " bu durum"un içeriği, (context of situation) bilinirse, konuşmacının ne demek istediği çözülebilir. Bu "durum içeriği" konuşmacının yüz ve beden hareketlerinden, konuşma sırasında orada bulunan insanlardan, onların davranışlarından, gördükleri işlerden oluşur; anlamı bu elemanlar belirler. Bunun için bu çevre içeriği araştırmanın dışında bırakılmamalıdır. (Başgöz, 2002 s.32)

Efsane derlerken karşılaştığım temel sorunlardan biri de, "*Efsane Kavramı"nın* bilinmemesiydi. Anlatıcılarla görüşmeden önce yakınlarından, kendilerinin efsaneleri bilip bilmedikleri konusunda malumat toplamıştım. Anlatıcılar efsaneleri biliyordu fakat çağrışım yapmak için anlatıcıların hepsine efsane tanımını uzun uzadıya anlattım. Fakat gördüğüm sonuç çok olumsuzdu. Efsane tanımını ayrıntılı şekilde verdiğim anlatıcılar istediğim efsaneleri bana sunamadı.

Anlatıcılar bana, masallar, fıkralar, kendi hayat hikâyelerini, çocukken yaşadıkları ilginç olayları ve yörenin sevilen kişilerinden anılar sunmaya başlamışlardı. Bir anlatıcı Bingöl'de sevilen, sayılan, saygı gören kişileri efsaneleşmiş kişiler olarak sunmuştu.

Konudan sapmaları hemen hemen bütün anlatıcılarda yaşamıştım. Müdahale edip, anlatıcıları öğrenmek istediğim materyale çekmek istediğimde, zaman kaybı yaşıyordum. Daha sonra bir çözüm geliştirip anlatıcılara Bingöl Efsaneleri'nden ve Diyarbakır Efsaneleri'nden örnekler sundum ve elimde bulunan efsane kitaplarından örnekler okudum. Bu çağrışım çok işe yaradı ve kişiler kendilerine okuduğum sınıflamalardan çeşitli efsaneler anlattılar.

Alevi Dedeleri ve Erenleri üzerine efsaneler derlemek amacıyla gittiğim Kiğı ilçesine bağlı Karer köyünde, Baba Mansur Kur Hüseyin Dergâhı'nda, Seyit Selçuk Sevin ile görüşmeye gitmiştim. Selçuk Dede ile efsane derlemeye başladıktan sonra şaşırtıcı bir durumla karşılaştım. Dede'nin babası Seyit Mehmet Sevin ile ilgili, etraftan işittiğim birçok efsane mevcuttu. Aynı efsaneleri ya da daha farklı efsaneleri Dede Selçuk Sevin'den bana anlatmasını istediğimde çok şaşırtıcı bir yanıt aldım. Seyit Selçuk Sevin daha sonra bana, " Kerametlerin açıklanmasının ve anlatılmasının doğru olmadığını, buna aile büyüklerinin müsaade etmediğini, kerametin gösteriş olmadığını, Evliyaların hikmetinin ve ikrarının varlığının bilindiğini" söyledi. Ayrıca kendisinden efsaneler hakkında bilgi toplamak istediğimi belirttiğimde, efsanelerin yalan olduğunu babasının ve atalarının başından geçenlerin gerçek, yaşanmış olaylar olduğunu bu yüzden efsaneler hakkında bilgisi olmadığını belirtti.

Dini efsanelere (menkıbelere) konu olan, Seyitler, Alevi Dedeleri ve Erenleri gibi toplum tarafından saygı duyulan şahsiyetler, kendilerini mensup oldukları toplum değerlerinin önemli bir temsilcisi durumunda görüyorlar. İnsanlar bu kutsal şahsiyetlerin manevi gücüne sığınmışlardır. İnandıkları bu manevi ve kutsal güçlerle aralarında samimi ve sonsuz bir inanç yatmaktadır.

Alevi Dedelerinin, Şeyhlerin ve bir takım mucizeler gösterdiklerine inanılan kişilerin yaşarken veya ölümden sonra da olağanüstü güçlere sahip olduklarına ve keramet gösterdiklerine inanılıyor. Derlediğim efsanelerde yatırların, ziyaretlerin, mezarların ve türbelerin mucizeler gösterdiğine inanan kişi sayısı az değildir. Bu kişiler halk arasında kutsallık arz ettiğinden bu kişilerle ilgili olumsuz, ya da yargılayıcı söz söylenemez ve bu kişilerin üsüne tartışılamaz.

Bu konuda Muhsine Helimoğlu Yavuz da şu açıklamayı yapıyor:

"...Özellikle kutsallık taşıyan dini efsanelerin kahramanlarına ait kerametleri, olağanüstülükleri anlatmayı, onların sırlarını açıklamak olarak alan insanlarımız, bu konuda çoğunlukla susmayı yeğlemektedir. Bu açıklamaların onlara saygısızlık olacağı ve kutsallıklarını azaltacağı, kendilerinin de bu açıklamalardan dolayı, manevi güçlerle cezalandırılacakları inancı, halk arasında geçerliliğini korumaktadır." (*Helimoğlu Yavuz, 1993, s. 421)*

Derleme yapacağımız kişilerin karşısına onlardan daha farklı bir kıyafetle çıkarsak veya sıra dışı hal ve hareketlerde bulunursak, ortam sıcaklıktan ve samimiyetten yoksun oluyor. Ben buna önem verdim. Kayıt aletlerinin niteliği, giyim kuşam ve efsane derlenecek bölgeye gitmeden önce yapılan masa başı araştırmaları da dâhil her şey bizim çalışmamıza doğrudan etkilemektedir.

Alevi Dedeleri ve Erenleri ile ilgili efsaneler derlemek istediğim, Hüsnü Korkankorkmaz, Kerim Cici ve Cebrail Selçuk'u tanımıyordum. Kendileriyle bir akrabam vasıtası ile buluştuk. Daha önce samimi olmadığım kişilerle çalışma yaptığım vakit arada bir güven sorunu baş göstermekteydi. Bu kötü tecrübemden sonra ben de çalışmalarımda *"vasıtalı usül'*ü kullandım.

Pertev Naili Boratav 'ın, "Halk Edebiyatı Dersleri" adlı kitabında araştırma metotları ile ilgili bahsettiği en önemli noktalardan biri de, *"vasıtalı usul"* idi.

Boratav'a göre:

"*Bizim köy muhitlerimizde en iyi tatbik edilecek metot şüphesiz bu vasıtalı metottur; fakat kullanılması güç olacaktır. Bu usule göre çalışan toplayıcının yapacağı şey, daha evvel, tetkik ettiği muhitten kendine " şerik"ler (ortaklar, çalışma arkadaşları) bulmak suretiyle, araştırdığı mevzuların süratle tezahür(belirti) etmesi için vesileler aramak olacaktır.*

(Boratav, 2000, s. 45)

Alevi Dedeleri ve Erenleri ile ilgili efsane çalışmamda, Hüsnü Korkankorkmaz, Kerim Cici ve Cebrail Selçuk ile bir araya geldiğimde, kamerayı açıp işimi yapmaya koyuldum. Anlatıcılar bana öğrenmek istediğim malumatla alakalı birçok bilgi sundular ve yaklaşık 3,5 saat boyunca anlatılanları yeni aldığım kameraya kaydettim.

İşim bittikten sonra eve geldiğimde derlediğim malzemeyi görmek istedim. Bilgisayara yüklediğim verileri açtıktan sonra büyük bir hayal kırıklığı yaşadım. Kaydettiğimi düşündüğüm görüntülerin yarısından fazlası kaydolmamıştı ve diğer kayıtlar ise sessizdi ve sadece görüntü mevcuttu. Kameranın arızalı olduğunu öğrendikten sonra, büyük üzüntü yaşadım. Fakat derleme yaptığım kişileri tekrar görüşme yaptığım mekânda bulabileceğimi düşündüm. Yanıma ses kayıt cihazı alıp parka gittim ve görüştüğüm kişileri aynı yerde buldum. Daha sonra kendilerine yaşanan sorunu izah ettikten sonra tekrardan efsane dinlemeye başladım; ama anlatıcılar daha önce 3,5 saat süren çalışmamızı bir saate sığdırıp işlerine gittiler. Yaşanan bu aksaklık elde ettiğim malzemenin hem içeriğini hem de kalitesini olumsuz yönde etkilemişti.

4. TÜRKİYE'DE EFSANELER ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BU ÇALIŞMALARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

1. Adli Moren, *"İlkel Efsaneler"* [22] adli çalışmasında bize, mitolojik efsanelerden bahsediyor. Bu kitapta Aytekler, Güney Amerika'da yaşayan Pueblo'lar ve puta tapan Filipinliler'in efsaneleri mevcut.

Bu efsanelerde, Titalok, Ketzalkoatl, Huitziloposhtli, Şiva gibi tanrılar; Gulyabani, Pegasus, Ejderha, Şahmeran, Cehennem Bekçisi gibi efsaneler var. Moran'ın anlattığı bu efsanelerin benim derlediğim efsanelerle ortak noktası yok. Daha çok Grek mitolojisinin tem'lerini işleyen Moran, derlediğim efsane motiflerinden farklı bir tablo çiziyor. Eserde efsanelerin tanımı ve gelişimi ile ilgili malumat yoktur. Ayrıca sistematik tasnif yöntemi kullanılmadığından, efsanelerin isimleri ve türleri arasında, sıralama ve konu düzeni yoktur. Kitaptaki efsaneler, kaynak taraması sonucunda oluştuğundan, dil ve şive özellikleri değişkenlik göstermemektedir.

2. Saim Sakaoğlu, *"Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi"* adlı kitabında bize, taş kesilme ile sonuçlanan efsanelerin sistematik bir tasnifini yapmış ve bu taş kesilme hadiselerinin neden kaynaklandığından bahsetmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde, efsanenin tanımı, gelişimi ve bu konuda yapılan çalışmalar hakkında bize bazı örnekler vermiştir. Sakaoğlu taş kesilme motifine yer veren efsane tiplerini, Stith Thompson'un " Motif- İndex" teki tip numaralarından alıp bize sunmuştur.

Saim Sakaoğlu'da, *"Anadolu- Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu"* adlı eserinde, kısıtlıda olsa, efsanenlerin özelliklerini şu dört maddede topluyor:

1. Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.
2. Anlatılanların inandırıcılık vasıfları vardır.
3. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde, tabiatüstü olma vasfı görülür.

[22] MORAN, Adli: *İlkel Efsaneler*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1961

4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur. Kısa ve konuşma diline yer veren anlatımlardır. [23]

Sakaoğlu taş kesilme motifi ile ilgili görüşlerini Hikmet Tanyu'dan alıyor. Prof. Dr. Hikmet Tanyu, insanların taş kesilmelerinin aşağıdaki sebeplerle olabileceğini kaydetmektedir:

Beddualarla taş kesilenler, lanetleneni yılan sokar veya beddua ile taş kesilir.

Günah işleyenler, Tanrının gazabına uğrayarak taşlaşırlar. Dilekleri sonunda taş kesilenler, sevgililerine kavuşamamyan güzeller, iffet sahibi talihsiz güzel kızlar, bir hücumda iffetinin ve sevgisinin lekelenmesi için taş olmayı tercih edenlerin dilekleri. Kahramanlaşmış, efsaneleşmiş kimselerin izleri, hatıraları dolayısıyla taşın, yeni bir keyfiyet kazanması. Hz. Ali, Battal Gazi, Köroğlu vs. nin izleri, hatta atlarının taş ve yalak üzerindeki izleri ile taşlar, hususi bir hüviyet kazanır. (Sakaoğlu,1980 s.9. Tanyu, s.166)

İncelediğim kitap, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde inanılan, cenabet (boy abdestsiz) şekilde girilen kutsal mekânlardan sonra taş kesilme eylemlerinden bahsetmemiş. Bu inanış bölgede çok yaygındır. Kısaca bu kitapta, taş kesilme eylemlerinden bahsedilerek, dini kuralların dışına çıkılmaması ve kötülüklerden uzak durulması gerektiğinden bahsediliyor. Sakaoğlu efsane anlatıcılarının dilini kullanmamıştır. Kitaptaki şive ve anlatım özellikleri değişkenlik göstermemektedir.

3. Mehmet Önder, *"Anadolu Efsaneleri"* [24] adlı kitabında bize, efsanelerin oluşumu, tanımı, gelişimi ve özellikleri hakkında aydınlatıcı ön bilgi sunmamıştır. Ayrıca eserde, efsanelerin sistematik bir tasnifi yapılmamıştır.

Direkt olarak efsanelerden örnekler verilmiştir. Bu efsaneler daha çok, Anadoludaki il isimlerinin ortaya çıkışı üzerinedir.

---

[23] SAKAOĞLU, Saim: *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980. s. 6–7

[24] ÖNDER, Mehmet: *Anadolu Efsaneleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966

Bunların dışında, tarihi yapılar ve doğal güzelliklerin oluşumu üzerine de efsaneler vardır. Önder kitabında, dil ve şive özelliklerini diğer iki efsane çalışmasında olduğu gibi koruyamamıştır.

4. *"Efsaneler Dünyasında Anadolu"* [25] adlı eser bize, Anadolu'da antik dönemlerde yaratılan efsaneleri tanıtmayı amaçlıyor. Derman Bayladı konuları, Anadolu'daki mitolojik efsanelerin, tanrıların ve kahramanların kökenleriyle sınırlı tutmuştur. Anlatılan efsaneler klasik mitolojilerle sınırlıdır.

Bazı başlıkları verecek olursam:

Troia Savaşları, Hektor'un Ölümü, Lydia Bölgesinde Yaratılan Efsaneler v.b Ege efsaneleri anlatılmaktadır. Kitapta toplanan 87 efsane vardır. Bu efsanelerin içinde, İstanbul'un Kuruluş Efsanesi, Kızkulesi Efsanesi, Ayasofya'da Kaybolan Papaz, Battal Gazi Kız Kulesinde, Rumeli Hisarı Nasıl Yapıldı gibi günümüze kadar gelmiş yapıtlarla alakalı efsaneler de mevcuttur. Yerel adlarla sunulan efsanelerde bile, Latince kelimeler çoğunluktadır.

Derman Bayladı, efsaneleri yabancı kaynaklardan ve daha önce Türkiye'de yapılan mitolojik çalışmalardan toplamıştır. Yazar, efsanenin geçtiği bölgede yaşayan anlatıcılarla görüşmemiş, sadece yabancı kaynaklar ve daha önce yapılan, mitolojik yerli kaynakları taramıştır. Bundan dolayı metinlerin anlatım dili aynıdır. Anlatıcılara ait, şive ve dil özellikleri bu çalışmada görülmemektedir. Bunun yanında çeşitli Yunan tanrılarına ve kahramanlarına ait antik tablolar, resimler çalışmaya aktarılmıştır. Adı geçen efsanelerin benim çalışmalarımla ilgisi yoktur, çünkü derlediğim efsaneler (tarihi kahramanlar hariç) genellikle son yüz yıl'da vücut bulmuştur. Fakat kitapta adı geçen efsaneler büyük çoğunlukla, İ.Ö (İsa'dan önce) ki tarihte geçmektedir.

[25] BAYLADI, Derman: *Efsaneler Dünyasında Anadolu*, Say Yayınevi, İstanbul, 1996

5. Mustafa Adil Özder, *"Artvin Folkloru"* [26] adlı çalışmasında bize, folklorun tanımı ve başlıca konuları hakkında detaylı bilgiler veriyor. Özder, folklorun başlıca konuları hakkında bize bilgi verdikten sonra, eserinde dört efaane yayınlamıştır. Bu efsaneler anlatıcıların ağzından bize aktarılmamış. Bundan dolayı Artvin yöresinin şive özelliklerini ve söz dizimini bu efsanelerde göremiyoruz. Bu efsaneler şünlardır:

"Boğa Gölleri, Kız Gölleri" adlı efsanede bölgede bulunan bir gölde yaşayan su aygırlarından ve çobanın demir boynuzlu boğasının, göl boğasını mağlup etmesinden bahsediyor. Bu olaydan sonra karnı yarılan göl boğası yaşadığı gölü kana buluyor. Aynı gece göl kaynıyor, taşıyor ve etrafını yıkıyor. Yarlar, uçurumlar da böylece meydana geliyor. s.18

"Dağbaşı Ululaı" adlı başlıkta efsane örneği bulamıyoruz. Bölgedeki bazı evliyalar, ziyaretler ve yatırların ismi verilmiştir. Fakat bu Ululaın efsaneleri anlatılmamıştır. s.20

"Efsane ve Menkabe Örnekleri" başlığında Artvin- Ardanuç bölgesinde, eski çağlı ve tarihli bir yer olduğundan buradaki eski kale, tapınak ve köy yıkıntıları üzerinde birçok efsane olduğu belirtilmektedir. Bu efsaneler, Ferhat ile Şirin, Sütleri Altın Yapan Kimya Otu Efsanesi, Hz. Nuh'un gemisinin bağlandığını yansıtan efsane, Köroğlu, İncili Çavuş gibi efsanelerin sadece başlığını buluruz. Fakat Özder, kitabında bize efsaneleri vermemiş, çalışma sadece efsane isimleriyle sınırlı kalmıştır. s.21

"Ardanuç'ta Köroğlu Efsanesi" adlı başlıkta Köroğlu'nun haksızlığa karşı gelen, zalimlere haraç kesen, destan kahramanı olduğundan bahsetmektedir. Daha sonra Köroğlu'nun Ardanuç folklorundaki yerine değinilmektedir. Son olarak Özder, Köroğlu ile alakalı bir efsane ve iki rivayetten bahsedip, konunun aydınlatılması gerektiğini belirtmiştir. s.21

[26] ÖZDER, Mustafa Adil: *Artvin Folkloru - 1 Giriş,* Ay Matbaası, Ankara, 1970

5. AÇIKLAMALAR

Efsane metinlerini şu basliklar altında kümeledim: Böyle kümelemeleri Boratav ve Stith Thomson'dan alarak Helimoğlu da vermiştir. Ancak benim derlediğim malzeme arasında onlara uymayan bazı farklar olduğu için, o tasnifleri aynen almadım.

1-DİNİ EFSANELER
a-Dini ve Tarihi Kişiler Üzerine Söylenmiş
Efsaneler
b- Alevi Dedeleri ve Erenleri Üzerine Söylenmiş Efsaneler
c. Cem Evleri, Tekkeler, Ocaklar, Camiler (İbadet yerleri)
Üzerine Söylenmiş Efsaneler
d- Ziyaretler, Türbeler, Yatırlar(kabirler), Mezarlar Üzerine Söylenmiş Efsaneler

II - OLAĞANÜSÜTÜ KUVVETLER VE VARLIKLAR ÜZERİNE EFSANELER
a-Cinler, Periler, Devler, Ejderhalar
Kapozlar(karabasanlar)
b- Hastalık ve Ölüm Getiren Varlıklar

III - HAYVANLAR ÜZERİNE EFSANELER

IV - TARİHİ EFSANELER
a-Savaşlar, Fetihler
b-Hükümdar Sülalelerinin Menşeleri, Adlar-Ünvanlar
c-Kaleler, Surlar, Köprüler
d-Meskun Yerlerle İlgili Olanlar: Evler, köyler

V - TABİATLA İLGİLİ EFSANELER
a-Taşlar, Kayalar, Tepeler, Dağlar, Kırlar
b-Göller, Çeşmeler, Pınarlar
c- Ağaçlar, Bitkiler, Meyveler

VI- HIZIR İLYAS İLE İLGİLİ EFSANELER

VII- ETİOLOJİK (İZAH EDİCİ) EFSANLER

Görüşülen kişiler hakkındaki bilgiler şu sıralamaya göre verilmiştir:

Efsanenin geçtiği yer:
Kaynak kişinin adı soyadı:
Yaşı:
Mesleği:
Efsaneyi kimden duyup öğrendiği:

Aşağıdaki metinler anlatıcının lehçe özelliklerini ve cümle yapılarını koruyarak yazılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

6. BİNGÖL EFSANELERİ

6.1. DİNİ EFSANELER

6.1.1 DİNİ VE TARİHİ KİŞİLER ÜZERİNE SÖYLENMİŞ EFSANELER

1 – ŞEYH ŞİRAZİ'NİN KERAMETİ VE YOK OLMASI

Yavuz Sultan Selim zamanında Şeyh Şirazi adında çok büyük bir kişi varmış. Köylüler, velinin gelip cemaate hocalık yapmasını istemiş. Şeyh'te, " Ben gelirsem siz beni kandırıyorsunuz, ben sizin şartlarınıza göre değil, Allahın şartlarına göre (namaz) kılarım yapamam, bakın yoksa benim katlime vacip olursunuz" demiş. Cemaatte, " Ne münasebet, bir canımız var oda sana feda olsun," diyor ve Şeyh'i ikna etmişler.

Cemaat toplanıyor ve ibadete başlıyorlar. Şeyh cemaatin önüne geçiyor kamet getiriyor ve elleri başının hizasında Allahuekber diyor saatlerce bekliyor ve Allah'ın varlığını kalbinde hissetmiyor ve elini indiriyor. Tekrar Allahuekber diyor, yarım saat bekliyor yine bir şey görmüyor. Üçüncü defa kamet alınca bir saat bekliyor ve yine bir şey görmeyince arkasına bakıyor ki, cemaatin yarısı gitmiş ve arkada çok az insan kalmıştır. Böyle namaz olmayacağına kanaat getiriyor ve cemaate dönüp şöyle söylüyor: "Ey cemaat, taptığınız Allah benim ayağımın altındadır. Siz, dürüst değilsiniz dürüst olsaydınız ben bir alamet görürdüm namazıma ve ibadetime başlardım" diyor. Bunu işiten cemaat hocayı oracıkta öldürmeye kalkıyorlar ve hoca ölmek üzereyken cemaatten Allah rızası için şunu istiyor, benim mezar taşıma şunu yazın: "Şin şin şiya şin, Vati ge zümrü bike, keramete Şeyh muyu ki Arabe."(Türkçesi,"Sizin taptığınız Allah budur. Allah'a tapmıyorsunuz paraya tapıyorsunuz.")

Daha sonra Yavuz Sultan Selim sefer yaparken mezarlığın üzerindeki yazıyı görüyor. Topladığı köylülere "bu nedir?" diye soruyor. Yavuz'a anlamı açıklıyorlar. Şirazi'nin öldürüldüğü camiye gidiyorlar. Askerler hemen o caminin olduğu yeri kazıyorlar ve tonlarca altın çıkıyor. İşte diyor ki, "Sizin taptığınız Allah budur. Allaha tapmıyorsunuz paraya tapıyorsunuz." (Şin şin şiya şin, Vati ge zümrü bike, keramete Şeyh muyu ki Arabe) Ondan sonra halk ağlıyor, mezarına gidiyorlar, kazıyorlar ama Şeyh'i mezarda bulamıyorlar. (*Karer- Kığı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Büyüklerinden)*

2 – ERENLER VE SOF (SOFU) ŞAKİR HAZRETLERİ'NİN KERAMETLERİ

Bingöl- Sivan'ın şimdiki adıyla Gerçekli köyünde Abdulkadir Geylani, Sof (Sofu) Şakir Hz ve Şıh Şariye Efendi, Sivanlılar'ın en büyük gördüğü ve inandığı zatlarmış. Elazığ-Palu'luların Şeyh Şariye Efendidir. Abdulkadir Geylani Efendi köken olarak Bağdat'tan gelmedir. Daha sonra Diyarbakır, Urfa, Suriye taraflarında yaşamışlığı vardır.

Bu üç büyük zat kendi aralarında diyorlar ki, " Bir araya gelelim ve en büyük hangimiz buna karar verelim." Yani, hangimizin kerameti daha fazla bunu ölçmek istiyorlar. Sof Şakir Hazretleri'nin köyü Bingöl- Akdağ'ın eteklerindedir. Köy çok güzel bir köydür, Akdağ'da çok yüksek bir dağdır. Aşırı derecede yüksektir. At ile beş saatte çıkılabiliyor. Diyorlar ki, üzüm sepetleri vardır ve bu sepetlerin her tarafı deliktir. Bunlara kefkir derler ve içlerine su doldurulamaz.

Diyorlar ki, "Gelin bakalım biz kerametimizi ortaya şimdi burada çıkaralım. Kimin kerameti daha üstün görelim" derler. Daha sonra Abdülkadir Geylani suyu dolduruyor ve diyorlar ki: "Bakalım Akdağ'ın tepesine kim bu suyu çıkaracak." Su-yu dolduruyorlar ve Abdulkadir Geylani iki adım gidiyor ve bakıyor ki su sepetten hemen dökülüyor; çünkü sepetin her tarafı deliktir, su tutmuyor. Şıh Şariye Efendi Palunun ziyareti getiriyorlar dolduruyorlar sepetine suyu ve mübarek o da gidemiyor. Son olarak Sof Şakir Efendi sepetini su ile dolduruyor ve ne kerametse on dakikada Akdağ'ın tepesine varıyor ve daha sonra sepetinde dolu su ile aşağıya iniyor.

Ve orada karar veriyorlar Abdulkadir Geylani ve Şıh Şariye Efendimiz Sof Şakir Hazretlerine diyorlar ki, "Sen bizim büyüğümüzsün." Diyorlar ki daha sonra, "Sensin sen bizim en büyüğümüzsün, senin kerametin bizimkinden daha üstünmüş."

(*Merkez- Bingöl, Hatice Kavran, Ev Hanımı, 42, Köylülerden)*

3 – HÜSEYİN-İ CEFER VE HASAN-I CAFER

Bizim Karlıova yöresinde, Hüseyin-i Cafer ve Hasan-ı Cafer adında meşhur iki mahkûm varmış. Bunlar etraflarına bir takım insanlar alarak dağlarda eşkıyalık yap-maktaymış.

Soyarlar, adam vururlar, talan götürürler böyle insanlardır ve devlet'te bunlarla mücadelede bir türlü enseleyemiyor bunları. Şah İsmail'in de Seyirden diye bir oğlu var. Benimde dostumdu, kendisiyle konuşuyordum. Seyidren'in bir gün babasıyla arası bozuluyor. Kaçıyor gidiyor ve bunlara katılıyor. Şah İsmail peşine takılıyor.

Bu olay 1920'lerden önce olmuştur ve dağda talan dönemleridir, aşiret yapısı yaygındır o zamanlarda. Şah İsmail gidiyor tarıyor arıyor ve Caferi buluyor oğlunun iadesini istiyor. Etme eyleme diyor. Karlıova'nın Tuzluca köyü de Şorik'tedir. Onlar o zaman çiftlik köyündeymiş ve orada bir çeşme de Cafer, Şah İsmail'i(Seyirden'in babası) kabul ediyor. Şah İsmail de bir türlü Caferi ikna edemiyor. Cafer en sonunda bir şartla oğlunu iade edebileceğini söylüyor: "Bana ve kardeşime dua edeceksin ve hiçbir şekilde bize düşman kurşunu değmeyecek" diyor. "Sen bir ocağa mensupsun bize içten bir şekilde dua edersen oğlunu götürürsün; ama dua etmezsen oğlunun yüzünü göremezsin" der. Şako (Şah İsmail) tabi oğludur yüreği yanar ve hemen şapkasını koyar önüne ve onlara şu duayı Kürtçe bir şekilde yapar: "Size düşman kurşunu değmesin, diye başlar…" Hakikatten Cumhuriyet devrinin başarında bu insanlar çok insan öldürmüşlerdir. Talanlar yapmışlardır ve afları çıkıp topluma girdikten sonra, bu insanları vurmak için çok büyük çabalar sarf edilmiştir. Ne devlet gücüyle ne de düşmanları bunları vurabildi. Bu iki kardeş yaşadığı sürece hep o Şako'nun evlatlarına bir şeyler verir ve minnet duyarlardı.

Derlerdi ki, bizim bu kadar çabaya rağmen düşman tarafındanöldürülmememizin nedeni Şako'nun bize yaptığı duadır. *(Bingöl- Ortaçanak, HüsnüKorkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Büyüklerinden)*

4 – HZ. ALİ VE ATI DÜLDÜL

Habur-u Zaman eskiden Karlıova ilçemizin Yiğitler köyü mevkiinde bir şehirmiş. Karlıova'nın Yiğitler köyü Habur-u zaman şehri imiş ve hükümdarı varmış. Hz. Ali bir gün şuanda da adı değişmeyen Kızılağaç köyüne geliyor. Orada kırmızı bir çadır kuruyor ve oranın adı Kızılağaç olarak kalıyor. Hükümdar, Hz. Ali'nin olduğu bölgeye adam gönderiyor bu yabancı kimdir diye sorduruyor. Hz. Ali'de "Ben bir yabancıyım gelmişim ve gideceğim" diyor. Hükümdarın adamı Hz. Ali'nin atı Düldül için," Senin bu atın çok güzel, sen bu atı bize vereceksin," diyor. Hz. Ali'de,"Benim atım yabancıları sevmez bu ata binen düşer" diyor.

Hükümdarın adamı binmek istiyor ve biner binmez yere düşüyor, inciniyor. Hz. Ali ben size söylemiştim diyor ve çekiliyor. Ertesi gün İmam Ali muhabereye başlıyor. Hem Karer'de ki, hem de Doğu ve Güneydoğu'da ki şehitleri İmam Ali o zaman İslamlaştırıyormuş. Bu dağlardaki bütün şehitler o zamandan kalmadır.

(Karer- Kiğı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Babasından)

5 – DERVİŞ BABA VE SULTAN ALÂEDDİN KEYKUBAT

Alâeddin Keykubat Sultan Gölü'nün olduğu bölgeye geliyor ve askerleriyle orada konaklıyor. Bir askerine diyor ki, "Burada bir derviş var onu çağır ve yanıma getir" diye. Askeri yaşlı dervişin yanına gitmiş ve kendisini sultanın çağırdığını söylemiş. Derviş 80 yaşında olduğu için yaşlandığını gelemeyeceğini Sultanın tüm ordusuyla yanına gelmesini ve evlerine meyman(misafir) olmasını rica ediyor. Sultan Alâeddin askerine, gittiği zaman dervişin neyi var neyi yok kendisine bildirmesini istemişti. Asker sadece bir seccadesi, kaynayan güveci ve duvarda asılı hayvan postu olduğunu söyledi. Sultan bunları duyduktan sonra, "Haydi gidelim bu adamda bir hikmet var" diyor.

Giderken de yollarını kaybetmemek için geçtikleri yerlere taş koyuyorlarmış. Daha sonra Derviş, Sultanı ve askerlerini kapıda karşılamış ve hoş geldiniz demiş. Derviş askerlere, "Ben yaşlıyım kalkamıyorum, hayvanlarınızı kıtaya bağlayın orada bir torba var torbada yem var hayvanlarınıza saman yerine arpa doldurun" demiş. İçlerinden bir asker "Derviş Baba burada bir avuç arpa var senin bu arpaların hayvanlara nasıl yeter?" diye sormuş. Derviş Baba da, "Sen Bismillah ya Allah de ver, korkma" demiş. Asker hayvanlara yemlerini vermiş ve torbanın altında yem kalmış. Sonra güveçten yemeklerini almalarını ve seccadenin üzerine oturmalarını istemiş askerlerden. Yine biri karşı çıkmış ve " Bizi ne zannediyorsun sen, bir kişilik yemekle koca bölük asker doyar mı?" demiş. Derviş, "Bismillah ya Allah de al," demiş. Daha sonra herkes aynı yemekle doyuyor ve güvecin içinde yemek arta kalıyor. Seccadenin üzerinde oturduklarında da bakıyorlar ki, eski seccade kadar yine açık yer kalmıştı.

Orada Alâeddin Keykubat diyor ki, "Erenler ben sana erdim, sırrına ermedim. Dile benden ne dilersen" diyor. Derviş ise, "Benim dileğim bu vatan bizimdir, haksızlığa karşı gelin fakire yardımcı olun, benim isteğim budur," der.

Daha sonra Sultan üç oğlunu dervişe hizmetçi olarak bırakıyor. Adları ise Resul, Delil, Muzaffer'dir. Resul bizim kabilemizdir. Delil ve muzaffer oraya hizmet ediyor. En sonunda Türbe köyün altındaymış köy biraz yukarıdaymış. Orada yağan yağmurlar Türbeyi sürükleyip köyün üst tarafına sürüklemişler. Bir gece kalkan halk bu olayı görmüş. O günden bu güne yaklaşık 850 yıldır her Perşembe günü orada kurbanlar kesilir. Cuma akşamları da türbenin üzerinde ibadet yapılır. Her toplumdan her inançtan kişiler o türbeye gider ibadetini yapar. Çocukları olmayanın çocuğu olur, oğlan olursa ismi Hıdır, kız olursa Sultan koyarlar. Eğer inancı ve itikadı olan kişiler oraya deli olarak gelirse sağ ve sağlam kafayla çıkarmış. Halen ziyaretler devam ediyor. (*Dorutay Köyü, Hüseyin Kılıç, 56, Emekli, Babasından)*

6 – YAD MAHMUT EVAS (YADO) EFSANESİ

1920'li yıllarda Yado, Osmanlı Devleti tarafından bu bölgede (Çapakçur) vergileri toplamakla memur edilir, görevlendirilir. Bingöl ve çevresindeki köylerdeki vergileri toplamakla mükelleftir; ancak Yado bir-iki yıl ne yaparsa yapsın bu vergileri toplayamaz. İşte der ki, ben toplayamıyorum. Fakat devlet bunu pek inandırıcı bulmaz. Çevrede de millet vergileri aldı ve yedi gibisinden laflar söylemiş. Yado'da, devlet beni cezalandırır kuşkusuyla birkaç arkadaşıyla birlikte devletten kaçma niteliğinde dağa çıkar ve firar eder. Mahkûm deriz ama adam öldürme anlamında değildir bu mahkûmlar. 1925 hareketi ile tanışır, Şeyh Said hareketine kadar teslim olmaz.

O dönemde Şeyh Said isyanı başlar, Yado bu harekette fiili olarak yer alır. İşte bu harekette siyasal anlamda artık belli mesafeler kat eder. Yaptığı eylem bellidir, amaçlıdır. Belli bir hedefe yöneliktir. En önemlisi bir isyandır. Yado bu dönemde Kürt milisi olarak dağdadır. Şeyh Said ile birlikte hareket eder, eylemlere katılır.

Özellikle bunların en önemlisi ve çevrede anlatılanı şimdiki Yado Çeşmesi, Bilaloğlu'na varmadan önceki derede, yani şuan herkesin faydalandığı, adına Yado Çeşmesi denen bölgede, Yado Deresinde askerle çatışmalarıdır ve yedi-sekiz gün sürdüğü söylenir. Bu çatışmada birçok asker ve Kürt milisi ölmüştür. Bunun dışında Yado artık çevrede isim yapmıştır. Kahramanlığıyla ün salmıştır. Eşkıya olarak dağa çıkmış ama 1925'lerdeki hareketten sonra efsaneleşir. Şeyh Said hareketinde yer aldığı için efsaneleşmiştir. Artık Yado'nun ismi Harput Cephesi Komutanı olarak taltif edilir, hatta fotoğrafları da vardır Harput Cephesi Komutanı diye. Yado, emri mahiyetindeki askerlerine 1925 hareketinde fiili görev alır.

İşte 1925 hareketinde yakalanmalardan ve devletin isyanı bastırmasından sonra kaçar. Tabi bu arada hanımı Telli de yanındadır, 2. evliliğidir. İlk hanımından boşandıktan sonra dağdayken o yıllarda evlenirler. Telli Hanım, Emtağ, Türkçesi Arbutağ köyündendir. Telli de kocasının yanında silahını alarak dağda mücadeleye katılır. Devletin isyanı bastırmasından sonra kaçarlar sürekli dağdadırlar ordan oraya gidip gelirler ve bir türlü ele geçmezler, ancak son olarak Bingöl'ün Genç yöresinde Ülyan Köyü tarafında çembere alınırlar. Hanımı ile birlikte hanımının kardeşi; yani Yado'nun kayını ve birisi ile birlikte dört kişi askerler tarafından kuşatılırlar. Bu aradaki çatışmada hanımı yara alır. Hatta Telli orada, "Ne olur yaralıyım. Beni vurun gidin, askerin eline bırakmayın" demiş.

Yado kayınına, "Ben vuramam sen vur" demiş. Kayını da Telli'yi vuramaz, bacısı nihayetinde, en sonunda artık Yado dördüncü şahıs tarafından Telli çok yalvarır. "Ben size ayak bağıyım, siz beni vurursanız çemberi yarar geçersiniz," der. Orada Telli vurulur ve orada bırakılır. Kendisi ve kayını o çemberi gece yararlar ve kaybolurlar ve ondan sonra Yado'dan bir daha haber alınamaz.

Bazı söylentiler Suriye'de olduğu ya da tekrar döndüğü, bazıları ise o çatışma esnasında öldürüldüğü kafasının bile kesilerek çevre köylere gösterildiği, bazıları ise bunun yalan olduğunu söyler. Öldürülme olayında bir netlik yoktur. Mezarının yeri belli değilir.

Kimine göre Yado ölümsüzleşmiştir, kimine göre ise, o çatışamada vurulmuştur ama hanımının mezarı Ülyandadır. (*Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Büyüklerinden)*

7 – ŞIH (ŞEYH) MUHAMMED ŞAKİRİ

Şıh Şakiri'nin dedeleri ve Ataları Bağdat'tan 400 yıl önce Bingöl'e gelmiştir. Dedesi ve atası diye bahsettiği zat Bağdat'tan gelmedir. Asıl adı Şeyh Muhammed Şakiri'dir. Lakabı ise Sof (Sofu) Şekerdir. 400 yıl önce Şeyh'in yaşadığı bölge çok büyük bir ormanlık alanmış. Meşe ağacı hatta amcasının anlattığına göre orada odun kesimine gidildiği zaman yolun üzerinde bir ağaç kesiyorlar, daha doğrusu kesmek zorunda kalıyorlar. Bu ağaç 19 metre boyunda meşeymiş ve selvi gibi uzunmuş, dümdüzmüş. Orada, Sof Şeker denilen zat'ın bir çeşmesi varmış. Bu çeşmeye cenabet (boy abdestsiz) bir şekilde gittiğiniz zaman suyu kesilirdi.

Bu zat hemen köyün arka tarafında olan Akdağ varmış ve bu dağın zirvesinde bir camii bulunmaktaymış. O camiye Akdağ'ın eteğinin altından bir dere geçermiş ve o dereden sepet ile yukarıya kadar birkaç zat ile beraber sepete su doldurur ve yukarıya çıkarlarmış. Yukarıya çıktıklarında ise kiminin sepeti boş olurmuş, kiminki ise yarıya kadar dolu olurmuş ama Sof Muhammed Şakiri'nin sepetinden ise bir damla su eksilmeden, tepeye kadar çıkarmış kendisinin kerametlerinden biri budur.

(*Gerçekli-Genç, Ekrem Kavran, 45, Sivil Savunma Müdürü, Dedesinden)*

8 – SOF(SOFU) ŞAKİR HAZRETLERİ - 1

Kış eskiden çok yoğun geçiyordu Bingöl'de ve aşırı derecede soğuk bir hava vardı ve kar yağıyordu ve soğuktan dolayı köydeki hayvanlar ölmek üzereydiler. Eşimin dedesi Sof Şakir Hazretleri 350 yıllık bir dededir ve 350 yaşındadır ve mezarı şu an Sivan Köyündedir. İnsanlarımız şifa niyetine ziyaretine giderler daha sonra elinde bir asası varmış ve ne isterse dünyada o asayla yaparmış. Hayvanlar ölmek üzereyken asasını sallamış ve demiş ki, "Allah'ım her taraf yemyeşil olsun ve bütün hayvanlar otlansın" der.

Asasını yere vurduğunda her taraf yemyeşil olmuş ve Bingöl Sivan'daki bütün köy halkı da bu olaya şahit olmuş. Daha sonra hayvanlar otlanmış karnını doyurmuş ve asasını yere vurmuş her yer tekrar bembeyaz olmuş. Böylelikle hayvanlar kurtuluyor ve doğa bembeyaz oluyor. *(Merkez- Bingöl, Hatice Kavran, Ev Hanımı, 42, Köylülerden)*

9 – SOF(SOFU) ŞAKİR HAZRETLERİ–2

Şimdi Akdağ'ın tepesinde bir camii vardır ve sadece ona(Sofu Şakir Hazretleri) özel yapılmıştır; yani Ziyaret Dede'ye ve o Camii'nin önünden su akıyormuş ve Sof Şakir dedemiz orada abdest alırmış, namazını camide kılarmış ve o çeşmeden akan suyu hiç kimse görmezmiş. Sadece Erenler görürlermiş. Mesela Abdulkadir Geylani ve Şıh Şariye Efendi gibi büyük insanlar görürmüş ama herkes bu olayı göremezmiş. Kendisi o dağa her gün çıkarmış ve abdestini alıp namaz kılarmış. O dağ ki, at ile beş saatte çıkılır. (*Merkez- Bingöl, Hatice Kavran, Ev Hanımı, 42, Eşinden)*

10 – MALA(MOLLA) PÖR

Bingöl'ün tanınmış âlimlerinden Şeyh Muhammed Şakiri'nin kızını Mala Pör adında bir zat kaçırıyormuş. Mala Pör'de Şeyh Muhammed Şakiri gibi âlim bir kişiymiş. Kızı kaçırdıktan sonra Genç ilçesinin Suveren Köyüne kadar geliyorlarmış. Suveren Köyünü ikiye bölen Murat Nehrinin karşı tarafına geçmeleri gerekiyormuş.

Mala Pör belindeki kuşağı Murat Nehrinin üzerine atıyor ve azgın suyun üzerinden karşıya geçtikleri söylenir. Bunu duyan Şeyh Muhammed Şakiri kendilerini çağırıyor ve "Dönün nikâhınızı kıyayım, ondan sonra gidin" der ve dönerler nikâhları kıyılır. Şeyh, "Kızım senin helalindir al ve git" der. Bu iki kişinin çocukları ise şu an Bingöl'de bulunan Şeyh Ahmet Türbesidir. Şeyh Ahmet, Şeyh Muhammed Şakiri'nin torunudur. *(Gerçekli-Genç, Ekrem Kavran, 45, Sivil Savunma Müdürü, Dedesinden)*

11 – ŞIH (ŞEYH) AHMET EFENDİ - 1

Şıh Ahmet çok eski bir yatırdır. Kendisi büyük bir zattır. Bu bayağı fakir bir insanmış ve çifteye giderken tek öküzü varmış. Çifteye giderken tarlasına bakıyor ki, dağdan bir ayı geliyor ve tarlasına giriyor öküzle beraber çift sürüyor. Daha sonra akşam olurken tekrar ayı bırakıyor ve dağa gidiyor daha sonra öküzde geliyormuş. Halk arasında bu eski insanlarda bu ayının dağdan inip çift sürmesi o günlerden günümüze kadar gelmiştir. *(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü, Büyüklerinden)*

12 – ŞEYH AHMET EFENDİ - 2

Şeyh Ahmet Efendi orta boylu, kumral, kuvvetli olup, halim selim bir zattı. Devamlı irşat ile meşgul olup, çoğu zaman zikir ve ibadet ederdi. Yörede anlatılan en büyük kerameti şudur: "Babası vefat ettiğinde küçük yaşta annesi ile beraber kalmış yalnız bir inekleri vardı. Bununla geçimlerini temin ediyorlardı. Çetin bir kış mevsiminde otları tükenmiş inek süt vermez olmuştu. Annesi köyde dolaşmış ot temin edememişti. Bunu üzerine Şeyh Ahmet Efendi ineği ahıra kilitlemiş annesini oraya bırakmamıştı. Hasta olan annesi bir ay sonra acaba ineğe ne oldu diye ahıra gittiğinde ineğin yemlikte yeşeren taze otla beslendiğini görmüş ve köylülere sizin otunuza ihtiyacım yok demişti.

Köylüler bunun üzerine merak edip ahıra gitmişler kendileri de aynı olayı görmüşlerdir." Küçük yaşta keramet sahibi olan Şeyh Ahmet Efendi kerametlerini göstermeyi sevmezdi. Mecbur kalmadıkça bu yola hiç başvurmaz devamlı zikir ve ibadetle meşgul olurdu. *(Merkez-Bingöl, Necmettin Korkutata)*

13 – ŞIH (ŞEYH) AHMET EFENDİ - 3

Şıh Ahmet'e (Türbe) hastalar dua etmeye şifa bulmak için giderler ve şifa görürlerdi. Hasan Anşin adlı bir arkadaşım orada camii yaptırmıştı. Bi gün geldi dedi ki, "Müdürüm ben Şıh Ahmetin orda camii yapmışim," dedi.

Bana, “Bir hali ver götürem camiye serem” dedi. Bende verdim halıyı ve götürdü. Aradan iki üç ay geçtikten sonra geldi ve ağladı dedim, niye ağlıyorsun Hasan? Dedi, “Vala müdürüm hırsız hem halıyi götürmiş hem de Şıh Ahmed’in altıni deşmişler nerdeyse kendisine kavuşmak üzereler altın aramışlar” dedi. Ben “Hakki bir yatırsa kendi hakından gelir,” dedim. “Neden üzülüyorsun” dedim. Hasanda saf bir kişiydi.

Aradan üç ay geçtıktan sora baktım, Hasan geldi ve gülüyordu, Hesan ne oldu dedim, dedi, “Gördün mü müdürüm? Hakkını aldı Şıh Ahmet” dedi. Ne yaptı dedim, dedi ki, “Onun yatırın altını eşen adam, altın arayan adam felç olmuş” dedi. Bende hakıki bir yatırsa kendi hakından gelir demiştim. Şıh Ahmet’e, bizim yerli halk ve diğer illerden dua etmeye gelirler ve şifa bulurlar. (*Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü)*

14 – SOF (SOFU) ŞAKİR HAZRETLERİ VE ASASI

Bir gün Sof Şakir Hazretleri dedemiz çok yüksek bir dağda durmuş, bu dağ köyümüzün bir dağıdır ve Akdağ değildir, demiş ki, yerimi belirleyeyim. Elinde asası varmış, elindeki asası ise bir basit sopaymış ve ucu da yuvarlıkmış. Demiş ki “Onu, asamı atacağım bakalım nerede duracaksa benim mekânım orasıdır” demiş. Sof Şakir Hz, dağda bir duruyor; ama bu dağ köyümüzden iki-üç dağ geridedir, asasını fırlatıyor ve asa geliyor eşimin evinin tam önünde dimdik duruyor.

Bütün köylüler toplanıyor ve diyorlar ki, “Tamam senin yerin burasıdır öldüğünde de senin ziyaretin burası olacak” diyorlar.

Daha sonra oraya bir türbe yapılıyor ve ev gibidir. İnsanlar o türbeyi ziyaret olarak kullanmaktadır. Oraya iki katlı ev yapılıyor ve Sof Şakir Hz. dedemiz öldüğünde bu asa kocaman bir odun gibi oluyor ve kolon gibi orada duruyor.

Çevreden gelen bütün insanlar şifa niyetine geldikleri için odundan birer parça koparıp evlerine götürmeye başlıyorlar ve bunu yakıp tütsü gibi dumanı içlerine çektiklerinde şifa bulacaklarına inanıyorlar. Bu ziyarete Genç'ten, Diyarbakır'dan, Palu'dan herkes gidiyormuş. Daha sonra insanlar çok kazıyorlar ve koparıyorlarmış bu odundan; ama odunda hiçbir incelme olmuyor. Bir gün ziyaret dedeyi Eşimin Dedesi temizliyormuş ve yıllarca bu ziyaretin bakımını kendisi üstlenmiştir. Bir gün eşimin dedesinin rüyasına Sof Şakir Hz geliyor ve diyor ki, "Daha fazla insanlar beni yontmasın, odunumu koparmasınlar kan gelir" der. Daha sonra bu odunu poşetlerle ve bezlerle sarıyorlar ve kimseye vermemeye karar veriyorlar. Şimdi insanlar sadece şifa niyetine ziyarete gelir ve gezerler. Sırt, romatizma ağrıları olanlar buraya gelir sopanın yanında gezinir değerler ve şifa bulurlarmış. Hala, Bingöl-Sivan'dan ve başka yerlerden köye şeker hastaları, tansiyon hastaları şifalarını bulup geri gelirler.

(Merkez- Bingöl, Hatice Kavran, Ev Hanımı, 42, Eşinden)

6.1.2. ALEVİ DEDELERİ VE ERENLERİ ÜZERİNE SÖYLENMİŞ EFSANELER

15 – ULU MANSUR VE KUREYŞ BABA - 1

Bingöl-Karer'de, Sey Hüseyin, Sey Süleyman, Sey Muhammed ve Sey İmam bunlar dört kardeşlerdir. Bu tekkeye Seyid-Ali-ye Seyid Nuri dediğimiz ocak'ta ki dört kardeş bunlardır. Bu kardeşlerin önceliği Mansur'dan (Ulu Mansur soyundan, ocağından) gelmeleridir.

Bu dört zat Moğundi'den gelmişler, Mansurla Kureyş kardeşlerdir ve Kureyş kardeşine kerametini göstermek ister ve bir yılanı kamçı yapar ve mucize gösterecek ya Mansur'a, daha sonra Mansur'dan daha çok keramet sahibi olduğunu düşünüp, kendisine biat etmesini ister ve o tavra girer. Mansur bu tavrı görünce, Kureyş karşıdaki duvara yürü der. Kureyş giderken duvar yürümeye başlar. Duvar yürümeye başlayınca Kureyş gelir ve Mansura biat etmeye başlar. Kureşanlar hala Tunceli'de yaşarlar ve Kureyş olarak anılırlar. Bunlarda Mansur evlatlarıdır.

Kureyş biat eder Mansura ve kardeşini kabul ettikten sonra der ki, "Sonuçta ben cansızı kırbaç yaptım; ama siz cansızı yürüttünüz. Dolayısıyla sen daha çok mucize sahibisin sen daha çok kemale ermişsin, ben sana biat ederim" der ve ikisinin arasındaki mücadele sonar erer. Bunlar o soydandır ve oradan kopup bizim yöremize gelmiştir.

Sey Hüseyin küçük kardeştir, o zaman aşiret başına Sey Hüseyin bırakılmıştır. Diğerleri büyük olmasına rağmen herkes dinsel anlamda Sey Hüseyin'in verdiği buyruğa tabi herkes olmuştur. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Babasından)*

16 -ULU MANSUR VE KUREYŞ BABA - 2

Kur Hüseyin ve Zeynel Ağa bu memleketi şen edince, Adaklı'nın Zeynel mezrasından buraya geldiği zaman, Yazıcı ailesiyle arasında kırgınlıklar oluyor ve oradan da Karer'e göçünce burada Seyit yokmuş. Alevi topluluğu Ehlibeyt'e ve Ehlibeyt'in evladı olan Seyitlere çok düşkün olduğu için, etkin ve bilgin adamlarını gönderiyor ve Tunceli'nin Mazgirt ilçesine bağlı Moğundi köyünde Babamansur adlı zat ve kardeşi Kureyşbaba, Hacıbektaş'tan yıllar önce İç Anadoluya gelmiş. İlyas Baba ve İshak Baba isyanlarından sonra da İç Anadolu'dan Doğu'ya, Karakoçan'ın alt tarafında Bağın kalesi var. Selçuklu hükümdarı Sultan Alaattin Keykubat döneminde orada bizzat bunların şeceresinin tasdik edilmesini halifeden istiyorlar. Halife'de Baba Mansur ve Kureyş Baba'dan keramet istiyor. Halife fırını kızdırıp iki büyük zat'ı fırının içine atıyor.

Bir müddet sonra bu iki zat fırından çıktıktan sonra sakallarının ve bıyıklarının buz kestiğini görüyorlar ve bunun üzerine şecereyi tasdik ediyorlar. (*Karer- Kiğı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Babasından)*

17 – CEMAL ABDAL

Eskiden eşkiya çokmiş Aladin Paşa döneminde Osmanlılardan sora burada Aladin Paşa gelirdi. Aladin Paşa bizim nigardaşımızı (Cemal Abdal) yakalamiş ama yakalamadan önce Cemal Abdal nehrin üzerine hırkasını atmiş ve sopasıyla karşıya geçmiş. Geçtikten sonra Aladin Paşa Cemal Abdal'a, "Sen İn misin, Cin misin" diye soruyor sora gel buraya diyor. Cemal Abdal'da "Ben ne İn'im ne Cinim" diyor. "Ben garibanın, fakırın biriyim" diyor.

Daha sonra Aladin Paşa bu duruma inanmıyor ve askerlerine Cemal Abdal'ı fırına atmalarını emrediyor. Cemal Abdal'a "Eğer yanarsan sende bir şey yok, ama yanmaz isen sende sihir var" diyor. Cemal Abdal da bu duruma tamam diyor. Ondan sonra Cemal Abdal ve hizmetçisini askerler kollarından tutuyor ve fırından içeri atıyor, fırından içeri girdikleri zaman kapı yüzlerine kapatılıyor Cemal Abdal ve hizmetkârının. Aladin Paşa hizmetçisine, "Sabah bunların külünü, tozunu nehre ya da bir yerlere atın" diyor. Sabah giriyor bakıyorlar ki, fırında Cemal Abdal'ın bıyıkları buz tutmuş ve buzlar uzamıştı. Hizmetçiye soruyorlar diyorlar ki, "Sen ne gördün, onunla gittin ne oldu size? Niye bu kadar ateş yandı ve siz yanmadınız neden bıyıkları buz tuttu? " diye. Hizmetkârı da der ki, "Ben bir şey görmedim; ama Cemal Abdal beni bir yere götürdü bağ gülistan vardı ve bir yerden üzüm, bir yerden de kavun aldı. Tepsinin üstüne koydu elime verdi ve haydi gidelim, dedi. Biz geldik yukarı çıktık ve soğuktan donduk, üşüdük ve siz sabah açtınız kapıyı ve biz bu haldeydik." *(Kiğı -Sütlüce Köyü, Ali Aslan, 55, Çiftçi, Dedesinden duymuş)*

18 – PAŞA'NIN KÖTÜRÜM OĞLU VE SEYİT MEHMET'İN MUCİZESİ

Rahmetli babam Mehmet Sevin Siirt'te levazım askeriyken Paşa babamı çağırıyor. Paşa babamı çağırıyor ve babamın korkudan dizleri tutmuyor, dili tutuluyor. Babam Paşa'nın karşısına çıkıyor. Paşa babama kimsin necisin? diye soruyor. Babam da ben bir insanım diyor. Paşa Sevin diyor, Mehmet Sevin diyor, "Ben bu gece rüya gördüm. Evinize, Baba Mansur Kur Hüseyin Dergâhına gittim.

Orada iki tane general var. Oğlum için rica ettim. Tabip arıyorum diyor rüyasında Paşa babama. Rüya'da, bizim bir evladımız olan Mehmet Sevin sizin taburunuzdadır. Ona yardım etsene" diyor. Babam bu durumda biraz gevşiyor; ama korkuyor. Beni idam ederler diye. Çünkü o zamanlar Alevilik ve Seyitlik tehlikeli idi. Cumartesi günü, "Mehmet seni evime çağıracağım" dedi Paşa ama babam korkudan yatamadı. Evliyalardan imdat duaları diledi. Babamın babası, babamın rüyasına girip sana bir şey olmayacağını söyledikten sonra babam rahatlıyor.

Sabah olduğunda babam Paşanın evine gidiyor ve salon doludur. Paşa ve arkadaşları odada oturuyor. Orada birisi yüzükoyun yatağın içinde yatıyordu. Babam, Paşanın hanımından bir bardak su istiyor. Daha sonra beş parmağını bardağın içine "Bismillahirrahmanirahim" deyip batırıyor ve üç defa "Allah, Muhammed ve Ya Ali" diyor suyu parmaklarıyla yatağa sıçratıyor. Daha sonra 27 yaşındaki kötürüm hasta yatağı yorganı havaya fırlatıyor ve dimdik ayağa sıçrıyor ve babamın karşısına dikiliyor. O bağırma seslerinden babam da korkuyor. 27 yıllık bir kötürüm hastanın aniden kalkması Paşanın, Hanımının, Subayların, çığlıkları bağırmaları ve sızlamaları bir saat devam ediyor.

Ağlamalar bittikten sonra, "Oğlum sana ne oldu, sen 27 yıldır niye kalkmıyorsun?" diye sordular çocuğa. Çocukta, "Baba ben bir şey bilmiyorum, ama pis bir siyah ayı benim başımın üstündeydi ve beni bırakmıyordu" dedi. "O asker amca içeri girince bizim askerlere benzemeyen iki tane asker yanındaydı ve ellerinde süngüler vardı" dedi. "İki taraftan da askerler süngüleri ayı'ya taktılar ve ayı gitti ben başka bir şey hatırlamıyorum." Daha sonra ben doğuyorum.

Daha sonra bizim eve mektup gidiyor babam ismimi Selçuk koyuyor. Selçuk o Paşa'nın ismidir. Adım babamın kerametinden geliyor. *(Karer- Kiğı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Babasından)*

19 – BABA MANSUR'UN DEMİR ÖRS'Ü ERİTMESİ VE KAYBOLMASI

Dedem Ulu(Baba) Mansur Bingöl'de, Demirciler Çarşısı'nda gezerken ezan okunuyor. Dedem diyor ki, "Bu da yalan söyledi." Bunu duyan halk dedeme saldırıyor ve dedemi dayaktan perişan ediyorlar. Dedem diyor ki, "Allah rızası için bana üç dakika müsaade ediniz." Ahali diyor ki, "Bekleyin bu Allahın ismini söyledi, Allah'ı tanıyor galiba, hele bi duralım Allah bunu belki çarpar," diyorlar. Kolundan çekiyorlar ve dedem perişan bir şekildedir. Üstü başı kan içinde kalmıştır. Daha sonra dedem demircinin örsünün üzerine çıkıyor ve Ezan-ı Şerifi okuyor. Dedemin ayaklarının altında demir örs eriyor. Diyor ki, "Bende yalan ettim. Demir eridi bana ne, ben erimedim bu hakkın kelamına" diyor ve aniden oradan kayboluyor. İnsanlar dedemi arıyorlar ama bir türlü bulamıyorlar. *(Karer- Kığı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Babasından)*

20 – TESBİH'İN YILANA DÖNÜŞMESİ

Babamın babası Seyit Mehmet Dede, Bingöl'e bağlı Ortaçanak köyünde Dede olduğu için bir Şeyh'in evine ziyarete gidiyor. Alevilerin dedesi olduğu için kendisine Şeyh döşek indiriyor. Eskiden ziyarete gidilen evlerde ağalara, dedelere, beylere, seyitlere özel döşek, ikram yerine geçerdi. Benim dedem, gariban ve uzun sakallı birisiydi. Daha sonra otururlarken Kur'an ile ilgili bir konu açılıyor. Dede'de "Benim okumam yazmam yok. Ben Kuran okumamışım" diyor ama karşıdaki insanlar onunla alaylı bir şekilde alay ediyorlar. Dede, "Kuran'ın yüzünü bile görmedim; ama o Kuran'ı çok iyi bilen sizin Şeyhiniz bir gelsin de görüşelim" der. "Bana sakın cahili mahili getirmeyin" diyor Dede. İyi kötü sohbet bitiyor ve Dede içi buruk bir halde kalkarken bilerek, tespihini döşeğin üzerine bırakıyor.

Ahali, Dedeyi eşeğine bindirip yolcu ettikten sonra bakıyorlar ki, Dedenin tespihi döşeğin üzerinde ve Dede tam gittikten sonra tespih büyük bir yılana dönüşüyor. Daha sonra insanlar bağırma sesleri ile evi terk ediyorlar. Gelen herkes yılanı görüyor.

Daha sonra Şeyh, Seyidin peşine düşüyor ve adamlarına onu hemen getirmesini, Seyidin kızdığını söylüyor. Daha sonra Seyit geliyor, odaya girer girmez yılan tespihe dönüşüyor ve tespihi eline alıyor. "İşte burada yılan yok, elimde ki tespihtir" diyor. Daha sonra hatasını anlayan ahali, Seyidin elini ayağını öpüyor, ona ikramlarda bulunuyorlar sonra Seyit çıkıyor gidiyor. *(Karer- Kiğı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Babasından)*

21 – CEMAL ABDAL'IN ÖLÜ KUZUYU DİRİLTMESİ

Eskiden Aladin Paşa döneminde eşkıyalar Cemal Abdal'ın evine gidiyor ve kendilerine koç kesmesini emrediyor. Cemal Abdal tamam diyor koç getiriyor ve kesiyorlar. Cemal Abdal yardımcılarına koç'u kesmelerini, derisini yüzmelerini, eti kızartıp yemelerini ama kemikleri atmamalarını söylüyor. Sora Kemikleri aynı yere toplamalarını, kemiklerin toplu halde orada durmasını istiyor. Sora kemikleri derinin içine koyuyor ve elini derinin içindeki kemiklere vurunca Cemal Abdal, koç canlanıyor ve eski haline dönüyor. *(Kiğı -Sütlüce Köyü, Ali Aslan, 55, Çiftçi, Köylülerden duymuş)*

22 – KURBAN ETİ MUCİZESİ

Seyit Kur Hüseyin bir gün Dergâh talipleri ile beraber başka bir köyde kesilen kurbanı, ceddinin himmeti ile kendi dergâhına aktarıyor. Yakında bulunan Ağaköy mezrasına kurban için davetli olan birkaç Seyit, Dergâha uğramadan gittiklerini haber alan Kurhüseyin, bu duruma içerlediğinden Dergâhın boş siyah büyük kazanını herkesin gözü önünde ocağa (şömineye) koyuyor muhipleriyle zikire (cem) başlıyor. Ağaköy mezrasında kesilen kurban eti, evliyaların himmetiyle kendiliğinden Dergâh kazanına doluyor. Kazana dolan kurban eti, bu cemaata nasip oluyor. *(Balaban, 2006, s. 315)*

23 – SEYİT MEHMET'İN ÖLÜMÜ BİLMESİ

1988 yılında Yedisu'da benimde içinde bulunduğum Cem esnasında, Seyit Mehmet çevre köylerden Ocak ayı içerisinde bir tane cenaze kalkacağını ve bu kişinin genç biri olacağını söyledi. Daha sonra Allah kurtarsın, muhafaza etsin diye birçok dualar etti. Biz de dua ettik. Aynı ay içerisinde köyümüzün ilerisindeki köm'de genç bir gelin kızakla çocuğunu doğurmaya giderken yolda vefat etti. *(Yedisu-Kaşıklı Köyü, Bülent Karal, 33, Esnaf)*

24 – KUR HÜSEYİN İSMİNİN ÇIKIŞI

Kur(kulağı kesik) Hüseyin'in ismi Hüseyin'dir. İki tane cansız koyun Sütlüce köyünün merkezine bağlı Ağaköy mezrasına Kur Hüseyin bu cansız koyunları canlı olarak kışın getiriyor ve kerametle getirdiği için kulağı kesik, yani kur koyunlar, olduğu için "Kur" lakabını oradan alıyor. (*Karer- Kığı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Babasından)*

25 – SEYİT HÜSEYİN VE BERİTANLI ÇOBAN

Seyit Hüseyin kendi emeğiyle çalışan bir insandır ve benim de Pirimdir onu da söyleyeyim. Seyit'in köyün karşısında bir kömü vardı ve giderdi oraya hayvanlara bakardı ve akşamüzeri de işte yaprak kesip hayvanlara veriyoruz ya, o çalıları sırtlar alır ocağına evine gelirmiş. Sonbahar'a yakın bir mevsim de bir Bertanlı(aşiret) sürüsünü oradan geçirir ve çobanına der ki, "Ben gideceğim sana ekmek getireceğim ondan sonra sen şuraya gideceksin sürüyü sonra da şuraya getirirsin" der ve ayrılır çobandan. Gelir bakar ki bir yeşillik var ve o yeşillikten su içmek ister ve bakar ki, bir çuval bostan var; yani salatalık şu var, bu var çok güzel demiş. Suyunu içiyor, sebzesini yiyiyor ve şalvarını çıkarıyor, şalvarın ağzını bağlıyor ve toplayabildiği kadar salatalık topluyor. Ondan sonra sırtlayacak, çobana götürecek. Oturuyor sırtlıyor; ama yerinde kala kalıyor ve kalkamıyor, öylece sabaha kadar kalıyor.

Sabahleyin Seyit Hüseyin köm'üne (ahır) gidiyor ve bakıyor ki orada bir adam var ve dokunuyor kendisine ve dokununca adam kendine geliyor. Soruyor adama, "Hayırdır evladım" diyor, "Sen neden burada böyle kala kalmışsın" diyor. Adam da "Bende bilmiyorum böyle böyle oldu kalkamadım" diyor. Seyit de "hadi şimdi kalk git" diyor ve adam kalkıyor ve gidiyor bakıyor ki gitmesinde bir engel yok.

Daha sonra adam soruyor, "Sen kimsin kardeşim" diyor. Seyit Hüseyin de "Ben buranın, bostanın sahibiyim" diyor. Adam der ki, "Ben artık götürmeyeceğim ya da bedelini al bunun" der. Seyit de "Helal olsun" der, "Gelmişsin almışsın" der. Adam tekrar Seyit'e, "Ama kimsin" diye ısrarla sorar. Seyit de, "Ben bir şey değilim ama bana Seyit Hüseyin diyorlar. Bu karşı köydeyim, bir evim var, orada yaşıyorum," der. O insan kalkıyor elini öpüyor gidiyor ondan sonra da çocuklarına vasiyet ediyor diyor ki, "Her yıl buradan geçtiğiniz zaman, sürünün içinden en iyi hayvanı seçip kendisine götüreceksiniz" der. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Büyüklerinden)*

26 – SEYİT HÜSEYİN OĞLU SEYİT SÜLEYMAN'IN GÖSTERDİĞİ MUCİZE

Yer: Karer / Sağyan Köyü. Yıl:1925.

Seyit Süleyman, Kiğı mezrasına bağlı Arik köyünün mezrasına taliplere gitmiş. Musa Buğur ve Bekçi Mehmet Seyit, Seyit Süleyman'a derin bir sevgi ile bağlı dervişlerdir. Gittiği her köye dervişleri ve kalabalık bir halk grubu kendisine refakat eder.

Kiğı merkez'de Kemikan aşiretine mensup Marangoz Ahmet Usta (Heme Muri) adındaki kişinin sanduka içinde altınları çalınıyor. Ahmet Usta altınlarla ilgili başvurduğu yerlerden bir sonuç alamıyor. Seyit Süleyman'ın Arik Mezrasında olduğunu öğrenen Ahmet usta doğru Seyit'e gidiyor. Seyit'e altınlarının çalındığını, bir hazinesinin kaybolduğunu söyler.

“ Ceddin inayeti ile bul” der. Seyit bu teklife olumlu bakmaz. “ Beni ve ceddimi dünya malı için kullanma.” Derse de cemaat hep birlikte ricada bulunur. Bunun üzerine Seyyit cemaati kıramayıp kabul etmek zorunda kalır.

Seyit, kendinse refakat eden gurupla Kiğı’ya, Ahmet Usta’ya gider. Seyit Kiğı’da ikamet eden Hüso Siya(Kara Hüseyin) adındaki ustaya haber gönderir ve kendisi ile görüşmesini ister. Kara Hüseyin gelip Seyitle görüşür. Seyit ona, “ Ona altınları sen götürdün, getir” der. Hüseyin çok şiddetli bir tepki gösterir. Seyit, “ Gideceğim yere benimle gelir misin?” der. Kara Hüseyin buna razı olur.

Ertesi gün, Seyit, Kara Hüseyin ve yüzlerce kişi ile Kiğı’nın Ermeni mahallesinin üstündeki Kerek Boğazındaki Ermeni yapısı köprüye giderler. Seyit,” Köprünün ayağındaki şu taşı çıkarın” der. Halk taşı çıkarıyor ve taşın arkasına yerleştirilen altın sandukasını çıkarır. İşte o zaman Kara Hüseyin Seyit’in ayaklarına kapanır. Kara Hüseyin Seyit’e talip oluyor. Seyit Süleyman Karlıova-Liçik köyüne yakın Kavağan’da çığda ölüyor. Kara Hüseyin talipliği sona eriyor. *(Balaban, 2006, s.315)*

27 – ŞAKO (ŞAH İSMAİL) VE KÜÇÜK AĞA

Şako’nun yolda bir gün Küçük Ağanın rehberiyle aralarında diyalog geçiyor ve Şako rehberinin olumsuz tavrından alınıyor. Şako, Muş-Varto’ya gidecekken geliyor ve Karlıova’nın Soğukpınar köyünün altındaki derede tesadüfen Küçük Ağanın rehberiyle karşılaşıyor. Küçük Ağanın rehberi de Varto’dan geliyormuş. Şako da diyor ki, “Allah seni karşıma çıkarır” der ve onu pataklıyor. Şako’da hem Ağa, hem Ozan, Dede ve mert erkek bir insandır ve onu dövüyor ve Varto’ya gidiyor. Daha sonra rehberde bu olayı Küçük Ağaya şikâyet ediyor, Şako tarafından dövüldüğünü ve hakaret edildiğini söylüyor. Küçük Ağa’da Varto’nun ağalarına pusula yazıyor ve der ki ağalara, “Şako’yu hemen adamlarınıza teslim edin ve bana gönderin” der. Bu ağalar Şako’yu ne olursa olsun göndermiyor; ama Şako kendi isteğiyle küçük kardeşine gitmek ister; çünkü aşiret yapısına göre kurallara göre, ağanın ayağına gidilmesi lazımdır.

Ağanın çağrısına icazet etmek lazımdır ve Şako gidiyor ağanın yanına ve ağa çok hırslıdır ve sinirlidir. Ve hemen Şakoyu götürün ahıra bağlayın ve franga köstek vurun ve kilitleyin diyor. Şah İsmail'in ayaklarına köstek vuruyorlar kaçmaması için. Daha sonra halk bu durumu duyuyor ve olaya tepki gösteriyor. Çünkü Şako hem Seyit'tir hem Ocağın mensubudur ve herkesin saygı duyduğu bir insandır. Daha sonra Ocak mensubu bir insan olan kişiye bunun yapılmamasını savunurlar. Daha sonra Ağa da yanlış yaptığını fark ediyor ve gidin serbest bırakın gitsin, diyor.

Kim gidiyorsa kösteği açamıyor ve dönmüyor. En son Şako bakıyor ki açılmıyor ve diyor ki, "Bu günahı kim işlemişse bu siyah ipi, bu ağır yükü boynuna başına koymuşsa ancak o gelir açar." Ondan sonra küçük ağa gidiyor, ayakları bir sıkıyor ve pranga kendiliğinden açılıyor ondan sonra küçük ağa en sonunda belli bir aşamadan sonra demiştir ki, "Keşke bütün dünya hısımım olsaydı o Ocak Seyid Ali-ye Seyid Nurigil benim hısmım olmayaydı." *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Babasından)*

28 – SEY(SEYYİT) HIDIR

Bingöl'e bağlı Sancak köyü civarında Sey Hıdır adında bir kişi varmış. Sey Hıdır bir gün Elazığ'a gitmiş. Daha sonra bir akrabasının evine varmış ve Nazire diye bir yakınından su istemiş. Nazire'de suyu tasa doldurduktan sonra suyun içine tükürmüş. Suyu Sey Hıdır'a vermiş ve Sey Hıdır demiş ki: "Bak Yezit, sen bu suyun içine tükürmüşsün ben senin bu suyunu içerim; eğer ki benim ceddim ced ise gece sana gününü gösterecektir." Sey Hıdır suyunu içiyor ve o gece nazire rüya görüyor. Rüyasında Sey Hıdır'ın ceddi geliyor ve diyor ki, "Sen bugün Sey Hıdır'ın suyuna tükürdün ve Sey Hıdır bu suyu içti. Eğer sen yarın gidip Sey Hıdır'dan özür dileyip ayaklarına kapanmazsan ben senin iki gözünü çıkaracağım" der. Sabah olduktan sonra Nazire Sey Hıdır'ın ayaklarını öpüyor, ona sarılıyor.

Diyor ki, “Lütfen beni affet ben rüya gördüm ve yaptıklarımdan dolayı çok pişmanım.” Sey Hıdır da, “Nazirenin beline vuruyor ve kelpe haydi, ben seni affettim” diyor ve kız gidiyor.

Bizim köyde kim Sey Hıdır derse, onun ceddinin eşgere (keramet sahibi) olduğunu herkes bilirdi. Kötü alışkanlık olarak Sadece küfrü vardı, küfrü de olmasaydı bu kişi uçardı.

Cinlere düşen, perilere düşen, bayılan kişiler Sey Hıdıra gelirdi ve Sey Hıdır bu kişilerin cinlerinin isimlerini tek tek sayardı ve bu cinleri iple bağlardı, bir tane dahi cin kalırsa onun ismini verirdi. (*Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı, Büyüklerinden)*

29 – SEYİD HÜSEYİN

Aladin Paşa bir gün askerlerini gönderiyor ve Seyid Hüseyin Efendi’nin sihirbazlık yaptığını ve onu hemen getirmelerini emrediyor. Jandarmalar gidiyorlar ve hanımına onun nerede olduğunu soruyorlar. Eşi Türkçe bilmediği için ormanın olduğu bölgeyi işaret ediyor askerler ormana gittiklerinde Seyit Hüseyin Efendinin çok fazla ağaç kestiğini fark ediyor, baltayı omzuna koyduğunu görüyorlar. Daha sonra iki tane yılan ağaçları çekiyor ve Seyid Hüseyin Efendi de onların arkasından gidiyordu. Daha sonra askerler gidince yılanlar kaybolup ağaç oluyor. Şaşırmaktan durdukları yerde kalan askerler geliyor ve Seyid Hüseyin’den ağaçları omuzlamalarını istiyor. Seyid Hüseyin ağaçların ağır olduğunu söylemesine rağmen öküzlerin bile taşıyamadığı ağaçları kaldırıp iki omzuna yüklüyor. O ağır yük ona pamuk gibi geliyor. Yüklerle evinin önüne geliyor ve ağaçları fırına atıyor. Paşa onun büyücü olduğunu düşündüğü için kendisini cezalandırmak istiyor. Fırına kendisi de giriyor ve sabah sakalları ve bıyıkları buz tutmuş şekilde geri çıkıyor. Ondan sonra Aladin Paşa kendisini affediyor. *(Kiğı -Sütlüce Köyü, Ali Aslan, 55, Çiftçi, Köylülerden duymuş)*

30 – DEDE VE KERAMETLERİ

Eskiden bizim köyümüzde Cem denildiği zaman, Dede denildiği zaman kimse pek inanmazdı. Bir gün köyümüze Dede geliyor ve diyor ki, "Madem bu gençler bana inanmıyor ben öyle bir şey yapayım ki, kendilerini inandırayım" der.

Daha sonra amcamların evinde benim ailem ve ahali toplanır ve Cem yapmaya başlarlar. Evde ocağın üstünde kuru fasulye kaynamaya başlıyor. Daha sonra Dede diyor ki, "Siz madem bana inanmıyorsunuz ben de size bir takım kerametler göstereceğim daha sonra inanır mısınız, inanmaz mısınız göreceğiz" der. Amcam bu duruma karşı çıkar ve yapmamasını ister ve "Neden kendine ızdırap veriyorsun" der. Dede bunu dinlemez ve kaynayan çorbanın içine elini batırır ve eli hiç yanmaz. 2. seferde de közü ateşi yere döküp o ateşin üstünden geçiyor ve ayağına bakıyordu ayağında ne yanma ne de kızarıklık vardı. (*Bingöl- Sancak, Ayten Akyol, 44, Ev Hanımı, Amcasından)*

31 – SEYİT ALİ-YE SEYİT NURİ VE AKSAKALLI PİR

Şako bir gün rehberi ile ve bir grupla Bingöl-Karer bölgesinden Muş-Varto ya gitmek isterler ve Karlıova'nın Yukarı Şorik, şimdiki ismi Tuzluca da kalırlar. Ertesi gün kalkarlar ve Varto'ya gitmek isterler. Varto'ya giden yol Bingöl dağlarından geçmektedir. Bingöl dağları da kışın çok serttir ve yazın bile insanlar durmakta zorluk çekerler. Belli bir zaman sonra yolda tipiye ve borana kapılırlar ve Şako'nun merkebi (eşeği) vardır. Rehber Şako'ya der ki, "Merkebi bırak biz yürüyelim yoksan donacağız" der. Eşek yürüyemiyor ve Şako'da eşeğinden vazgeçmiyor. Daha sonra rehber ve diğer kişiler düşünüyorlar taşınıyorlar ve bakıyorlar ki, Şako inat etmiş gelmiyor ve Şako'yu bırakıp gitmeye karar veriyorlar ve kurtuluyorlar.

Şako da bakıyor eşek gitmiyor ve tipi devam ediyor. Şako bir nevi halk ozanıdır ve eşeğe Kürtçe bir dörtlük söylüyor ve diyor ki, ''Eğer ben evlatsam, bir ocağın mensubuysam bu ocakta Seyit Ali-ye Seyit Nuri Ocağıysa, sen Ocaksan bende senin evladınsam beni kurtar, eğer beni kurtarmazsan bir daha ben sana Ocaktır demem ve

senden medet ummam''der. Ve bakar ki, aksakallı bir pir tecelli eder, Şako'yu eşeğiyle beraber köye getirir. O insanlar köy kahvesinde, Yeniçay'da, oturuyor ve olayı anlatırlar. Biz geldik o orada tipide kaldı gibi olayı anlatırlar.

İnsanlarda Şako'yu çok severlerdi ve üzgün bir şekilde rehberi dinlerlerken, kapıda ayak sesleri geliyor ve bakıyorlar ki, Şako eşeğiyle kapıda beliriyor. Ve hemen rehberine sitem ediyor ve diyor ki, "Eğer sen benim rehberim olmasaydın, ben senin canını alırdım" der. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Dayısından)*

32 – SEYİT HÜSEYİN OĞLU SEYİT SÜLEYMAN'IN GÖSTERDİĞİ MUCİZE

Yer: Karlıova / Şaruğ Köyü. Yıl: Aralık 1930

Seyit Süleyman ve Seyit Medin (Muhittin) Sevin kardeşler, Karlıova / Şaruğ Köyüne taliplere geliyorlar. Geceyi Hakife Lopık adlı bir talipte geçiriyorlar.

Şaruğ Köyü, Alevi ve Sünni vatandaşların bir arada yaşadığı bir köydür. Seyit Süleyman'ın, Şaruğ'a geldiğini duyan Sünni vatandaşlar, Seyit Süleyman'ın konuk olduğu eve akın ederler. Kendi aralarında " Alevilerin bir sihirbazı gelmiş, görelim nasıl sihirbazlık yapıyor?" derler. Bu sözü Seyit Süleyman'da duyar. Şaruğ köyünün Sünni ağalarından, Levreş ailesinden, Toru ağa, Seyit Süleyman'a " Eğer Seyit isen, bu evin tavanını kaldır da görelim, sonra da sana inanalım" der.

Seyit Süleyman cemaate edep ile erkân çağrısı yaparak zikre başlıyor. Herkesin gözü, acaba ne gibi marifetler gösterecek? diye Seyit Süleyman'dadır. Halkın çoğu, korku ve panik içerisindedir. Birden bakıyorlar ki evin tavanı kalkmış, gökyüzündeki yıldızlar görünüyor. Kısa bir süre sonra evin tavanı tekrar yerine geliyor. Cemaatte büyük bir figan başlıyor. Levreş ailesinin ileri gelenleri olan Toro ve Hemo ağalar bayılırlar. Bu kişiler ayıldıklarında Seyit Süleyman'ın ayaklarına kapanırlar. Toro Ağa kendisini affettirmek için çok yakınıyor.

Şaruğ halkı, Toro Ağayı affetmesi için Seyit Süleyman'dan ricada bulunuyorlar. Toro Ağa'nın niyazı üzerine Seyit Süleyman onu bağışlıyor. *(Balaban, 2006, s. 317)*

33 – SEY(SEYİT) SÜLEYMAN

Sey Süleyman amca benim amcamdır ve Şako'nun amcasının oğludur. Evden bir gün çıkarken diyor ki, "Yarın ben giderim bir yere fakat dönüşüm olmaz. Benim eşim hamiledir doğan çocuğu erkektir ismini de Sey Süleyman takacaksınız" der. Çıkıp gidiyor Bingöl-Kardaşan yöresinde Talib diye bir akrabasının evinde beraber yatıyorlar. Sabahleyin kalkarken kış olduğu için çok tipi ve fırtına vardır. Talib yalvarıyor ve diyor ki, "Dede, Pirim yapma etme kıştır kar var, çığ var yollar kapalı biz kurtulamayız" der. Dede ise, "İmkânı ve çaresi yok, ben rüyamı gördüm" der. "Bir kazan ulu dut ağacının altında bir kazan indirdiler ateşin üstüne koydular suyunu ısıttılar çaremiz yok. Bir kazan orada, bir kazanda bulunduğum evin önüne koydular imkânı yok gitmem gerekir" der.

Kalkıyorlar üçü beraber gidiyorlar. Çetin bir yolda çığ geliyor ve üçü de çığın altına giriyor ve haber geliyor. Bizimkiler ve çevre köyler toplanıyor. Üç gün üç gece arıyorlar ve tarıyorlar kimseyi bulamıyorlar. En son üçüncü gece buluyorlar. Buldukları zaman birisi sağ çıkıyor oda Seydali'nin amcasının oğludur ve bulanlar ona sordular olay nasıl oldu diye. Oda, "Bilmiyorum üç gece ayrı ayrı her bir sefer bir zat geldi ve bizi misafir etti. Bir baktım ki, ışık çıktı aydınlık çıktı ve ben kurtuldum." Daha sora bizimkiler, "Cenazemizi götüreceğiz" der, o köydekiler karşı çıkarlar ve derler ki, "Madem böyle temiz bir insan o evin insanı evladıdır, pirimizdir biz cenazemizi vermeyiz" derler. Aynı yerde Kayahan köyünde türbesini kurarlar. Bütün insanlar her sene gidip orada kurban keser ve ziyaret ederler. Hanımı çocuk doğurur ve erkek olur ve ismini Süleyman koyarlar. *(Kiğı- Doluçay Köyü, Cebrail Selçuk,55, Emekli, Büyüklerinden)*

34 – SEYİD MUSTAFA

1921 yılından, Ermeni meselesinden sonra, Yadin Paşa(Şeyh Said'in kumandanı) ve kardeşleri, Hese, Began Yado Çeşmesi'ne (Yadin Paşa çeşmesi) adını veren bu kişiler bizim köye gidiyorlar ve altı tane genci kurşuna diziyorlar.

Dedem de sabaha kadar onlarla Yado ve kardeşleri ile savaşıyor ama köyümüzden altı kişi ölüyor. Bu olaydan sonra Bingöl-Bazlama köyünden Seyit Mustafa'da o gece Bingöl Sancak köyü tarafında taliplerinin yanına gidiyor. Sabaha karşı taliplerinin yanında diyor ki, "Hasan kalk bizim köyde altı kişiyi vurdular kalk eve gidelim" diyor. Bu olay Seyidin içine doğuyor. Ev sahibi köylüleri çağırmak ister ama Seyid Mustafa izin vermez ve yola koyulurlar. Köye yaklaştıkları sırada Hasan, "Dede biz çayır'dan değil de yukarıdan gidelim" der. Seyit o sırada, "Hasan sen ne kalbine koymuşsun" der. Hasan'ın içini bir anda okur. "Ben çayırdan gideceğim" der. Az sonra ise karşılarına 400 süvari çıkar. Yado ve eşi Telli Hanım tüfeği doğrultur sorarlar nerelisiniz diye. Hasan korkudan bir Sünni köyünün ismini söylediği anda Seyit suratına tükürür ve Yadin Paşa'ya, "Yezit" der, "Ben Bazlamalıyım ve Sey Mustafa'yım" der. Daha sonra Yado'ya, "İnşallah siz cesetlerinizi göremezsiniz" der. Daha sonra Seyid'in bu kerameti de çıkar ve Atatürk döneminde bunların cesetleri Gülüşkür köprüsünde kurşuna dizilir ve nehre atılır cesetleri daha sonra bulunamaz. (*Kiğı -Sütlüce Köyü, Ali Aslan, 55, Çiftçi, Köylülerden duymuş)*

35 – PİRLERİN VE DEDELERİN MANEVİ GÜCÜ

Bu olay yaşanmıştır. Burada Hikmet Kılıçgedik hocamızın dedesinin evinde bir kış günü insanlar Cem yapmaya gelmişler. Bizim yörelerimizde genelde Pirler ve Rehberlerimiz kış günü Cem'e giderlerdi. Çünkü kış günü herkes evindedir. Yazın iş güç yüzünden Cem fazla yapılamazdı. Kışın ise aksamazdı. Bir gün Cem de kurban kesiyorlar, Allah'ı çağrıyorlar, Cem yapıyorlar ve komşular çağrılmış. İbadet arasında Hikmet Hocanın evindeki bir seçilmiş Dede bir anda feryat ediyor.

Diyor ki, “Ey cemaat elinizi açın dua edin. Amerika’dan bir gemi geliyor bu gemi büyük okyanusta fırtınaya tutuldu.

Bu gemide Karerli olup Amerika’ya çalışmaya giden bir gencimiz var. Bu insanlar bizden şu anda yardım istiyorlar. Medet bekliyor, dua edelim” der. “Cenab-ı hak bu insanları kurtarsın” der. Belli bir müddet sonra, “Hamdolsun Allah rahme geldi” diyor. “Tipi bitti ve bu insanlar kurtuldu” dedi.

Hikmet Hoca’nın dedesi hemen, kâğıdı ve kalemi çıkarıyor gününü, tarihini ve saatini yazıyor ve diyor ki, “Eğer bu insan gelirse bir oğlum var, onu Allaha kurban edeceğim. Eğer doğru değilse senin kurtuluşun yok” der. Sonra hakikaten bir zaman sonra Amerika’dan gemi gelir ve o genç köyüne döner. Ev sahibi de o gence gider ve tarihi, günü, saati sorar. Genç ise, “Ziyaretlerden, yatırlardan fırtınada yardım istedim, dua istedim ve Cenab-ı Allah rahme geldi, fırtına dindi ve biz kurtulmuş olduk.”*(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Arkadaşından)*

36 – SEY (SEYİT) KAMER

Sey Kamer, çocukları olmayan kişilere muska yaptığı zaman çocukları oluyordu ben kendim şahit oldum. Komşumuzun biri Sünni idi, biri de Alevi idi. Dedi ki bize, “Komşum kayın pederin geldiğinde bizi çağır bir nuska yapalım ve bizim çocuğumuz olsun.” Bende o iki hanımı çağırdım dedim ki, “İnancınız varsa Sey Kamer sizi görebilir.” Kabul ettiler. Daha sonra içeri girdiler. Sey Kamer kendilerini kabul etti ve yakınlık gösterdi. İkisine de nuska yaptı ve dedi ki, “Eğer hamile kalırsanız bir ay sonra gelin bu evde size boylama yapacağız.” O arada, tamam dediler. “Bir de siyah tavuk, havlu bıçak onları getirin” dedi. Daha sonra siyah tavuk getirdiler ve Sey Kamerin evinde yapmak istediler. Bende, bu siyah tavuğu aldım “Yakınlarda ki kahvede kestirelim” dedim. Biz bayan olarak kesemeyiz olmaz çünkü. Kahve de siyah tavuğu kestirdikten sonra, bunu da kayın pederime sordum. Yapmamı istedi.

Daha sonra, “İpi getirmişse beyaz ve siyah ipi hanımın çevresine göre çember şeklinde yapıp bağlayın” dedi. Onu da dedi “Üç defa hanımın başından indir kaldır

ve çıksın tekrar otursun dua ederek eşarbını da üstüne örtsün." Onu da yaptım ve bunlar bittikten sonra tavuğun başına üç tane iğne tak ve götür göm dua ederek. Bende aynısını yaptım tavuğun başını götürüp gömdüm. Tavuk'ta Dede'ye kaldı, çünkü kural budur.

Dokuz ay sonra iki bayanında çocuğu oldu. Bir bayanın on yedi sene sonra çocuğu oldu. Diğerinin de yedi sene sonra çocuğu olmuştu. Tekrar bunlar kurban yaptılar ve iki erkek çocuklarını getirdiler.

Kirvelik yapmamı istediler. Kardeşten öte olduğu için bu ağır sorumluluğu alamadım. Daha sonra Sünni komşumun üç çocuğu, Alevi olanında bir çocuğu olmuştu. *(Kiğı- Darevi, Ayten Belge, 44, Ev Hanımı)*

37 – SEYİT MEHMET

Seyit Mehmet Bingöl Karer'den bizim Muşağa köyüne Cem'e gelmişti. Cem esnasında kapılar her zaman olduğu gibi kapalıydı. Sey Mehmet'in Cem esnasında insanların içinden geçenleri okuduğunu herkes biliyordu. Ben bu yüzden içimden kötü bir şey geçirmemek için kendimi kontrol ediyordum. Sey Mehmet daha önce Cem esnasında kalbi kötü olanları Cem'den çıkarmıştı. Seyit Mehmet Cem esnasında kendinden geçerek tembür çalıyordu ve birden duraksadı ve kapıda bir gelin olduğunu ya Cem'e gelsin ya da çıksın dedi. Daha sonra kapıyı açıp baktığımızda yeni gelin olan akrabamı kapının arkasında görmüştüm. *(Yedisu-Kaşıklı Köyü, Bülent Karal, 33, Esnaf, Kendisi yaşadı)*

38 – SEY HÜSEYİN'İN TESPİHİ

Sey Hüseyin kendi halinde bir insandır ve ermiştir, devrimcidir. Bir gün bizim köye gelir. Bizim köy ormanlıktır, ağaç götürmek ister gelir biz talibiyiz babalarımıza der ki "Bana ağaç kesin." Tabi herkes baltasını alır ve istediği miktarda ağaç kesilir.

Sonbahar da gelmiştir ve der ki, "Benim bu ağaçlarımı taşıyın evin üstüne atacağım" der. Biz ise bir iki eviz ve bir çift öküzümüz var sadece bizim iki öküzle bu ağaçları taşımamız mümkün değil diye düşünürüz. Bir başka mezramızda da Sünni inançlı komşularımız vardır. Oraya gidelim, onlardan da isteyelim bize adam ve öküz versinler bu şekilde taşıyalım diye düşünürüz. Çünkü merkez köyden uzak bir mesafe olan Karer e ağaç taşınacaktır. Gitmek istemez ama çok ısrar ederler ve peki der gider millet etrafına oturur. Ben de bu adamı gördüm kendisine Süle Gıcık derler, yani Küçük Süleyman demektir. Bu adam sara hastası, sürekli dağlarda gezen, kaybolan, evine gelmeyen, çoluk çocuğuna bakmayan bir tiptedir bu insan. O günde nereden bulmuşlarsa köylüler kendisini bulup bağlamışlar.

Sey Hüseyin'de gidiyor orada oturuyor ve köylüler Sey Hüseyin'in etrafında oturuyor. Daha sonra birisi getiriyor ve Süleymanı Sey Hüseyin'in önüne atıyor. Diyor ki, "Seyidim biz bunun elinden illallah ettik. Çoluk çocuğuna bakmıyor, çalışmıyor, durmuyor ve birden kayboluyor. Bir şey yap" diyor adam Sey Hüseyin'e. Süleyman hiçbir şey yapmıyor ve Sey Hüseyin, "Bismillahirrahmanirahim" diyor ve elindeki 99 luk tespihi fırlatıyor ve o tespih gidiyor onun boynuna kolye gibi takılıyor. Hemen o anda Süle Gıcik kalkıyor gidiyor, Sey'in elini öpüyor ve ondan sonra dağa ve yaylaya gitmez oluyor ve normale dönmüştür. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Annesinden)*

39 – DEDE'NİN CEM'DE ÖLECEĞİNİ BİLMESİ

Dedemin babası bekârmış ve bizim dergâhta dedemin amcası Şah İsmail, Erzincan Tercan'a bağlı Pençeri köyünde dedem taliplerinin yanına Cem'e gidiyor. Dedemin büyük kardeşi Cem törenine Dedemin gitmesini istiyor ama Dedemde ben gitsem gelemem, diyor ve öleceği içine doğuyor. Ve kardeşine "Beni gönderme ne olursun" diyor. Kardeşi ısrarla dedemi Cem'e gönderiyor. Dedem daha sonra birinci Cem'i yapıyor ama ikinci Cem'de hakka yürüyor. Orada üzerine türbe yapmışlar. Gece türbede ışıkların yandığını görüyorlar. Kurbanlar kesiyorlar, adak adıyorlar o türbeye. (*Karer- Kiğı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Babasından)*

40 – PİR GUDO

Dedeler eskiden çok sadıktı, iyiydi, güzeldi. Her şey ortaya çıkıyordu. Ağzı eğri giden düzgün geliyordu, herkes muradına eriyordu. Hatta bir cem yapıldığı zaman ışık doğuyordu herkesin muradı oluyordu. Bizim bir Dedemiz vardı, o dedenin adı Pir Gudo idi. Pir Gudo bizim karşımızda oturan Hikmet Kılıçgedik var onun annesigilde Cem yapılmış. Oraya geldiği gibi, vatandaşın biri biraz uzak durmuş ve kabullenmemiş. Bu nedir inanmıyorum falan o dedeye ayan olmuş. Gel yanıma demiş ve mangal varmış.

Mangalın içindeki kömürü alıp, ağzına koyup söndürmüş. Ondan sonra inanmış ve ayaklarına gitmiş, yalvarmış, yakarmış ve o kömür o komşuda asılı idi. Bende sordum komşuma bu kömür neden burada diye, bu dedenin kerameti olduğu için buradadır dedi. *(Kiğı- Dareli, Ayten Belge, 44, Ev Hanımı, Komşusundan)*

41 – ULU MANSUR'UN DUVARI YÜRÜTMESİ

Ulu(Baba) Mansur ve Kureyş Baba kardeştirler. Kureyş Baba biraz deli dolu ve divaneymiş. Ulu Mansur bir duvar yapıyor, Kureyş Baba'yı ormana gönderiyor ve kendisinden ağaç getirmesini istiyor. Kureyş Baba ormana gidince vahşi bir aslan yakalıyor ve yılan yakalıyor. Yılanı kamçı yapıyor. Ulu Mansur kardeşi Kureyş Baba'yı karşılıyor ve bakıyor ki aslana binmiş yılanı kamçı yapmış ve bakıyor ki, duvara yürü diyor Ulu Mansur. Duvara yürü dediği zaman duvar yürüyor. Kureyş Baba hemen aslandan iniyor, yılanı da atıyor, sallıyor ve ayaklarına kapanıyor diyor ki, "Ağabey ben sana karşı hâşâ bir keramet yapıp üstünlük sağlamak istemedim. Ben canlıyı yürüttüm, sen ise cansızı yürüttün." Bu olaydan sonra Kureyşanlar Baba Mansur Ocağı'nın müritleri oluyorlar. *(Karer- Kiğı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Babasından)*

42 – SEYİT HÜSEYİN'İN MANEVİ MUCİZESİ

Mehmet Bektaş adındaki bir kişi Bingöl'de son zamanlarında Toprak İskân Müdürlüğü yapmıştı. 1938 de Kiğı'da tarla kâtipliği yapmıştı. Kaymakamlar olmadığı zamanlarda bazen jandarmalar bazen de tarla kâtipleri kaymakamlığa vekâlet ederlerdi. Oda kaymakamlığa vekâlet ediyordu. O zamanlarda ulaşım, telefon, hastane gibi şeyler yoktu. Bir nedenle vilayete çağrılıyor, geliyor ve Bingöl merkez de tekrar göreve başlayacağı kendisine söyleniyor. Yola çıkıyor, Elazığ-Karakoçan üzerinden değil de, Bingöl-Karer üzeri gitmek istiyor ve gitmişken Ocak'ta kalmak istiyor. Çünkü daha önce Ocakla ilgili kendisine birçok şey anlatılmıştır. O da merak ediyor ve Tekke'de kalmaya gidiyor.

Allah ne nasip etmişse ikram ediyorlar, ona veriyorlar ve hizmet ediyorlar. Sabah çok erkenden Sey Hüseyin Mehmet Bektaş'ı dışarı çağırıyor ve diyor ki, "Atatürk ölmüş." Mehmet Bektaş ise, "Ben geldim dün böyle bir şey olsa vilayete bize şifre gelirdi ve iletirlerdi." Bu gece öldüğü söylenmiş. Bektaş, "Ben önemsemedim" dedi. "Çünkü olsa bize iletirlerdi Allahın dağında haber yok, iletişim yok, bu adam nereden bilebilir" dedi.

Kalktım yola koyuldum ve Adaklıdan bir jandarma grubu bizi karşıladı. Şifreyi bana uzattılar, telgrafı açtım okudum ki, Atatürk vefat etmiş. Sey Hüseyin uçsuz bucaksız yolun olmadığı dağ başında hiçbir şey yokken manevi âlemde Atatürk'ün öldüğünü görüyor. Zahiri bir şey yok, yani yol yok buradan Kiğı'ya gidemezsin yani. O gece manevi âlemde ona yansıyor. Seyit Hüseyin bu tip mucizelerini yansıtmayan çok derin ve maneviyatı olan bir insandı.*(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Arkadaşından)*

43 – SEYİT KUR HÜSEYİN'İN MUCİZESİ

Seyit Kur Hüseyin Dergâhında ve büyük bir cemde muhipler tarafından kerametler istenir. Seyit Kur Hüseyin çürümeye yüz tutmuş kuru bir ağacın dalını alır ve cebindeki mendili üstüne örter.

Birkaç dakika sonra mendili kaldırdığında, yılların çürümüş ağaç dalının yeşermiş açmış olduğunu gören muhipler kendisinden af dileyerek kerametine ve ululuğuna ciddi bir şekilde bağlanırlar. Bu bağlılık kısa bir süre içinde geniş bir yöreye yayılır ve halen devam etmektedir. *(Balaban,2006 s. 310)*

44 – ALİ AVA'NIN ŞİFALI ELİ

25 yıl önce İstanbul'dan bir Albay geldi buraya. Bende gördüm, kızı konuşmuyordu. Doktora götürüyorlar her türlü yolu deniyorlar; ama bir türlü şifa bulamıyorlar. Başka hiçbir rahatsızlığı yok, kız konuşmuyor; ama hiç kimseyle konuşmuyor. O günün var olan tüm imkânları seferber ediliyor ama kız iyileşmiyor. Subayın kaldığı yörede Karer'den gelen insanlar da vardır. Birisi diyor ki, "Bizim orada bir ocak var. Oraya giden hastalar iyi oluyor" diyorlar.

Bu insan İstanbul'dan Karer'e yol olmadığı için hayvan kiralayıp geliyor. Hala ulaşım yoktur. Atlarla o köye geliyorlar. Misafir oluyorlar. Bir müddet sonra sohbet başlıyor. O kızı da o Sey Hüseyin'in yanında olan Ali Ava dediğimiz zat sohbet ederken sol eliyle kızın suratına hafifçe dokunuyor. Kız da, "Amca beni niye dövdü" diyor.

Oradaki tüm insanlar olayı görüyor. O kişide, "Siz ne istiyorsanız ben size vereyim" diyor. Ali Ava ise, "Hoş geldin sefa geldin, kal misafirimiz ol. Yine sana hayvan keselim" der. "Biz hiçbir şey istemeyiz. İşin gücün rast gelsin" der. Bu olaya Karer'in hepsi tanık ve bende tanırım. (*Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Köylülerden)*

45 – ŞAKO'NUN KERAMETİ

Benim bir eşim böbreğini kaybetmek üzereydi. Benim eşimde çok inançlıdır. Şako geldi dedi ki, "Hiç korkma çok iyi olacaksın" dedi. Pratisyen hekim, "Göz gidecek" dedi. Şah İsmail'in oğlu Şako geldi el sürdü rüyasında "Korkma" dedi. "Eşim rüyasında görmüş böbreğin iyi olacak" dedi ve def etti.

Hastada en son Diyarbakır'a gitmişti ve gerekirse böbrek alınacak dediler ve eşim geldi köyde kaldı. Sonra gittik doktor dedi ki, "Böyle bir şey olmaz" dedi. "Sen gittin geldin şimdi böbreğinde bir şey yok" dedi. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Arkadaşından)*

6.1.3. CEM EVLERİ, TEKKELER, OCAKLAR, CAMİLER (İBADET YERLERİ) ÜZERİNE SÖYLENMİŞ EFSANELER

46 – DUT AĞACI'NIN YEŞERMESİ VE SEYİT HÜSEYİN DERGÂHI

Seyit Hüseyin, Kiğı - Karer bölgesinde kalmış, her gittiği yere bir çubuk dikmiştir ve demiştir ki, "Benim bu çubuğum nerede yeşerirse, ben orada mekân tutarım." demiştir.

Doluçay'a geldiği zaman elindeki kuru dut'u dikmiş oraya ve sabah bakmış ki yeşermiştir. Daha sonra orada kalmaya karar vermiştir. Şimdi orada kocaman bir dut olmuştur, çok yıllıktır ve hala duruyor. Halk şu an o ağacımıza dokunmuyor; çünkü kutsallık taşımaktadır bu ağacımız. Kur Hüseyin dediğimiz, "Kur" Zazaca'da "Derin" anlamındadır, mucize sahibi, bilgi sahibi anlamında da kullanılır. Mesela Kur Hüseyin vefat ettiği zaman ben şu gün öleceğim demiştir kendi müritlerine ve çevresine. "Ben öldüğüm zaman beni yıkayın ve bir kızağın üstüne koyun, kızak gider nerede durursa beni oraya defnedin" demiştir ve hakikatten dediği saatte hakka yürümüştür.

Daha sonra dediği yapılmış, cenazesi kızağa bindirilmiştir ve kızak bırakılmıştır. Kızak, köyden aşağı dere boyu gitmiştir ve belli bir noktaya geldiğinde doksan derece dik bir şekilde tepenin eteğinde durmuştur. Orası kazılmış ve oraya defnedilmiştir. Halen oradadır, daha sonra o köyden ölen insanlar ona yakın olmak adına orada defnedilmelerini istemiştir ve orası şimdi mezarlık olmuştur. Bunun dışında o çevrede birçok insan sıkıştığında ve hastalandığında o Ocağa gitmiştir ve şifa bularak dönmüştür.

Sağyan'daki Ocak daha çok sevilmiş, daha çok nüfus sahibi olmuş, oraya daha çok insan akın etmiştir. Daha ziyade her inançta, her kökten insan hastalığında, çaresiz ve zor durumda kaldığı zaman oraya gitmiştir ve çoğu kez de şifa bularak dönmüştür. Bu nedenle Ocaktan hem Alevi inançlı hem de çevredeki Sünni köylerdeki insanlar üzerinde manevi bir ağırlığı ve sevgisi olmuştur. Herkes saygı duymuştur. Seyit Hüseyin derviş bir insandır, emeğiyle geçinen bir insandır. Yaptığı hizmetlerden dolayı kimseden para pul almamış ve hiçbir şeyi bedel karşılığı yapmamışlardır. Kimse bir şey vermişse almıştır; ama vermemişse almamıştır. Oraya gelen her hasta, kimisi günlerce kalmış, kimisi bir ay kalmıştır hepsine hiç üşenmeden hizmet etmişlerdir. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Babasından)*

47 – SEYİT HÜSEYİN VE ŞAKO

Sağyan'daki Seyit Hüseyin Tekkesi, onlar üç kardeşlerdir yani ocağın başındakiler. Bunlar, Seyit Hüseyin, Şakir ve Seyit Süleyman. Seyit Süleyman Muş Varto'ya gitmiştir ve Ömeran köyündedir. Orada büyük saygı görmüştür. Halk ondan birçok iyilik görmüştür.

Seyit Hüseyin ve Şako'da Kiğı-Karer bölgesindedir. Bir gün, Şeyit Hüseyin ve Şako'nun arası olmamış. Şako, Seyit Hüseyin'in abisidir ama Ocağın başında Seyit Hüseyin vardır. Sako'nun oğlu bir gün bir kız kaçırır, aslında dinen bir mahsuru yoktur. Seyit Hüseyin onu bir nevi aforoz eder der ki, "Hiç kimse bununla selamlaşmayacak." Kardeşi olmasına rağmen.

Şako çok sevilen bir insandır; yani özellikle yaralar konusunda bir insanın yarası varsa ona gitmiştir. Şako o yaraya elini sürmüştür ve o kişi şifa bulmuştur. Halk arasında böylesine sevilen ve çokta fakir, halkın katkılarıyla geçinen bir kişidir.

Daha sonra Seyit Hüseyin ile araları bozulmuştur. Şako daha sonra ölmüştür ve vasiyet etmiştir demiştir ki, "Öldüğüm zaman beni bu tepeye gömün."

Tepe de, Yekmal diye bir köyümüz var, o köyün yukarısında oldukça yüksek bir tepe ve Şako kışın hakka yürümüştür ve beni orada defin edin demiş ve orada defin etmişler. Arkasından Seyit Hüseyin vefat ettiği zaman oda oraya defin edilmek istenmiş. Seyit Hüseyin'i de götürmüşler ve mezarı kazmaya başlamışlar; ama hava güllük gülistanlık iken, korkunç bir tipi, fırtına çıkmış sonra direk koymuşlar, üstüne çul atmışlar ve sonra yine altında mezar kazmaya devam etmişler ve tipi gittikçe azmış. Buna rağmen kazmışlar ama belli bir derinlikten sonra diz boyu su çıkmış. Daha sonra demişler ki, "Arkadaşım Şako istemiyor bunu." Ve getirmişler şimdi, Seyit Hüseyin Tekkesi başka bir yerdedir. Hemen orada defin etmişler ve hemen tipi kesilmiş hava güllük gülistanlık olmuş. Şimdi Sey Hüseyin'in mezarı dut'un altındadır. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Babasından)*

48 – HÜSEYİN ALİ DEDE TEKKESİ VE OĞULLARI

Şuan da Karer'de iki Teke(Tekke) vardır. Biri "Dede Selçuk Tekesi" diğeri ise "Hüseyin Ali Tekesi"dir. Bir gün Hüseyin Ali Tekesi'nde yaşayan kişilere; yani Hüseyin Ali'nin altı çocuğuna halk, "Sömürücüler kakın artık sizin zemanınız geldi gidin buralardan" diyor. Bu çocuklarda Tekeyi kapatır ve İstenbul'a giderler. Daha sora kiralık bir eve taşınıyorlar. Mahmut Hakki ismindeki büyük oğul, "Ev sahibi bizim evden çıkmamızı istiyor." diyor. Mahmut Hakki'de adama: "Beni bu kış günü neden evden çıkarmak istiyorsun? Ben ne yaparım ne ederim" diyor. Adam da, "Ben oğlumu evlendirecem ve bu eve getirecem. Evimi hemen terk et!" diyor. Mahmut Hakki en sonunda bu kardeşleri zorla evden çıkarır. Kış günü evden çıkarılan büyük kardeş, "Eger ki benim cedim ced ise sana gününü göstersin" demiş.

Ev sahibi daha sora evini badana yapmaya gidiyor ve bakıyor, beyaz giyimli biri boylu boyuna kefen giyinmiş. Sora (sonra) odadan odaya hızli fişşek gibi geziniyordu. Adam hangi odaya girerse girsin kefenli kişi adamın peşinden geliyormuş ve adam korkusundan kaçmiş. Şu anda o ev hala boştur ve o evin içine kimse girememiştir.

Daha sonra kardeşler Teke'de ev yaparlar ve babaları rahmetli olur. Babalarının mezarı Karer bölgesindedir. **(** *Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı, Büyüklerinden)*

49 – KARER DERGÂHI

Birinci Dünya Savaşında bölge Çarlık Rusyası askerleri tarafından işgal edilir. Kiğı-Karer bölgesi 1916 yılında Rusların eline geçer. Sütlüce- Darebi köyü Rus askerlerinin içinde az sayıda bulunan tedhişçi (sabotajcı) askerler tarafından kısmen yakılır. Rivayete göre burada bulunan dergâh Rus askerlerinin uğraşlarına rağmen yanmaz. Dergâhı yakmaya gelen bir subay ile iki Rus askeri, dergâhın içinde aniden ciddi bir şekilde hastalanırlar. Askerler bunun üzerine dergâhı yakmaktan vazgeçerler. Buna tanık olan köylüler bu olayı dilden dile anlatarak, günümüze kadar aktarırlar. *(Balaban, 2006, s. 312)*

50 – SEYİT ALİ-YE SEYİT NURİ TEKKESİ

Bingöl-Karer Bölgesinde iki tane köklü Ocak vardır. Birincisi "Kur Hüseyin Tekkesi", ikincisi de hala Sağyan'da bulunan, "Seyit Ali-ye Seyit Nuri Tekkesi" dediğimiz Ocaklardır. Bu iki Ocağımız bölgede varlıklarını sürdürüyorlar. Bu Ocağa bağlı kişiler Ulu Mansur soyundan gelmişlerdir; yani Hz. Hüseyin'in soyundan gelen Mansur'un evlatlarıdırlar. Ocaklara adlarını veren kardeşler, Elazığ Moğundi'den Karer tarafına doğru gelmişlerdir. Birbirlerine buraya nasıl yerleşelim diye sormuşlar. Her birinin elinde bir çubuk varmış ve yerleşmek istedikleri bölgeye geldiklerinde, "Bu çubuklar nerede durursa biz orada mekân tutacağız" demişler ve çubuklarını atmışlar. Çubuklardan biri, Sağyan dediğimiz yerde durmuş. Kuru çubuk zamanla bir dut ağacı olarak yeşermiş. Şimdi, koca dut ağacı hala orada, Ocağın önündedir.

Bu Ocakların halk arasında anlatılan mucizeleri vardır. Ocaklara, felçli olanlar ve sara hastalığına yakalananlar gittiklerinde şifa bulmuşlardır.

Daha ziyade sara hastalığı olan insanlar hala gidiyor ve çoğu da şifa buluyor.
(*Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Büyüklerinden)*

51 – SEYİD ALİ-YE SEYİT NURİ OCAĞI

Yöremizde üç tane Ocağımız var, bu Ocağın ilk sahipleri Elazığ yöresinden, Moğundi dediğimiz yöreden, üç kardeş olarak gelmişlerdir. Hz Hüseyin soyundan geliyorlar.

Bu üç kardeşten bir tanesi kardeşlerinden ayrılmış ve Muş Varto'ya gitmiştir. Orada Gerensarayi köyünde kalmış Şeyh Sait Ali olarak anılıyor. Gerek çevredeki Alevi inançlı kişiler olsun, gerekse diğer inançtaki farklı kesimler olsun, kendisini hep saygıyla anıyorlar. Diğer ikisi de bizim Sütlüce köyünde kalıyor. Yerel isimle "Tekkeye ki Koli" deriz. Biri orada kalıyor. Diğeri de Sağyan dediğimiz ve şuan ki ismi Doluçay olan çay'da kalıyor. Bu şekilde her kardeş kendi köylerinde birer Ocak kuruyorlar.

Bu Sütlüce deki Ocağa, "Tekkeye ki Koli" deriz. Öteki ise "Seyit Ali-ye Seyit Nuri Ocağı"dır. İsmi Seyit Ali Nuri'dir ve Seyid kökenlidir. Sağyan daki Ocağın önünde, ulu ve çok eski bir dut vardır. Kimi söylencelere göre, elinde kuru bir dut ile gelmiş ve bu çubuk nerede dikili kalırsa ben orada mekân tutarım demiş ve o çubuğu atmış ve çubuk orada dut halinde kalmıştır.*(Bingöl-Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Babasından)*

52 – OCAK

Babam beyin kanaması geçirmişti, İstanbul'da bir Ocağımız vardı, orada Ana (Ocağın başındaki kişi) vardı. O da İstanbul'daydı. Duyuyor benim babamın rahat-sızlığını ve buraya geliyor. Geldi ve babamın başucunda oturdu, elini ağzına sürdü. O zaman Bingöl'de su yok, akaryakıt yok, bir şey yok, eski dönem falan. Ana çıktı gitti ve bende peşinden gittim dedim ki, " Ana dua et." Dedi ki, "Evladım baban on daki-ka sonra teslim olacak(ölecek). Ona göre tedbirini al hazırlığını yap."

Hemen tedbir olarak dolmuşla Yado'dan, çeşmeden su getirttim ve on dakka sonra da babamı kaybettik. Kefenledik, yıkadık sabahleyin götürdük köyde defnettik. Bunu ben bizzat yaşadım. Hala o Ocak'ta bu insanlar geziyor, böyle şifalarını bulup gidiyorlar adam sakattır, ölmek üzeredir. Bunu ben bizzat yaşadım. Bizim o ocak insanlarıyla aramazda başka bağlar vardır, söyleyemem onlar bize kalsın. *(Bingöl-Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Kendisi)*

6.1.4. ZİYARETLER, TÜRBELER, YATIRLAR(KABİRLER), MEZARLAR ÜZERİNE SÖYLENMİŞ EFSANELER

53 – ŞIH (ŞEYH) AHMET VE ZİYARETİ

Bizim halkımızın, Bingöl halkının sürekli ziyaret ettiği, merkeze 3–4 km uzaklıkta Şıh (Şeyh) Ahmet deresi var. Yöre olarak da Şıh Ahmet deresi deniliyor. Şıh Ahmet, mülayim, gerçekten dinine bağlı, yardımsever; yani özellikle yardımsever oluşu onun çok kısa bir zamanda ünlenmesini; yani dinsel anlamda ünlenmesini sağlıyor. Hatta kendisine soruyorlar, "Senin yaptığın bütün dualar kabul ediliyor bunun nedeni nedir?" Buda diyor ki, "Ben yetim bir kadının 3–4 tane çocuğunu aylarca hep doyurdum, aylarca sürekli ben onlara baktım. Yemedim yedirdim, içmedim içirdim. O çocukların ağlaması kesildiğinde beni derin bir uyku basıyordu ve ben uyuyordum. O kadar tatlı rüyalar görüyordum ki, ben işte bu dualarım kabul oluyor mu? Allah biliyor ben bilmiyorum. Eğer ben bir yere, bir mertebeye gelmişsem o yetimlerin sayesinde gelmişimdir."

İşte böyle Şıh'ın dualarının kabul olduğu, Allah katında iyi bir insan olduğu çevrede yayılır. Şıh Ahmet adıyla böylece ünlenir. Ve orada şimdiki mezarının yanında tarlası da varmış ve vasiyet etmiş demiş ki, "Ben ölürsem beni bu tarlamın yanına gömün" demiş. Hatta espritüel bir lafı da varmış, "Buradan su da geçiyor, su sıkıntım da olmaz," demiş.

Şıh Ahmet öldükten sonra o dediği yere gömülüyor. Mezarının üstüne bir kubbe yaptırılıyor. Özellikle Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan geceler oraya bayağı gidilir. Oraya insanlar hastalarını götürürler. Annemin halasının oğlunun hanımı, bir dönem felç geçiriyor. İmside Derdiye, felç geçirdi bir yıla yakın bir süre yataktaydı bunu ben gördüm.15 sene önce olan bir olay bu, bir yıla kadar bir süre Ankara'ya götürüyorlar sonuç çıkmıyor. Eşi, hastayı götürüp mezarlığın yanına yatırıyorlar. Onlar dışarıda oturuyorlar. Daha sonra sabaha karşı o felçli kadın yürüyerek dışarı çıkıyor. Bunu ben gözlerimle gördüm. Gittik hatta sordum ben, Derdiye nasıl oldu? Dedi ki bana, "Ağabey ben bilmiyorum, ben orda uykuya daldım. Biri orda bana(bir ses) kalk yürü dedi ve ben kalktım yürüdüm." *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen)*

54 – BİNGÖL DEPREMİ VE ZİYARETLER

2003 yılı Bingöl depreminde bizim bir Ziyaretimiz olan Şıh Ahmet Dedemiz vardır. Deprem olduğu zaman ziyaretin karşısında askeriye bulunmaktaydı. Orada asker, Ziyaret Dede Şıh Ahmet'in, kubbenin dışına beyaz kıyafet ile çıktığını görüyor. Orada Şıh Ahmet Dedemiz beyaz elbiseler içinde ellerini açıyor ve "Allah'ım Bingöl'ü koru" diyor ve Bingöl sallanmaya başlıyor ve asker orada bayılıyor.

Aynı anda, Hacıçayır'da olan Ziyaret Dede'de elini açıyor ve Allah'a yalvarıyor son olarak Seyithan Dede Ziyaretimiz Allah'a yalvarıyor.

Üç ziyaret aynı anda Allah'a yalvarıyor. Olayı gören kişilerin ödü kopuyor ve o anda ölüyorlar. Şıh Ahmet Dedeyi gören asker ise Elazığ'a kaldırılırken olayı anlatıyor ve ödü koptuğu için ölüyor. Bingöl'ün, bu üç Dede'nin yüzü suyu hürmetine kurtulduğu bilinir ve söylenir. Çünkü deprem 2–3 saniye daha sürseydi Bingöl yerle bir olmuştu. (*Merkez- Bingöl, Hatice Kavran,42, Ev Hanımı***,** *Eşinden)*

55 – ŞEKER BABA ZİYARETİ - 1

Şeker Baba Bingöl'ün Karer mıntıkasında yüksek bir tepenin üzerindedir. Diyorlar ki, 1915 savaşından önceki bir savaşta kendisi şehit olmuştur. Orada halk tarafından sık sık ziyaret edilmektedir. Özellikle çocuğu olmayan kadınlar, ziyaretine gidiyorlar, adak kesiyorlar ve gelen gideninde çocuğu oluyormuş.

Bazı rivayetlere göre adak adandığı zaman beyaz bir kuş geliyormuş, eğer biz o kuşu görürsek ziyaretimiz yani duamız meramımız neyse kabul ediliyormuş. Çocuğu olmayanlar o kuşu görürse ziyareti kabul olmuş demektir. Genelde iki üç defa üzerine türbe yapmak istemişler; fakat Şeker Baba bırakmamış. İnsanların rüyasına girmiş ve demiş ki, "Kesinlikle üzerime türbe yapmayın" ve türbe yapanlara kızmış ve hala da seyahat ettiğim zaman oranın zenginlerine dedim ki, "Neden bu büyük zat'ın üstüne türbe yapmadınız" diye sordum. Onlar da bana, "İstemediğini, rüyaya girdiğini ve çok kızdığını, gözümüzü çıkaracağını" söylediler. Hala da basit taşlarla etrafı çevrilmiş bir mezarı vardır. Hatta bazı rivayetlere göre diyorlar ki, "O Kıbrıs harbinde oradan toplar atılıyormuş."*(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü, Büyüklerinden*)

56 – KUR HÜSEYİN MEZARI

Eskiden doktor yokmuş, hiçbir şey yokmuş. Halk hastalandığında, fakirliğinde Kur Hüseyin Tekkesine giderek derdine derman aramıştır. Bir takım şeyler görmüşlerdir; mesela Kur Hüseyin dediğimiz insan, ölmeden önce ben şu gün öleceğim demiştir. "Beni yıkadıktan sonra kızağın üstüne koyun ve kızağı kendi başına bırakın" demiş. "Kızak gider nerede durursa, orası benim mezarımdır, gidin mezarımı orada kazın" demiştir. Ve öyle yapmışlar, onu kızağın üstüne koymuşlar.

O kızak Karer-Darevi deresinden aşağıya inmiş, gitmiş ve bir yerden sonra doksan derece dik bir yamaçta durmuştur ve orayı mezarlık haline getirmişler, orası halen mezardır. Evlatları daha sonra o mezarın etrafını çitlerle basit bir şekilde çevir-

mişlerdir, şimdi oraya ziyarete giderler ve hastaların şifa bulduğuna inanırlar. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Babasından)*

57 – ŞEKER BABA ZİYARETİ - 2

Bingöl'ün Karer bölgesinde Şeker Baba Ziyareti vardır. Şimdi Şeker Baba'nın rivayeti şöyle, Osmanlı- Rus savaşı dönemlerinde bu savaşlardan kalma bir dönemde Karer kırsalında asker cesedi bulunuyor. Asker cesedinin ne elbisesi ne de elinde ki silah hiçbir dumura uğramamış, olduğu gibi duruyor. Ne yapıyorlarsa bu silahı cesedin elinden alamıyorlar. Çünkü gömecekler, silahı alıp yanına koyup öyle gömmek istiyorlar; fakat bir türlü silahı elinden alamıyorlar. İşte bu konuda dini bilgisi olan insanlardan soruyorlar diyorlar ki, o zaman böylece gömün ve öyle gömüyorlar. O tarihten bu tarihe oraya Şeker Baba diyorlar. Halkın ziyaret ettiği bir yer ve oraya genelde çocuğu olmayan gidiyormuş ve çocukları da oluyormuş. (*Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Büyüklerinden)*

58 – ŞEKER BABA ZİYARETİ'NİN MUCİZESİ

Bir Sünni kardeşimizin çocuğu hasta, konuşamıyor, yürüyemiyordu. Şeker Baba'ya gidiyorlar. Bizim Alevi kesimi daha ziyade kurban keserler; ama Sünni inançlı

kişiler ise Yasin okur ve Kuran'dan ayetler okurlar. Bazıları ise horoz keserler. Ziyarete gidiyorlar dönüyor geliyor ve Deşt yaylasında da bir ziyaretimiz var. Şeyh Hellas dedikleri oraya giriyorlar ve bu adam şikâyet, sitem ediyor ziyaret hakkında. Diyor ki, "Bu ziyaret böyle ulu bir ziyarettir, murat vericidir; ama geldik bir şey olmadı" diye sitem ederken yürüyemeyen konuşamayan o çocuk birden arabadan iniyor ve koşmaya başlıyor.

Peşinden babası gidiyor ve çocuk babasına, "Beni bırak" diyor. "Ben gördüğümü gördüm şifamı buldum," der.

Daha sonra halk kendisine kurban kes, der. Çocuğu olmayan kişiler gitti ve çocuk sahibi olan birçok Sünni arkadaşım oldu. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur)*

59 – ŞEKER BABA

Eskiden bizim yaşadığımız bölgenin hepisi Ermeniler ile doluyimiş. Mağaraları varmiş ve nereye gidersen git yer altından altınlarını kazıyorlarmiş ve alıyorlarmiş. Eskiden bizim bu doği tarafı hep Ermeni yeri idi. Bi gün harb oluyor ve Şeker Baba'nın(Şeker Baba Türbesi) üstüne geliyor gâvurlar doğu'yu elde etmek için. Daha sora (sonra) Şeker Baba Türbesinin oradan iki tane beyaz kuş kalkıyor. Zati ben ne zeman oraya gitsem gidem o kuşlar benim üstüme gelirdi, ama geçen gittiğimde gelmemişti. Eski halk yemin eder ve der, orada savaş alanında suyun yerine kan akıyordu sora beyaz kuşlar gâvurların içine girdikten sora gâvurlar kendi kendilerine savaşmaya başlıyorlar; ama kan sel gibi akıyormiş, düşmanlar kaçışıyormiş. Düşmanlar tek tük kalıp memleketlerine vardıkları zaman diyorlar, "Kuş kuş beyaz kuş kuş!" demişler. Şeker Baba ondan dolayı nam aldi ve o günden bu zamana kadar Şeker Baba'ya en az un-un beş araba doluşup gider ve urada muradını alır. *(Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı, Annesinden)*

60 – ŞEKER BABA TÜRBESİ

Eskiden Şeker Baba türbesinin üzerinden iki defa yol geçirmek istemiş sora (sonra) gıreder (dozer-iş makinası) türbeye doğru yol vermeye başlamiş; bir müddet sonra gıreder şoförü yatmiş ve rüya görmiş. Şeker Baba şoförün rüyasına girmiş ve demiş, "Sen niye bu yolu açıyorsun? Eğer bu yolu terk etmezsen ben sana öle bi darbe vururum ki, bi daha kenden gelemezsin daha sora işin ras gitmez" Sabah şoför uyandığında rüyasini insanlara söylüyor. Milete, "Ne yapam ne edem?" diye soruyor. Milet diyor, "Sen boş ver rüyayı buradan yol geçerse rahatlarız, o rüyadır sen rüyaya inanma" diyor.

Daha sora şoför türbe yolu üzerinde çalışmaya devam ediyor; fakat 2. ve 3. gece gene ayni rüyayı görüyor ve şoför kalkıp "Bismillahirrahmanirahim" dedikten sonra, artık greyderinin oraya hayatta girmeyeceğini söylüyor, çekip gidiyor. (*Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı, Büyüklerinden)*

61 – ZİYARET DEDE

Eşim 14 yaşlarındayken dedesinin parası çokmuş, eşimin dedesi ise Ziyaret De-de'nin olduğu yerin bakımını yapıyormuş. Adı Mustafa imiş ve tenekelerle parası varmış. Eşim ve dedesi Mustafa Efendi ise, Sof Şakir Hazretleri'nin torunlarıdır. Eşim diyor ki, "Dedemin altınları çok gideyim birkaç tane alayım." Mekân ise, Sof Şakir Hz. mekânı imiş. Bir oda Sof Şakir Hz. Ziyareti imiş, diğer oda ise ziyaretçile-rin geldiği ve dedemizin kaldığı oda imiş.

Eşim ceplerini altınla dolduruyor ve dış kapıya geliyor, adım attığı zaman birisi onu geri iteliyor. Eşim tekrar dönüyor, "Bismillah" diyor ve adım atıyor tekrar birisi eşimi iteliyor. Bu durum üç defa olunca eşim paraları çıkarıyor ve yerine bırakıyor. Daha sonra kapıdan çıkıp gidiyor. Sof Şakir Hazretleri eşimi iteliyor. *(Merkez- Bin-göl, Hatice Kavran, Ev Hanımı)*

62 – ALİ EKBER BABA TÜRBESİ

(...)Benim kızımın kaza geçireceğinin rüyasını görmüştü işte sen kaza geçire-ceksin, rüyada ana diyor ki, "Kızım sen güzel bir insansın, temiz bir insansın bu kirli toplumda yaşamanı istemiyor ve seni yanına almak istiyor bu âlemin sahibi." Diye-lim ki, aynı ocaktan başkası çıkıyor ve diyor ki, '' Bu yazıktır gençtir gitmesin'' ve öyle diyor. Oda diyor ki, "Aliekber Baba var Allah rahmet eylesin, mezarı Doluca köyündedir. Aliekber Baba'dan yardım iste o daha erken kavuşur sana." Hakikatten ertesi gün kızım Mersin'e gitti ve ona orada araba çarptı. 20 metre fırladı betonun üstüne çakıldı kaldı ve hastaneye kaldırmışlar ve filmlerini çekmişler ve bu kadar şeyden sonra onun yaşamış olması bir mucizedir biz bunu tıpla izah edemeyiz.

Benim küçük kızım aynı gece bir rüya görüyor, işte o ara ona diyorlar ki, "Kızım korkma kurtulacaktır, bu geceyi atlatırsanız mesele yoktur" diyorlar. Daha sonra kızım ilaç almadan kurtuldu. Şuan hiçbir problemi yoktur. Şairdir, yazardır, çizerdir yani. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur)*

63 – MALUM YUSUF

Malum Yusuf, Solhan ilçesi Kale köyünde mezarı bulunmaktadır. Yaşlı bir kadın, Muhbet Coşkun 80 yaşındaymış ve çok hastaymış kendisi sıkça bayılıyormuş. Yıllar boyunca çok rahatsızlık geçirmiş ve çare bulamamışlar. En son çare olarak Malum Yusuf'un mezarının başına gitmişler. Orada Allah'a dua ediyorlar ve şifa buluyorlar. Hasta dua okuduktan sonra uykusu geliyor ve uyuyor. Rüyasına Malum Yusuf geliyor ve kadına rüyasında diyor ki, "Niye uyuyorsun kalk git" diyor. Kadında o esnada irkilip kalkıyor ve iki ay içerisinde iyileşiyor. Kendisi Bingöl'den Kale köyüne gitmiş ve büyük bir din adamıymış. Herkesçe saygı görürmüş. Günümüzde oraya birçok kişi ziyarete, şifa bulma amacıyla gider. (*Bingöl-Alıncık, Musa Bazancir, 30, Memur, Eşinden)*

İKİNCİ BÖLÜM

7. OLAĞANÜSÜTÜ KUVVETLER VE VARLIKLAR ÜZERİNE EFSANELER

7.1. CİNLER, PERİLER, DEVLER, EJDERHALAR, KAPOZLAR(KARABASANLAR)

64 – EJDERHA'NIN ARŞA ÇIKMASI

Karer Baba, yani Mansur Tekkesinin elli metre altında, Mam kömü'nün(ahır) arkasındaki dağın tepesinde, bulunduğumuz bina kadar bir çukur var. Benim rahmetli nenem 110 yaşında hakka yürüdü.

Dedi ki, “Biz küçüktük aniden bir bulut geldi ve karanlık oldu, zincir sesleri geldi ve bir şey koptu. Daha sonra ortalık karanlık oldu ve bir şey çekti götürdü ve gitti” dedi. Daha sonra köyün erkekleri oraya gittiler ve baktılar ki, bir yılan, yani ejderha çekmiş götürmüş; hatta bir sıra zincir kopmuş ve zincirin izleri ve zincir o kalktığı yerde kalmış. Nenem bu olanları gözüyle görmüş ve ejderha arşa çıkmış. *(Karer-Kiğı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Nenesinden)*

65 – MUT XERTEV

1967 yılında Mut Xertev diye aklı dengesi yerinde olmayan bir kişi varmış. Bu kişinin cinlerle ortak yaşadığı, normal bir cin ailesi olduğu, çocuklarının olduğu ama gündüz sürekli bu cinlerle birlikte yaşadığı ve ortada görülmediği, ancak gece gezdiği söylenir. Geceleri bu kişi kapıları çalıp dileniyormuş. Gündüz hiçbir zaman kimsenin kapısını çalmazmış. Bizde öyle gördük. Gece saat 8’de ve 9’da özellikle yaz aylarında, ayakkabıda giymezdi ve yalınayak kapıları çalar işte ekmek, şeker gibi bir dilencinin topladığı şeyleri toplardı. Ben gündüzleri ailesiyle birlikte olduğunu görürdüm, geceleri ise ailesini doyurmak için dilencilik yaptığını biliyorduk ve de söyleniyordu Mut Xertev’in.

Körtew Bingöl’e bağlı köylerden birisidir ve onun o köyde olduğu söyleniyordu. Tabi köylerinden o dönemde bu kişiyi merak eden büyüklerimiz olmuş ve sormuşlar yaşadığı köydeki insanlarda gündüzleri kendisinin pek görünmediğini, genelde geceleri piyasaya çıktığını; ama köyde dilenmediğini söylüyorlardı. Köyde hiç dilenmez ve normal insanlar gibi akşamları evlere misafirliğe gidip, oturuyormuş. Zaten kendisi bekâr bir insan ama çok yakınlarına, “Ben evliyim benim üç-beş tane çocuğum var” diyormuş. Tabi evin nerede diye sorulduğunda, “Ben cinlerle yaşıyorum” diyormuş. Tabi bu lafa insanlar gülüyormuş, akli dengesi tam değil anlamında. Pek ciddiye alınmamış Mut Xertev. Ama onun bu yaşam tarzını görüp te ilginç bulanlar var. Gerçekten neden dilencinin gündüz gezmemesi ve sadece gece gezmesi farklı ve ilginç kılıyor durumu. Onu ben de mahallede görürdüm, gece geldiğini. Hatta çocuklar korkardı Mut Pertev geliyor diye.

Yani ondan korkup, eve kaçan çocuklar çoktu. Akli dengesi yoktur delidir diye, ondan korkuyorlardı. Hatta anne ve babalar eve gelin hava karardı yoksa Mut Xertev gelir, denildiği zaman biz çocuklar kaçıp evlere girerdik. *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen)*

66 – ÜÇ BACI-KARDEŞ

Üç bacı ve üç kardeş Bingöl de bir dağda yaşıyorlarmış. Daha sora öyle bir gün olmuş ki, erkek kardeşler sabah kapıları kitleyip akşamları geliyorlarmış. Erkek kardeşler akşamları eve geldiklerinde bacılarını sıkıca tembihleyip diyorlarmış ki, "Hiç kimse dışarı çıkmasın ve evdeki ateşi sakın söndürmesin; çünkü dışarıda dev var."

Abeler evden çıktıktan bir mühlet sonra, üç bacıdan biri gitmiş bakmış ki, kedi ateşin üstüne işemiş ve ateş sönmüş. Daha sora kız kardeşlerden biri ateş bulmak için nerede duman çıktığına bakmak istemiş ve karşı dağın başından duman çıktığını görmüş. Dumana karşı gidip baktığında orda bazı kızların buğday kaynattığını görmüş. Buğday kaynatan kızlar evin küçük kızına, "Nereden geldin, in misin cin misin?" diye sormuşlar. Kız da, "Ocaktaki ateşimiz söndü. Abelerimizin bize kızmaması için sizden ateş almaya geldim" demiş.

Buğday kaynatan kız küçük kıza ateş ve hedik vermiş. Hediklerin birini yiyip birini atmasını ve bu şekilde eve kadar gitmesini söylemiş.

Buğday kaynatan kızların babası devmiş sonra eve gelir gelmez yabancı bir koku almış, kokunun nereden geldiğini sormuş. Kızlar da dev babaya, bi kızın buraya ateş almaya geldiğini sölemişler ve küçük kızın adresini vermişler. Daha sora dev kızın peşinden gitmiş sora kızın evine dayanmış. Erkek kardeşler bu sarsıntının neyin nesi olduğunu sormuş. Çaresi yok kız, "Ateş sönünce, karşıdan duman çıktığını gördüm. Orada kızlar hedik pişiriyorlardı bana verdiler ye at ye at dediler. Kızların dev babası zaten arkamdaydı" demiş. Abe, "Gidelim bize o evi göster" demiş.

Üç abe dev evde yokken, onun üç kızını alıp evlerine getirmiş. Abeler, dev gelirse onu öldürecaz demişler ve kızlarında kendilerine kalmasını istemişler. Daha sora dev gelmiş ve devi silahla öldürmişler. Üç kardeş üç kızla evlenmiş ve hayat kurmuşlar. Ama hedik almaya giden ve babalarının ölümüne sebeb olan kızı devin çocukları sevmemişler ve bu kızın karnı günden güne büyüyormuş. Gelinler kıza çok hakaret ediyormuş ve kız bundan dolayı sürekli ağlıyormuş.

Devin kızları su testisinin içine yılan yavrusu koymuşlar. Kız tarlada çalışıp yorulmuş ve testiden su içmiş, yılan da kızın içine girmiş. Yılan da, kızın karnı da günden güne büyüyormuş. Fakir kız çeşmeye testi bırakıp suyun dolmasini beklemiş. Kızın karnındaki yılan, çeşmenin yanındaki yılanla konuşmaya başlamış. Yılan, "Bu kız sana tuzlu bir şey içirseydi sende onun ağzından çıkardın" demiş. Bunu anlayan kız evde tuzlu ne varsa yemiş ve yılan susamış. Kız eğilince yılan kızın karnından kaçmış. Eski güzelliğine ve sağlığına kavuşan kız padişahın oğlu ile tanışıp evlenmiş.

(Ilıcalar- Bingöl, Gülnaz Karasungur, 65, Ev Hanımı, Annesinden)

67 – OLAĞANÜSTÜ YARATIK

Eskiden Merkez-Ekinyolu köyünü geçtikten biraz sonra, orada küçük bir dere vardı şimdi bu dere kurumuştur ama eskiden akıyordu. Orada gece aniden kalkan, beyaz entarili, çok uzun boylu ayakları yerde, başı gökte bir varlık tanımlanırdı.

Mesela ben köyüme gitmek istediğimde akşamüzeri oldu mu artık ben Simsor'a yaklaşmışsam okuldan dönüşümde mutlaka Simsor'da kalma ihtiyacı duyardım. Tek başına kimse oradan geceleri geçmek istemezdi.*(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Yakınlarından)*

68 – DEV-İ DÜGERNAN (ALINCIK KÖYÜ DEVİ)

Şimdi dev bizde bir büyük hayvan anlamına gelir. Mesela, deveden büyük hayvanların büyüğü anlamındadır. Bizim köyün (Alıncık) kuzeyinde, yani Sağer çayının üstünde zamanında bir değirmen varmış. Bu değirmende adam oturuyormuş ve bak-

mış ki bir hayvan içeri girmiş, ne katıra benziyor ne şuna buna benziyor. Hani büyük ya, biz bunlara dev gibi diyoruz, tabi bu bir sağa vurmuş, bir sola vurmuş adama hücum etmiş ve adam buna tüfekle ateş etmiş ve hayvan yaralanmış gitmiş.

Zaman geçmiş, bu adam gelmiş anlatmış olayı ve ondan sonra adam hastalanmış. O adam yaralı olarak gitmişti, bu gitmiş hocalara ve doktorlara sormuş ve çaresini bulamamışlar. Bu bazı hocalara gitmiş ve doktorlara gitmiş bir tülü çaresini bulamamış. Bazı Hocalar demişler ki, "Sen o devi yaraladın yaraladığın için o hayvan hala da yaralıdır, duruyor. Zaman gelince o hayvan ölünce sende öleceksin" demişler. Aradan epey zaman geçmiş, geçince bu sefer dev ölmüş ve adamda ölmüş. Şimdi hala halk arasında söylüyorlar ki, bu dev öldüğü zaman bu adamda ölmüş. Hala da bizim Alıncık köyündeki değirmenin üst tarafında o bölgenin ismi de Dev-i yamacıdır; yani Dev yamacıdır. Hala da yerinde durmaktadır. Ben bunu soruşturdum ve dev kelimesi nereden gelmiştir diye sorduğumda dediler ki, bu olay olduğu için dev'de orada öldüğü için o bölgeye Dev-i Dügernan demişler. *(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü, Arkadaşından)*

69 – CİN ÇARPMASI

1970'li yıllarda hem akrabam hem komşum olan Saime Borlukan adında bir büyüğüme cin çarptığını duydum. Gerçekten on-on beş gün boyunca kendisi geceleri sürekli bağırıyordu ve kendisini birçok doktora ve ziyaretlere götürdüler ve çare bulunamadı. Bir gün dediler ki, "Hoca karar verdi bugün gelecek o cinleri hastanın başından alacak. Eğer hasta cinlerin isimlerini verirse kurtulur, vermezse kurtulmaz."

Sıdık Hocayı bende izledim ve odaya girdim. Odaya hiç kadın almadılar. Hasta pirinç karyolalarda uzatılmıştı ve bir eli de bağlanmıştı. Sebebi ise, şuur kaybından dolayı eliyle sürekli boğazını sıkmasındanmış. Hoca birkaç ayet okudu, okuduktan sonra Zazaca: " Nome cındon bımı" yani, "Cinlerin isimlerini ver" diye hastaya sürekli telkinde bulunuyordu. Hasta ise Zazaca: " Niye, niye" yani, "Hayır hayır" diye bağırıyordu. Daha sonra: " Mı kişen, mı kişen" yani, "Beni döverler" diye, bağırıyordu. Hoca ha bire bastırıyordu ve üzerine gidiyordu.

Kadın dayanamayıp sıkılıp ilkin Niyazi ismini verdi ve bağırarak yapmayın etmeyin diye çok yüksek değişik sesler çıkardı. Ben bunlara şahit oldum. Hastanın üst tarafında duvara çakılmış birkaç tane ayet vardı, hasta elleriyle uzanarak o ayetlere ulaşıp, o kâğıtların hepsini birden çekti. Hasta o sırada kendisinde değildi; ama o duvarda ki ayetlerin yerini nasıl tespit etti ben hala şaşırıyorum ve anlam veremiyorum. Uzandı ellerini yukarı uzattı diğer ayetleri de çekti. Hoca daha sonra, birkaç kişinin yardımıyla elinden aldı. "Niyazi" dedi, "Abdurezak" dedi, "Ali" dedi ondan sonra hasta bayıldı. Hoca tamam dedi, biz isimleri aldık hasta iki saat dinlenecek "geçmiş olsun" dedi. Bizde dışarı çıktık. Birkaç saat sonra hasta gözlerini açmıştı ve çarpmadan kurtulmuştu. *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen)*

70 – CİNLERİN SOFRASI

Bi sefer bizim Dede dedemiz, Tepe yaylasına gider ve bakar ki, düzlük bir yerde çok büyük bir ateş yanıyor, kendi kendine söylenir ve "burda hayvan yok, insan yok" der. Dede çekip gidiyor ve bakıyor, cinler halka şeklinde ateş yakmışlar.

Ondan sonra içine de bizim köm'lerde yaptığımız zerfet'i (geleneksel yemek) koymişler sora yemeğe tam başlamamişken Dede yanlarına gidiyor ve "selamu aleyküm*"* diyor. Daha sora cinler dedemizi sofraya çağırır ve "Gel senin önünde bir kelime var, gel otur bizle yemek ye" diyorlar; "Ama sakkın o kelimeyi kullanma" diyorlar.

Çünki oturanların hepsi cinmiş ve dedelerimizde de o zemanlar korku yokmiş. Eski insanlar zati dağların, tepelerin ve meşelerin içinde yaşarmiş ve evlerni de meşelerin içinde yaparmiş. Daha sora dedemiz sofrada oturuyor ve elini yemeğe götürürken "Bismillahirrahmanirrahim" diyor ve bakıyor etrafında hiçbir cin kalmamiş. Daha sora orada Dedemiz zerfetini yiyor ve kalanı da eline alıp köye götürüyor.

Milet kendine elindeki yemeğin ne olduğunu sorduğunda, Dede'de bu gece cinler böle yapti, başımdan şunlar geçti diye anlatıyor ve "Ben o kelimeyi söylemesey-

dim beraber o yemeği yiyecektik" der. Eger ki kapılara ve yemeğin üstüne besmeleyi koymazsak cinler gece geliyorlar ve kapıları açıyorlar. Yağları, kavurmaları ve zahireleri alıp götürüyorlar sora dağda pişiriyorlar. *(Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı, Büyüklerinden)*

71 – KARDEK EFSANESİ

Şimdi bizim bu yörede herhangi bir köyde Kardek denilen bir hayvan şekli artık insan mı, hayvan mı, köyün uzağından köye çağrı yapıyormuş. Felan kes gelsin, o gelsin gibi. Birkaç kişi gitmiş. Biri gitmiş gelmemiş, iki kişi gitmiş gelmemiş. Tabi Kardek arka arkaya gelmiyormuş. Senede bir defa, ayda bir defa ya da iki senede bir geliyormuş. Bu seneler içerisinde birkaç kişi gitmiş, gelmemiş. Bunu uğursuz bir insan-hayvan olarak anıyorlar. Ama insan şekliyle milleti çağırıyormuş. Zamanla bunlar gidip gelmeyince bu sefer köylü gitmek istemiyor. Hala da bizim bu halk yöresinde ‘‘Kardek mi seni çağırdı’’ yani ölüme mi götürüyor? diye falan çok eski bir efsane vardır. Fakat o olaylar hala bizim yöre halkında dilden dile dolaşmaktadır. *(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü, Arkadaşından)*

72 – CİNLERİN GECE ORTAYA ÇIKMASI

Benim başımdan bir olay geçti. Gaip'te olan iki nesil vardır, biri melaykeler(melekler) biri de cinlerdir. Melaykeler, Allahın en iyi kulları ve haber götürüp getirenlerdir. Onlara ölüm yoktur. Cinlere ölüm vardır ve cinler her kılığa girer, mesela insan kılığına girer ve insanı korkutur.

Benim başımdan bir olay geçti, ben ortaokuldayken gece ava çıktım ve geç gitmem gerekirken çok erken gittim. Ay ışığı vardı. Zamanı ayarlayamadım gittim Mirzan mıntıkasında, bizim köy mıntıkasında(Alıncık köyü) oturdum ve baktım ki, ayın ışığı battı ve karanlık olunca bir konuşma oldu ve ben sevindim dedim ki, "Bingöl'deki çobanlar, oduncular oduna falan gelmiş" dedim.

Biraz bekledim, bekledim baktım bir konuşma ve bir kadın kahkaha atıyor. Kahkaha atınca bu sefer bir çocuk ağladı, çocuk ağladı ve bir gürültü, bir şamata, davul zurnalar falan koptu. Ben, "Allah Allah" dedim. Benim 100–150 metre ötemdeki bir ormanın içinde oldu. Ben de bir tarlanın içinde ve kapalı bir alandaydım ve korktum. O anda cin dediklerinin bu olduğunu anladım. Kahkahalar, davul zurnalar, çocuk ağlamaları falan. O anda ben çok korktum, korkunca demek bayılmıştım ve bir uyandım ki, güneş üzerime doğmuştu.

Cinler geçekten vardır ve şeytan cin cinsindendir. Melaykeler Allahın en güzel mahlûklarıdır. Mesela omzumuzda, sağ omzumuzda bir melayke var, sol omzumuzdaki insanların günahlarını yazar, Sağ omzumuzdaki ise sevaplarımızı yazıyor. Ben buna gözümle şahit oldum. Cin gerçekten vardır. *(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü)*

73 – CİNLERİN DÜĞÜNÜ–1

1946 tarihlerinde, ben babamla beraber Bingöl-Göynük'ün Çatak köyünden geliyordum. Şeker Baba adlı yerden yaylaya doğru yürüyorduk. Babam için gece gündüz fark etmezdi yürürdü. "Çıkalım oğlum" dedi. "Gün battı benim işlerim var, yarın onun için burada kalamayız" dedi. Çıktık, önümüzde merkep (eşek) vardı, ben babamla geliyordum ve yürüyüp Karacehennem bölgesin soluna Eserbaba yaylasına, Karer Bölgesine doğru geldik. Orada yolun soluna doğru baktım ve ormanlıkta bir ateş yanıyordu, o ateş bazen gölge oluyor bazen de parlıyordu. Ama garip garip sesler vardı ve babam orada eline dahreyi (ağaç kesmeye yarayan demir) aldı. Babam yabani hayvanları, cin-peri dediğimiz varlıkları korkutmak için babam yanında taşırdı. Onlar demir sesini duyunca korkarlardı.

Yollarına yakın geçtiğimiz için eşek öndeydi ben arkadaydım ve babam beni araya aldı, "Sen gel" dedi. "Geliyorlar" dedi. Daha sonra yürürken türkü, şarkı gibi sesler geliyordu. Öylelikle babamla tepeye çıkmıştık. Babama ne olduğunu sordum, babam korkmamam için bana söylemiyordu.

Ertesi gün ablama anlattım. Ablam ise, "O çoban ateşidir" dedi ve "Karacehennem'de de o saatte çoban ateşinin etrafında cinler vardır. O ateşin etrafında cinlerin düğünü vardır" dedi. "Ateş yakmışlar ve düğün yapmışlar. Senin korkmaman için baban sana söylememişti" dedi. "Baban seni eşekle kendi arasına aldı ki, sana zarar vermesinler. Dahreyi'de cinler metal sesinden korkuyorlar diye baban çıkarmıştı" dedi. *(Bingöl- Gözeler, Kerim Cici, 70, Emekli)*

74 – CİNLERİN DÜĞÜNÜ–2

Biz Karer Alevilerinin kültüründe eskiden davul ve zurna yoktu; ama şimdi var. Düğünlerimiz halayla ve türküyle bağlama eşliğinde olurdu. Ben bir gün yaylaya gitmiştim ve yaylanın bitişiğinde, yakınında davul zurna sesi geliyordu ve güzelde çalıyorlardı. Benim ilgimi çekti ve oraya doğru yürüdüm. Hiç unutmuyorum, davul zurnanın geldiği yere yaklaştım ve birden ses biraz daha uzaklaştı. O türküyü de hiç unutmuyorum Kürtçe, "Gule ey nare" adlı ezgiydi aklımda o nakarat var. Hiç unutmam. Ben davul zurnanın çalındığını tahmin ettiğim dereye gittim, bu defa ileride bir armut ağacı var ve ses oradan gelmeye başladı ve oradan da ses yok oldu. *(Bingöl-Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur)*

75 – CİNLERİN DÜĞÜNÜ–3

Karer-Darevi bölgesinde, şimdiki ismi Sütlücedir, orada rahmetli dayımın evinde okuyordum. Biz sonbaharda okula yaya gidip gelebilirdik. Kışın ise gidip gelmek zor olurdu. Dayım Mehmet Hulusi Bey oradan bir yer alırdı, hanımını da yanına alırdı ve biz köye giderdik.

Bir gün akşamüzeriydi, Süleyman Efendi'nin odasına gitmişti, kendisi muhtardı ve yaşlılar herkes gelip oraya toplanırdı. Orada tarih, aşiret yapısı olan biten olaylar kültürel konular konuşulurdu. Bir nevi kültür yuvasıydı orası. Şimdi o oraya giderdi ve geç vakit gelirdi. Rahmetli eşinin adı Hatundu. Hatun nene namaza durmuştu. Kış ve kar vardı.

Semadan rüzgâr gibi geçen davullu zurnalı bir halay geçti ve ben ve onların torunları, hepimiz kapıya koştuk davul zurna sesiyle. Hatun nene, okuduğu duayı yüksek sesle okumaya başladı namazda. Tam Eteyhatu'yu okurken birden sesini yükseltti.

Sesini yükseltirken biz durmuştuk yerimizde. Bize söylemişti zaten, "Sesimi yükseltirken durun ya da bir şey yapmayın" demişti. O bizim için işaret gibidir. Sonra biz hepimiz yerimizde durduk, çabucak selam verdi ve dedi ki, "Çocuklar gitmeyin bu cinlerin düğünüdür." (*Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur)*

76 – AYŞE ZER

1920'li yıllarda Çapakçur'da, yeni adıyla Bingöl'de "Ayşe Zer" diye bir kadın yaşarmış. Bu kadın sürekli geceleri üzerine Cin'in bindiğini çevresine anlatırmış. Bu yörede de bir inanış vardır. Cin üstüne bindiğinde her hangi bir çuvaldız türü, iğne türü bir şey varsa ve sen onu o cine saplamayı başarabilirsen o cin insan haline geliyor ve o iğne sırtından çıkarıldığı güne kadar batıran insan o iğneyi cinden çıkarırsa, cin insan halinden tekrar eski haline dönermiş. Ayşe Zer bir cin yakaladığını söylüyor. O cinde kadındır. Sürekli bu cin Ayşe Zer'e hizmette bulunur ve işlerinde ona bir insan gibi yardım edermiş. O yıllardaki insanların bazıları o cini görmüştür. Ayşe Zer'de cini soranlara, "Ben bunu karşı köyden getirdim, yanımda çalışıyor" dermiş.

Köyde bir kadının komşusunun beyi ölür. Ayşe Zer komşularına, "Gelin taziye evine gidelim" der. Ayşe Zer cinine de gel, der. Cin Ayşe Zer'e, "Beni götürme ben seni orada mahcup ederim" der. Ayşe Zer, "Neden beni mahcup edesin ki?" diye sorar.

Cin'de tekrar, "beni götürme" der; fakat sahibesi bu isteğe aldırış etmiyor cini de taziyeye götürüyor. Gidince taziye evinde otururlar.

Millet ağlar, sızlar ve dövünürmüş, ölen insanda genç yaştaymış. Herkes ağlarken cin birden kahkahalarla gülmeye başlar. Bütün millet'te bu durumdan rahatsız olur ve cini dışarı atarlar. Hanımı cine kızar ve sorar, "Sen neden güldün milletin içerisinde?" diye. Cin de, "Ben sana beni getirme demiştim. Bak mahcup oldun" der. Sahibesi, "Peki sen neden güldün?" diye sorunca, Cin, "Sizler ağlarken o kadın yapmacık ağlıyordu. Siz ağlarken o göz gezdiriyordu ve diyordu ki, acaba bu bekârlardan hangisi beni alır, ben kiminle evlenebilirim" diye içinden geçiriyordu. (*Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Arkadaşından)*

77 – KAPOZ - 1

Eskiden kölerde(köy) evler şimdiki gibi değildi, kömler'in (ahır'ın büyük şekli) bir yanında hayvanlar kalırdı, bir yanına da yatak serilirdi ve milet orada uyuyordu. Rahmetli anem dedi ki, "Ben ateş yakmıştım ve babanla beraber yemeğimizi yemiştık. Ateşi çok yakmiştık sora ateşin ününe yatağımızı serdık ve ondan sora baktım ki, heyvanların içinden kapoz (karabasan) çıkti ve bize doğru geliyor. Eski zemanlarda bilerim (biliyorum) fes vardi ve ben onu çeperlerin üstüne asmıştım ve bir baktım ki kapoz geldi ve ateşin önünde oturdi. Ateşte çok yanıyordu, dilim ağırlaştı baktım konuşamıyorum" dedi anem. "Babani dürtüyordum ama baban çok yorulduğundan uyanamıyordi. Baktım ki, kapoz gözümün önünde köz ile kaşini gözünü ve dudağını boyalıyordi, ondan sora kapozun dügüne gideceğini anladım." Anem daha sora demiş ki, "Baktım ayağa kalkti ve çeperin önüne gidip elini benim fesime attı ve tam başına koyacakken anem ona, orospi hemen o fesimi indir." Daha sora fes düşmüş ve kapoz hemen kaybolup gitmiş. Böle olaylarda zaten küfür edilirmiş. Küfür edilmediği zaman kapoz gitmiyormuş. (*Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı, Büyüklerinden)*

78 – KAPOZ - 2

Kırmızı bir atımız vardi, bir sabah erkenden oğlum ahıra gittikten sonra bakıyor ki, kapoz ahıra girmiş ve atımızın saçını tek tek örmiş. Atın beli ter içinde kalmış ve hayvanı sabahe kadar ahırın içinde bir yerden bi yere götürüyor ve getiriyormiş.

(Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı, Büyüklerinden)

79 – GÜZEL GÖRÜNÜMLÜ KAPOZ

Bizim köyde yaşadığım bir hadise vardı, kapoz dediğimiz, saçı karışık, kötü kılıklı darmadağınık ve görüntüsü ürkütücü bir varlık olarak bize anlatılmıştı. Hakikaten o zaman herkesin atı vardı ve benim babamda atı severdi ve iyi bir biniciydi. Biz bu hayvanlarımızı akşam götürüp ahıra bağlardık. Sabah gideriz ve hayvan terden simsiyah olmuş ve saçı örük örüktü.

Bu yıllarca devam etti. Bir analığım vardı Allah rahmet eylesin derler ki, "Onun üstüne geliyor ve biz kapının açılmasını duyardık." Ve analığım sabaha kadar ağlardı ve sabah tekrar işine giderdi. Ben kapoz'u duyuyordum ama inanmıyordum. Ben korkmaya başlamıştım bir gün benim de sırtıma bineceğinden korktum. Bir gün yatıyordum ve gözlerim açıktı daha sonra sanki yatağımın önündeki duvar açıldı ve bir gölge geldi. Baktım ki karşımda çok güzel bir hanım duruyor. Bende ergenlik çağımdaydım ve o kadın çok modern bir giyime sahipti. Kadının saçları arkada, dik göğüsleri vardı ve göğüslerinin üzerinde kolye vardı. İri göğüslü, karakaşlı, kara gözlüydü ve o cemale hayran olmamak mümkün değildi. Ben o cemale hayranım ama bir taraftan da üzerime öyle bir ağırlık çökmüş ki, bende kendim de bağırıyordum. Sesimi duyan yok, sağa dönmek istiyorum, sola dönmek istiyorum bir taraftan da o güzelliği seyretmek istiyordum ve o yüzün gitmemesini istiyordum. Bir taraftan döndüm, besmele getirdim, fatiha okudum bir şey oldu ve resimde o yüzde kayboldu. Bende uyandım ağırlıkta bitti ve bir daha da o arzu ettiğim ve hayran olduğum yüzü görmek nasip olmadı. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur)*

80 – KAPOZUN YAKALANMASI

Kapoz şimdi cin cinsindendir. Kimse görmemiş fakat çirkin korkunç bir şekli varmış. Geceleyin yorganı örttüğümüz zaman adamın üzerine biniyor ve adam nefes alamıyor, konuşamıyor, terliyor ve karşısındakine haber veremiyor. Ben Yumaklı köyünde öğretmenken orda ki yaşlı bir adamın üzerine her gün kapoz biniyormuş. Adamın üzerine gece ağırlık geliyor ve nefes alamıyor, terliyor, konuşamıyormuş. Adam demiş ki, "Ben gece onu bekleyeceğim yatmayacağım, eğer gelirse ben onu yakalayacağım ve bir çuvaldız ona batıracağım." Adam kapozu yakalamış, bırakmış ve o kapoz bir daha gelmemiş. Dediklerine göre kapoz demirden çok kaçıyormuş çuvaldız, iğne gibi. Metal gördüğünde kaçıyormuş. *(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü)*

81 – KAPOZUN ÇUVALDIZA BAĞLANMASI

Benim analığım Çapakçur-Fahran köyündendir. O diyordu ki, "Benim üstüme kapoz gelmez" derdi ve "Ben korkmuyorum" derdi. Niye gelmez diye sorduğumuzda, derdi ki: "Benim dedemin hayvanlarını bu kapoz çok rahatsız etmiş. Daha sonra dedem düşünmüş taşınmış bir ay sonra atının üstüne karasakız yapıştırmış ve beklemiş. Daha sonra kapoz gelip hayvanın üstüne binince yapışmış ve kalmış. Dedemde onu yakalamış ve kapoza çuvaldız bağlamış ona ve o kapoz bir süre onlarda kalmış ve en son beni bırakın" demiş. Dedem, "Söz vereceksin ve benim soyumdan kimseye karışmazsan ben seni bırakırım; söz vermezsen bırakmam" demiş. Oda söz vermiş ve dedem çuvaldızı çekmiş ondan sonra bizim ailemizde kimsenin üstüne kapoz gitmezmiş. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Annesinden)*

82 – SÜLE GICİK'IN CİNLERE KARIŞMASI

Süle Gıcik (Küçük Süleyman) derdi ki, "Ben dağlardayken gelir beni cinler götürürlerdi. Kafama bir külah koyarlardı ve biz görünmez olurduk.

Ben sizi görüyordum; fakat siz beni göremezdiniz" der. "Bizi savaşa kavgaya götürüyorlardı" der.

"Bir gün çok açıktık bizi bir yerden kenger toplamaya götürdüler, ben çok acıkmıştım kenger toplarken birisi kulağıma tokat koydu ve ben savaştayken sen kenger topluyorsun" der cin ona. Sonra toplamayı bırakır. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Babasından)*

83 – CİN MAĞARASI

Bizim mezranın yanında mağara vardı, eskiden kimse cesaret edip oraya giremezdi ve genelde oraya cin mağarası derlerdi ve orası cinlerin yeridir, derlerdi. Hakikatten insanları yakalamak istedikleri zaman kaçar oraya girerlerdi ve belli bir dönem benim çocukluğumda hatırlarım oranın giriş kapısında kocaman bir ağaç vardı.

Demek o ağacın üzerindeydi, biraz yüksek ya, o ağacı merdiven gibi kullanmışlar. İnsanlar karanlıktı tabi o mağaranın belli bir bölümüne bakarlardı; ama nereye kadar gittiğini bilemezlerdi ve ilerleyemezlerdi. Oranın kutsallığı yoktu ama orası derlerdi cinlerin mağarasıydı ve cinler orada davul, zurna çalarlar söylerlerdi. Ama öyle bir mağara vardı. Hala insanlar oraya giderken o ürküntü ve çekinme var. Olayları bilen insanlar oraya girmeye cesaret edemezler. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Arkadaşlarından)*

84 – AKSAKALLI DEDE - 1

Eskiden köylüler yaylaya çıktıkları zaman yağını, çökeleğini, peynirini getirir bizim evimizin altına bırakırlardı. Eskiden millet fakir olduğu için hırsızlık olayları fazla olurdu. O dönemde Palu Ekrek'ten bizim köye, Bingöl'ün Genç ilçesine bağlı Haylan-ı Kebir'e, bir kişi gelir ve hırsızlık yapmak ister, daha sonra eve girermiş. Bu kişi ahırın altına girer ve iki teneke yağı kaldırır, daha sonra döner ve bakar ki kapı yokmuş.

Tenekeleri bıraktıktan sonra dönüp baktığında kapının yerinde durduğunu görürmüş. Bu olay üç kez tekrarlanır ve üçüncü kez aksakallı bir dedenin karşısına çıktığını ve o tenekelere elini sürmemesini ve bir daha elini sürerse iki gözünü bir delikten çıkarırım, diye bir tabir kullanır.

Daha sonra o vatandaş bir daha da o tarafa uğramaz ve gelmez. Daha sonra o evin kapısı kesinlikle kapanmamıştır ve o evden de hiç kimse bir şey çıkaramamıştır. Evin sahibinin rızası olmadan hiç kimse o evden bir şey çıkaramazmış. 110 yaşında vefat eden dedem de oraya ömrü boyunca hizmet etmiştir. *(Gerçekli-Genç, Ekrem Kavran, 45, Sivil Savunma Müdürü, Köylülerden)*

85 – AKSAKALLI DEDE–2

Dedem 110 yaşında iki ay önce vefat etmişti. Dedemin adı, Mustafa Kavran'dır. Dedem bir gün, Genç ilçesinin Haylan-ı Kebir köyünden Genç'e gitmiş ve burada alışveriş yapmış ve aldıklarını bir çuvala koymuş. Tabi Genç'ten Suveren Köyüne o zaman tren ile gidilirmiş. Daha sonra Haylan-ı Kebir Köyüne ise yaya gidilirmiş. Treni beklerken dedem bu çuvalı bir dükkâna bırakmış ve trenin kalkış zamanı gelince ise çuvalı alayım ve trene bırakayım demiş ve daha sonra dükkâna gitmiş. Çuvalın dükkân da olmadığını görmüş. Sağına soluna bakmış çuvalı görememiş.

Daha sonra dedem umudunu kesmiş ve köye dönmüş. Aradan yaklaşık bir ay geçtikten sonra dükkân sahibi haber gönderiyor. Diyor ki, "Gel senin çuvalın burada." Dedem Genç ilçesine gidiyor daha sonra torbayı götüren, çalan adamda geliyor ve dedeme diyor ki, "Ne olur bana hakkını helal et. Ben bu torbanın daha ağzını açamadım" der. "Ağzını açmaya çalıştığım zaman ise, Aksakallı bir dede bize geliyor ve diyordu ki, bu çuvala elini vurursan senin gözlerini çıkarırım." Dedemin eline ve ayağına kapanıyor bu kişi ve "Ne olursun ben bir şey yapmadım" der. Dedem torbasını alıyor ve diyor ki "Nasıl bağladıysam torba aynı şekilde gelmişti" diyor ve torbasını aldıktan sonra köye geri dönüyor. (*Gerçekli-Genç, Ekrem Kavran, 45, Sivil Savunma Müdürü, Dedesinden)*

86 – UĞURLU-UĞURSUZ MELAKET (MELEK)

Ben bir gün sabaha doğru uyandım ve baktım ki yatağımın başında genç bir kız duruyor. Ben onu görünce korkudan yorganı başıma çektim. Böyle bir beş dakika bekledim ama nefes almaya bile korkuyordum.

Bir müddet sonra yoganı indirmemle benim kolumdan tuttu. Daha sonra benim bağırmamla kolumu bıraktı ve aniden kayboldu. Beyazlar giyinmişti ben olayı anneme anlattım annem dedi ki, "O kız bu evin melaketidir. Her evin melaketi vardır, kimi evin uğurludur, kimi evinde hastalıktan kurtulamazlar, uğursuz melakettir." *(Bingöl- Sancak, Ayten Akyol, 44, Ev Hanımı)*

7.2. HASTALIK VE ÖLÜM GETİREN VARLIKLAR

87 – HIZIR'IN ÖLÜM GETİRMESİ

Hızır Aleyhüselam'ı ben gözümle gördüm. Biz yayladaydık ve aylardan temmuzdu herkes heyvan sağmaya gitmişti. Benim kaynımın gelini de ineğin dibindeydi. Çadıra benzeyen eski beyaz hakibe giymiş, eli değnekli biri kapımi çaldı ve ben baktım ki yaşlı bir adamdi. İçeri buyur ettim gelmedi. Benden bir kaşık yağ istedi. Ben bir kaşık aldım geldim, yağı kendisine verdim. Kaynımın gelininin de altı aylık bir çocuği vardi ve çocuk çok şişmandi.

Ben kapının önünde durdum. Gelin inek sağıyordi. Bu adam elinde deynekle gitti ve inegi sağan geline dedi ki, "Kak bana bi kaşık yağ ver." Gelin heyecanla, "Öğledir milet hayvan sağıyor geliyor ben sana nerden bulam" dedi. Gelin günde 100 koyun sağan biriydi, adama yağ vermedi. Daha sora bu adam kaktı, torbasini aldi ve giti; ama koskoca yaylada aniden nasıl kayboldu anlamadık. Daha sonra gelin Beride geldi ve baktı ki, çocuği beşikte ölmüşti. Daha sora çocuğu gömduk. *(Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı)*

88 – AYŞE ŞORAK'IN ÖLÜM GETİRMESİ

Benim köyümde; yani merkez-Şaban Köyünde köyün tam girişinde, Şorak diye bir köy koruluğu var. Orada bir mezar var yolun sağında ve hemen dikkati çeker. Ayşe diye birinin mezarı orada bulunmakta. Çok eskiden beri, köylü onun dini bütün bir kadın olduğunu söyler; yani namazında, niyazında, gecesini gündüzünü ibadetle geçiren bir kadınmış. Tabir-i cayi ise, evliya demeyelim de dinsel yönden saygın bir kişiymiş.

Günün birinde Ayşe ölüyor. Öldükten, aradan birkaç yıl geçtikten sonra artık köylünün zaman zaman rüyalarına giriyor. İlk rüyasına giren iki üç kadın bizim peşimize veriyor, diyor. Bizi dövdü, bize taş attı, kızdı şeklinde rüyalar anlatılmaya başlandı. İşte birkaç yıl daha aradan geçtikten sonra birisi diyor ki, "Ben gece bahçeye giderken eşim bahçede çardak yani köm'de (ahır) yatarken son defa sebzelere meyvelere bakayım" demiş. "Daha sonra bahçeye giderken tam mezarlığın yanına geldim Ayşe Şorak tam mezardan çıktı ve benim ardıma verdi. Kadın kocasına doğru koşar ve düşüp bayılır. Aradan zaman geçtikten sonra köyde ki kadınların çoğu bizimde peşimize verdi" diye konuşur. Erkeklerin peşine vermez, sadece kadınların peşine verir ve onlara kızar, bağırır ve taşlarmış.

Yıllar geçtikçe Ayşe Şorak'ı görenlerin sayısı artar. Nitekim bir kanaate varıyorlar. Diyorlar ki, "Ayşe Şorak içinde kötülük olan kadınların peşine veriyor. Kaynanasına iyi davranmayan, kocasına iyi davranmayan kadınların peşine verir." Tesadüftür denebilir belki, peşimize veriyor diyen kadınlar on kişi ise, sekiz'i kaynanasıyla geçinemeyen, kocasıyla geçinemeyen kişilerdi.

Mesela, Ayşe Şorak'ın peşine verdiği kadınlardan biri aklımda kaldığı kadarıyla ilk olarak "Fate Hamum"; yani "Hamamların Gelini," onun peşine vermiş. Fate Hamum'da kaynanasına çok çektiren biriymiş, yani dik bir kadınmış. Daha sonra Hayriye diye bir kadın varmış, bu kadın da tek başına yaşıyor. Kocası çok genç bir yaşta ölmüş, dul bir kadınmış. Kendisine iyi yüreklilikle bakan biri bile olsa, o değişik yorumluyormuş.

Bazen mesela evin önünde oturuyormuş ve gençler evin önünden geçtiği zaman, Hayriye gençlere kızar ve taş atarmış. Bir rivayete göre Ayşe Şorak gece mezarından kalkmış ve Hayriye'nin peşine vermiş ve bizim köyden geçerken tahta bir köprü varmış ve oradan düşüp iki ayağını da kırmış. Sonra Ayşe Şorak çarptı, denmiş. Bu son zamanlarda da benim yaşıtlarımda olanlardan Ali Xer dedikleri kadının da peşine veriyor ve bu kadın ahırdan içeri can havliyle girerken o arada ahırda bulunan bir atın çitmesiyle o kadın hayatını kaybediyor. (*Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Büyüklerinden)*

89 – KÖTÜLÜK MUSKASI

Bizim tanıdıklarımız Bingöl'de Cem yapıyorlardı, ben şahidim kayın babamın adı Kamer Serin, Sey Kamer diyorlar. Orman dairesinde çalışıyordu ve onun kerameti olduğu için eve Cem'e çağırıyorlar. Mesela, bir evde huzur olmadığı zaman, birisinin bahtı kapalıysa; yani evlenemiyorsa, aile içi huzursuzluk ve kavga olduğu zaman bu nedenlerden dolayı Cem istiyorlar hadi Cem bağlayalım diye. Bende geliniyim diye kendisiyle gidiyordum ve koçek oluyordum; yani yanında gidenler koçektir, refakatçidir. Yani geline değil normal refakatçiye koçek diyorlar. Onun ardından oturup, saz çalıp, dua ederek, hıçkıra hıçkıra ağlayarak ve şahidim ki, nuska ortaya çıktı kaç yerden. Aniden bakıyorum bir kanepenin üstünden çıkıyor ortaya düşüyor. Aniden tavanın bir yerinden çıkıp ortaya düşüyor nuska. Kayın pederim nuskayı açtı ve baktı bunu dedi ki, "Senin kızının bahtı kapansın diye sizin yakınınız yapmış. Başka bir yere gittim, yine sizin hastalığınız huzurunuz, dedi bu nuskaya bağlayarak sizin tanıdıklarınız yapmış ve ortaya çıktı." Sonradan da tekrar kayın pederim nuska yaparak iyi oldu. Nuskayı kayın pederim dua ederek ortaya çıkarıyordu, aniden bir bakıyordum ki kanepenin yanında düştüğünü. (*Kiğı- Dareli, Ayten Belge, 44, Ev Hanımı)*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

8. HAYVANLAR ÜZERİNE EFSANELER

90 – MEREL ŞEHRİ (FARE İSTİLASI)

Sultan Kıbeysi'den Bingöl'e doğru gelişte Dik köyü yani eski adıyla Kur köyü ile Şarge Gazik üçgeni arasında bir de Merel şehrimiz vardır. Oda tarihi bir kalıntıdır. İslam tarihinde de geçer Merel'in o zamanlar çok gelişmiş ileri bir şehir olduğu. 2500–3000 arası bir nüfusunun olduğu söyleniyor. Bu şehir farelerin istilasıyla dağılır; yani binlerce milyonlarca fare nereden geldiğini bilmiyorum, ancak şehrin farelerin istilasına uğradığı halkın artık farelerle baş edemeyince o şehri terk ettiğini biliyorum. O şehrin kalıntıları hala mevcuttur. Ben kendim de gittim gördüm. Geçen yıl da gittik askerler çekimlerine izin vermedi. Fareler evlere ve kilerlere girmişler, insanlar fareleri kovamayıp baş edemezler. Binlerce fare sürü halinde şehre giriyorlar, artık halk baş edemeyince şehri terk ediyor halk. Fare küçük hayvan imha edememişler ve şehir farelerin olmuş. Şuanda kalıntıları da Şarge-Gazik-Kur üçgeni arasındadır. *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen)*

91 – KEKAVU KUŞU - 1

Bingöl civarlarında bir köyde çok mutlu bir aile yaşıyormuş. Anne, baba, iki de çocukları varmış. Bu aile çiftçilik yaparak hayatlarını kazanırlarmış. O köyde mutlulukları gıpta edilen bir aileymiş. Fazla kazançları olmasa bile, günde bir ekmeği bile kazandıkları zaman mutluluktan havalara uçarlarmış. Gel zaman git zaman bu ailenin mutluluğu annelerinin ölümüyle bozulur. Anneleri genç yaşta ölür. Ailedeki o eski heyecan, eski şevk ve mutluluk kalmaz. Baba belli bir süre sonra evlenir ve çocukların başına bir analık getirir. Analık tabi biraz huyu dar; çünkü çocuklar öz çocukları değildir.

Yöre tabiri ile anne biraz cazgır bir tiptir. Bu anne çocuklara eziyet etmekten kendisini hiç alıkoymaz. Bu analık çocuklara eziyet etmeğe devam eder, günlerce aç bırakır çocukları, çalıştırır, çocuklar ağlarlar babaya şikâyet ederler ama bir türlü önüne geçemezler. Bir gün çocuklar evi terk etmek isterler fakat babalarını da çok severler fakat biz gidersek babamız üzülür diye evi terk etmezler.

Günlerden bir gün annelikleri bu çocuklara bir torba verir der ki, "Bu torbayı alın gidin dağda güzel kenger otu toplayın ve gelin" der. Çocuklarda tamam derler ve giderler akşama kadar çocuklar, hem eğlenirler hem koşarlar ve buldukları kengerleri torbaya atarlar. Derken hava kararınca gidelim, derler. Yola çıkarlar yolda kız der ki, "Bakalım kengerler nasıl" ve torbaya baktıklarında hiçbir kengerin olmadığını görürler. Büyük olan Kız der ki kardeşine: "Bak sen bizim topladığımız kengerleri sinsi sinsi yedin, biz şimdi eve gidersek analığımıza ne diyeceğiz? bizi döver içeri de almaz." Daha sonra korkarlar bir taşın üzerinde otururlar ve ağlamaya başlarlar.

Küçük kardeş yemin eder der ki: "Ben yemedim. Ne olduğunu ben de bilmiyorum. İstersen gel karnımı yar bak." O ara abla elindeki bıçakla kardeşinin karnını yarar ve midesine bakar. Gerçekten kardeşinin midesinde hiçbir kengerin olmadığını görür. Tabi kardeşi ölür; ama ablası torbayı açıp baktığında fark eder ki, torbanın dibi deliktir. Annelik bilerek, çocukları azarlamak için delik torbayı çocuklara vermiştir ve gidip kenger getiremeyeceklerini düşünerek onları azarlayacağını düşünür.

Kız daha sonra vicdan azabından Allah'a yalvarır ve derki: "Allahım benimde canımı al. Eğer canımı almayacaksan beni öyle bir hale sok ki, ben her gün kardeş kardeş diye bağırayım." Ve o anda, Allah tarafından bir kız bir kuş haline bürünüyor. Biz bu kuşa yörede "Kekavu kuşu" deriz. Öttüğü zaman "Kekavu kekavu" diye ses çıkarır. Kekavu Zazaca yöresel dilimizde "kardeş" demektir. O kuşun adının bu efsaneden kaynaklanarak konulduğu rivayet edilir. (*Bingöl-Merkez*, *Ahmet BULMUŞ, 55, Emekli Öğretmen, Fatma BAĞIŞ'tan)*

92 – KEKAVU KUŞU – 2

İki kardeş, bir bacı bir oğlan ikisinin de ne anaları ne babaları varmış. Bahar olduğu zaman bizim Bingöl dağlarında kenger denilen tatlı yiyilen bir ot vardır, şimdide herkes tarafından yenilir.

Bu iki kardeş kenger toplamaya gidiyorlarmış ve toplamışlar. Oğlanın torbasının altı delikmiş. Kenger topluyorlarmış ve akşam olup dönecekleri zaman diyor ki bacı, "Hani senin kengerin" diyor. Diyor ki oğlan, "Ben torbaya attım" diyor. Kız kardeşte, "Hayır sen yalan söylüyorsun yedin" diyor. Erkek kardeş, "Eğer yediysem inanmıyorsan sen gel benim karnımı yar. Yemişsem içinde kenger çıkar." diyor. Tabi kız ne yapsın ne etsin diye düşünüyor ve nihayet bıçakla kardeşinin karnını yarıyor ve bakıyor ki kenger yok. Daha sonra eyvah diyor ben ne yaptım, tabi o anda kardeş ölüyor ve bakıyor ki torbanın altında delik var. Demek ki kardeşinin topladığı kengerler oradan düşmüş. Orada ağlıyor, "Keku keku ben niye vurdum ben vurmadım bıçak vurdu" diyor. Orada dua ediyor diyor ki, "Ya Rabbim sen beni bir kuş yap. Ben nasıl milletin halkın içine girerim" der ve Cenab-ı Allah orada onu kuş yapıyor ve dağlara kaçıyor.(*Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü, Arkadaşlarından)*

93 – ŞARIK U ŞİVAN (ŞARE İLE ÇOBAN)

Şarık Şivan, Diyarbakır'da büyük bir ağa varmış bu ağanın büyük sürüleri varmış bu sürüleri çoban tutuyormuş ve akşam bu sürüler eve gelince bakıyor ki, bu sürülerde bir koku var. Bu koku dağ kokusudur. Bu bizim Bingöl'ün hududunda Akdağ denilen bir yer vardır ve orada bir yatır vardır. Çobana soruyor diyor ki, "Sen bu koyunları nereye götürüyorsun?" diye. Çoban söylemiyor. Dağa götürdüğünü ve otlattığını söylüyor sadece. Adam diyor ki, "Oğlum bu hayvanlarda bir şey var bu hayvanların sütünde, peynirinde." Ve en sonunda çobanı sıkıştırıyor ve çoban diyor ki, "Ben bu hayvanları dışarı çıkardığım zaman bu hayvanlar hep arı oluyor ve arı halinde Akdağ'a gidiyoruz" diyor. "Akdağ'da otlatıyorum, ondan sonra dönerken de arı olarak geliyoruz" der.

Şimdi Akdağ'ın anlamı da şu: "Akdağ'ın tepesinde bir camii var. Camii hala da orada durmaktadır. Orada bir yatır var ve o Şarık Şivan denilen zat sepetle Akdağ'ın tepesine camiye su götürüyormuş. Sepetin içerisine aşağı dereden su koyuyor, tepenin uzunluğu bin metredir, deve ile su götürüp getiriyor ve camii yapıyor. İşte o yatır yüzünden o hayvanlar arı oluyor, tekrar geldiğinde sürü halinde geliyorlar." *(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü, Arkadaşlarından)*

Not: Bu efsanenin farklı bir varyantı da, "*1995 Bingöl İl Yıllığı,* Gen Matbaası, Ankara 1995" adlı kaynak-eser'de bulunmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

9. TARİHİ EFSANELER

9.1. SAVAŞLAR, FETİHLER

94 – ŞEKER BABA ŞEHİDİ'NİN RUS ASKERLERİNİ BOZGUNA UĞRATMASI

Karer Bölgesi Sütlüce köyü tepesinde, Şeker Baba şehidi vardır. II. Dünya Savaşında Rus askerleri buralara kadar gelince bu bölgeye Ruslar iki ciddi sefer yapıyor. Ruslar, Karer tepesine varınca orada bir atlının o şehitlikten kalkarak elindeki büyük kılıcıyla Rus askerlerini bozguna uğratarak, oradan kaçışını birçok insan gözüyle görüyor. Şeker Baba şehidinin bu mucizeyi gösterdiği herkes tarafından söylenmektedir. *(Karer- Kiğı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Büyüklerinden)*

95 – KIZILBAŞ

Ol zaman ki, Kızılbaşlar cenge gitmişler ve Hıristiyan askerleri ile bizim askerlerimiz iç içe girmişler ve karışmışlardi. O zeman Allah tarafından bir vahiy geldi ve onlara kızıl bir taç verildi. Vahiyde, "Peygamber soyundan, Ehl-i Beyt yolundan, en halis Müslüman Kızılbaş" diyordi. *(Ilıcalar- Bingöl, Gülnaz Karasungur, 65, Ev Hanımı, Büyüklerinden)*

9.2. HÜKÜMDAR SÜLALELERİNİN MENŞELERİ, ADLAR-AİLELER-ÜNVANLAR

96 – ÇORI-BORI EFSANESİ

Efsaneye göre Bermeki ailesi ilk olarak Maden'in Goroz köyünü inşa etmişler. Bilinmeyen bir nedenle oradan göç edip Mendo köyüne yakın ormanlık alanda bir köy inşa etmisler ve o köye de Göriz ismi vermişler.

Orada ne kadar süre kalmışlarsa bilinmiyor. Kardeşler orada birbirlerinden ayrılmışlar. Biri Sancak ovasina yerleşmiş ve Sancak ovasına ilk yerleşim temelini atmışlar. Yerleştikleri ilk yerede "Lek" ismini vermişler. Lek, "Çok, haddinden fazla, alabildiğinden fazla" anlamına geliyor. Bu aile günümüzde "Lekagasi" ailesi olarak tanınıyor. Kardeşin biride Çapakçur dediğimiz bölgeye yerleşmiş ve topragın büyük bölümünü elinde tutmuşlar, bu aileye de Mütevelizade (Mitewli) bugün hala bu isimle tanınıyor.

Kardeşin biride Karakoçan'ın "Golan" köyüne yerleşmiş ve Golan'ın ilk yerleşim temelini atanlardır. Bu aileye "Cori-bori" ismi verilmiştir. Bu aile Golan köyüne ilk yerleştikleri zaman tek bir aile imiş.

Gecenin birinde 15-20 kişilik bir mahkûm gurubu o bölgeden geçerken oraya yeni yerleşmiş bir evi fark ederler,

Dersim bölgesinden gelen bu mahkûmlar aralarında bir karar verirler. “Gidelim bu eve önce karnımızı doyuralım, sonra evde ne varsa alalım ve evide yakıp gidelim” diyorlar. Kapıyı çalıyorlar, yaşlı bir dede kapıyı açıp gelenleri içeri buyur ediyor. Aç oldukları her hallerinden belli. Ev sahibi, "bugün hala bölgemizin milli yemegi sayılan" “Gömme” yada “klor” Karakoçan yöresinde “zülfet” adı verilen yemeği hazırlayıp 20 kişinin arasına indiriyor. Yemek o kadar azmış ki bir kişiye ancak yetecekmiş. Mahkûmlar alaylı bir şekilde birbirlerine bakıp gülüşmüşler, bu davraniş yaşlı dedeyi rahatsız etmiş. Yaşlı dede tekrar beyler buyrun sofraya deyince, mahkûmlar kahkaha atarak gülmüşler yemeğin çok az olduguna işaret ederek, Zazaca olarak “Ma çori bori çi esto ma çi bori” demişler. Türkçesi: “Biz zıkkım yiyelim, ne var ki biz ne yiyelim.” demişler.

Daha sonra oturan yaşlı dede, yavaşça yemeği alıyor. Bir dua okuyup yemeğe üfürüyor ve sofraya indiriyor. “Buyrun beyler, yiyin. Size de yetmiş yedi sülalenizede yeter” diyor. Yemek yemeye başlayan mahkûmlar karınlarını doyurduktan sonra, yemeğin daha yarısından fazlasının sofrada kaldığını görünce şok oluyorlar. Özür dileyip evden ayrılıyorlar.

Gördükleri bu mucizeyi gittikleri her yerde anlatıyorlar. Bu aile de “Cori Bori” adını oradan almıştır. *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Bingöl Sancak bölgesi Lek beyleri tarihinden)*

97 – SÜMERLERDEN BİNGÖL’E

Geçmişi çok eski tarihlere dayanan, bugün hala Bingöl ve civarında yaşamını sürdüren bir kabilenin portresini çizmeye çalışıyorum, elimde fazla bilgi ve belgenin olmadığından dolayı rivayetler şeklinde, ya da halk arasındaki söylentilere dayatmaktan başka yapacak bir şeyim yok. Bu kabile Bingöl-Diyarbakır ve Urfa yöresinde yaşıyorlar. Aynı kabileye bağlı olduklarını Atalarından kalan bir parola ile birbirini tanıyorlar. Parola: “Sıva reş şeva tari” Türkçe’deki anlamı, “Siyah tarla karanlık gece” dir. Parola’nın efsanesi şöyledir:

Bu kabile sürekli hanedanlık el değiştirmede büyük rol oynar. Bu kabile, hanedanı devirmek planları yaparken Kral bunu fark eder ve bu kabileyi kılıçtan geçirme emri verir. Kabilenin önemli şahsiyetleri imha edilir. Haber alan kabile fertleri topluca kaçmaya başlar. Gece karanlığında panik içinde kaçışan kabile birbirini kaybedeceklerini anlayınca, bir parola bulup kulaktan kulağa birbirine ulaştırırlar, daha sonra tekrar buluşmaları için kullandıkları "Sıva reş şeva tari" günümüzde hala bu kabile bu parola ile akrabalık bağını tespit ederler. Bu kabile tarihte "Kasitler" olarak geçer. Kasit, Sümer dilinde "fakir halk" anlamına gelir. Kürt dilinde, Qasıd'ın Türkçedeki anlamı, Elçiler-Elçi-Haberci'dir**. (***Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Büyüklerinden)*

9.3. KALELER, SURLAR, KÖPRÜLER

98 – BİNGÖL DAĞLARINDAKİ BİR KALENİN EFSANESİ

Bingöller'in 3650 rakımlı Koh tepesinde, şimdi her yanı yıkık eski bir kale vardır. Rivayete göre, bu kaleyi Urartu hükümdarlarından birisi yaptırmış ve ondan sonra da ölmüştür. Hükümdarın nişanlısı, derdine yanmak maksadıyla bir kış zahiresini ve iki de hizmetçisini alarak bu kaleye girmiştir.

Kalede rüzgârların şiddeti ile duyulan heybet verici sedalardan, kızın ödü patlayarak ölmüş ve bıraktığı vasiyet kâğıdında, " Ben ne açlık ve ne de susuzluktan öldüm. Dağların heybetli sesi beni öldürdü" demiştir. (FIRAT, M.Şerif, *Varto Tarihi*, s.60.)

99 – KRAL KIZI KALESİ

Bingöl'ün Genç ilçesinde Sofi diye bir adam yaşarmış. Sofi'nin çok sevdiği bir ineği varmış. İnek bir gün kaybolur. Bütün aramalara rağmen bulunamaz.

Sofi dayı bu duruma üzülür. Sağa bakar, sola bakar çevre köylere haber gönderir bir türlü ineği bulamaz. Sofi Dayı'nın ineği de süt veren verimli bir inekmiş. Kral Kızı Kalesi vardır, o kalenin kapısı sürekli açık olmaz kapalıdır. Bu kapı kötü niyetle girenlere kapanır, iyi niyetle girenlere açılırmış. Sofi Dayı'ya derler ki, "Ya olmaya senin ineğin o kaleden içeri gire de bi şey olamaz mı? Kale kapısı açılmıyor. Bir deneyin de kaleye bakın" derler. Neyse Sofi Dayı bi gün, gelir kaleye bakar, kale kapısı kapalıdır. Orda şunu söyler, "İneğim eğer sen iyi bir ineksen bu kapı açılır. Eğer kötü niyetle sen o kaleye girmişsen inşallah bu kapı hiç açılmaz" demesiyle kapı açılır.

Sofi Dayı kapıdan içeri girer ve bakar ki, inek kalenin içinde bir yerde oturmuş ve geviş getiriyor. İneğin biraz arka kısmında Sofi dayı ne görsün! küplerin içinde dolu dolu altınlar var. İnekte onların önünde oturmuş yediğini hazmediyor. O çil altınları görünce Sofi Dayı bayağı seviniyor ve "İyi ki kayboldun ineğim, iyi ki de seni benden önce kimse bulmadı. Bak zengin oldum" der. Derken bir yandanda o altınları ceplerine doldurmaya başlar. Kalkar ineği katar önüne ve diğerlerine de sonra gelir ve alırım der. Ama çıkmak için kale kapısının önüne gelir ve kale kapısı bir türlü açılmaz. Gaipten bir ses altınları bırak diye gelir fakat Sofi bu sese pek önem vermez. Birkaç sefer kapıyı açmaya yeltenir; fakat kapı açılmaz. Çaresiz kalan Sofi gider ve altınları boşaltır; ama cebinde iki tane altın tek kalır. Kapıya doğru gelir kapı hafif açılır ve bir daha kapanır.

Bu sefer sofi döner iki altını da yerine bıraktıktan sonra kale kapısı açılır. Daha sonra ineği ile birlikte çıkar; fakat aklı hep o çil altınlardadır fakat bir daha geri dönemez. *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Büyüklerinden)*

9.4. MESKÛN YERLERLE İLGİLİ OLANLAR

9.4.1. Evler-Köyler

100 – MORADAN KÖYÜ

1780 yılında köyün kurucusu Morad'ın Genç ilçesinin kuzeyinde ormanlık alanda bulunan Tarçur köyünde sade bir hayat sürdürürken köylüleri ile bir münakaşadan dolayı Tarçur'u terkederek doğuya doğru kardeşleri, çocukları ve epeyce hayvanıyla birlikte yola koyuluyor. Yolda kardeşlerinin köyü terketmelerinin sebebini köylülerle sürekli sorun çıkaran kendisini sorumlu tutup ayrılma kararlarından sonra, Morad çocuklarını alıp Vazenan köyüne geliyor. Burada Vazenan ağası Şêy Hesen'le tanışıyor. İki yıl gibi kısa bir süre Vazenan köyünde Şêy Hesen'in yanında kalıyor.

Şêy Hesen'in Morad'a kanı kaynıyor. Morad'ı bağrına basıyor. Şêy Hesen'in köyden uzak, her tarafı ormanlarla kaplı, vahşi hayvanların cirit attığı Tus diye bir mıntıkası var. Şêy Hesen'in Tus'ta kışın hayvanlarını götürüp barındırdığı bir ağılı var. Morad hayvanlarını Şêy Hesen'in hayvanlarıyla beraber bu ağılda besliyor.

Morad'tan küsüp ayrılan üç kardeşinden biri Aşağı Parmuk(Çavuşlar) köyüne, biri Şemsan köyüne, biri de Erzurum'un Hınıs ilçesine yerleşiyor. Morad'ın Aşağı Parmuk köyüne yerleşen kardeşinin torunları bugün Kızılaslan diye bilinen ailedir. Şemsan köyüne yerleşen kardeşinin torunları bugün Barışçıl diye bilinen ailedir. Hınıs'a yerleşen kardeşinin çocukları ile bazı yıllara kadar görüşülmüş ama son yüzyılda bu ilişki kesilmiştir.

Zamanın birinde Şêy Hesen Morad'a Tus'u vermeyi teklif ediyor. Fakat Tus tepede kalıyor. Tus suya uzaktır ve derededir. Tus'ta büyük ağaçlardan göz gözü görmüyor. Balta girmemiş ormanı var.

Tus'ta büyük baş hayvan ve koyun zaten yaşayamaz. Keçinin de vahşi kurtlardan dolayı beslenmesi zor. Morad bu teklifi suyun uzaklığından dolayı kabul etmiyor. Şêy Hesen'in yanında kalmak istiyor.

İleriki zamanlarda Şêy Hesen'le Morad Tus'ta keçileri otlarlarken bir tekenin sakalının ıslak olduğunu görürler. Bu tekeyi takibe alırlar. But civarlarda su olur düşüncesine kapılırlar.ansızın bir gün yine teke kay-boluyor. Birkaç dakika sonra teke çıkıp geliyor. Aynı şekilde yine sakalının ıslak olduğunu görüyorlar. Daha da heyecanlanıyorlar. Tekeyi daha çok sıkı takibe alıyorlar.

Derken teke keçilerden ayrılıp aşağıya doğru ormanlığın içinden kuytu bir yere iniyor. Onlarda peşindeler. Tekenin kafasını eğdiğini ve kısa bir süre sonra kafasını kaldırdığında sakalından suyun yere damladığını görürler. Koşup o noktaya gittiklerinde bir kuyudan şakır şakır suyun aktığını görürler. Sudan içerler. Çok sevinirler. Bu mutluluklarından sonra Morad yine buraya yerleşmekte kararsız. Şêy Hesen Morad'tan öylesine memnun ki Tus'u kendisine vermeyi hep teklif ediyor.

Morad, bir gün Şêy Hesen'le beraber Tus'ta bir çukur kazıyorlar. Kazı işi bitikten sonra toprağı tekrar çukura dolduruyorlar. Bakıyorlar ki toprak bitti ama çukur dolmadı. Bunun üzerine Şêy Hesen diyor ki: "Burda zenginlik olmaz ama nüfus artar." Şêy Hesen'in bu cümlesine Morad sevinir ve der: "Bana da nüfus lazım, zenginlik lazım değil" diyerek köye yerleşmeyi kabul ediyor. *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Arşivinden)*

BEŞİNCİ BÖLÜM

10. TABİATLA İLGİLİ EFSANELER

10.1. TAŞLAR, KAYALAR, TEPELER, DAĞLAR, KIRLAR

101 – CEBEL-İ CUR (YÜKSEK DAĞ)

Bingöl yöresinde Elazığ- Bingöl sınırında hatta Bingöl'ün Palu ilçesi sınırında Sultan dağında bu olay geçiyor. Sultan dağının batı kısmı Elazığ'a, doğu kısmıda Bingöl'e aittir. 610'lu yıllarda Halid İbn-i Velid Diyarbakır'a İslam ordularıyla birlikte gelir. Buralar fetih edildiği zaman Halid İbn-i Velid Kıbeysi bir İslam kumandanıdır. Aynı zamanda Peygamber efendimizin sancaktarlığını yapmış bir komutandır. Bu komutanıda Cebel-i Cur diyarında Palu'ya giderek Palu kalesini ve civarını almakla görevlendirir. Kıbeys komutasındaki ordusuyla birlikte Palu kalesine doğru Cebel-i Cur'dan(Yüksek dağ) yani, Çapakçur'dan(Bingöl) geçerek Palu kalesine yönelir.

Ordaki çatışmada Kıbeys yara alır ve ordu geri döner. Sultan dağına geldiğinde Kıbeys şehit olur, daha sonra aynen ordusu tarafından oraya gömülür. O gün bu gün, o yöre özellikle Bingöl'de ve civar köyler ve merkez dâhil olmak üzere bir sürü insanın ziyaretine açıktır. Halk özellikle yaz aylarında orayı ziyaret edip çeşitli dualarda ve isteklerde bulunur. Elazığ'ın Palu ilçesinden de oraya ziyarete gelen vardır. *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Büyüklerinden)*

102 – VAYO - BIRA (BACI - KARDEŞ) KAYALIĞI

Bingöl'ün batı kısmında yani, eski Çapakçur deresinin hemen üstünde, Kasman denen bir yöremiz var. Onun alt yamacında hafif bir kayalık var, bu kayalıklar insan şekline çok benziyor zaten. Bu kayalığın "vayo-bıra", "bacı-kardeş kayalığı" olduğu söyleniyor. İki kardeş, kız ve erkek orda cinsel ilişkide bulunuyorlar.

Allah tarafından gazaba getirilerek taş kesiliyorlar. O kayalık o iki kardeşin taş kesilme olayıdır. *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Büyüklerinden)*

10.2. GÖLLER, ÇEŞMELER, PINARLAR

103 – KUŞ GÖLÜ EFSANESİ

İlimiz eski adı olan Çapakçur Kitab-ı Mukaddes'e (Kutsal Kitap) göre temiz su veya cennet suyu anlamına gelmektedir. Bazı Ermeni efsanelerinde kitab-ı mukaddese sözü geçen Bingöl dağındaki göller ab-ı hayat kaynağının bin parçaya bölünmesiyle meydana gelmiştir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde Bingölleri şöyle anlatır: "Bir avcı vurduğu kuşu gölde yıkarken kuş canlanıp göle dalmış ve kaybolmuş. Gölün ab-ı hayat olduğu böylece meydana çıkmış. Fakat bu sır anlaşılınca göl bin parçaya bölünmüş." O zamandan beri olayın geçtiği yerde rivayet edilen yerdeki gölün adı Kuş Gölü kalmış. (*Bingöl 1973 İl Yıllığı,* Pars Matbaası, Ankara 1973)

104 – ŞEMO DERESİ

Bingöl merkeze 2 km uzaklıkta Düzağaç mevkiinde Şemo deremiz var. Derenin civarı şehirleşmiş ve şehrin içine girmiş durumda. Şemo deresi eskiden yani 15–16 yıl önce bir mesire yeriydi. Çok güzel soğuk suları vardı. Genelde içki içenler orayı kullanırdı; çünkü şehrin dışındaydı, sakindi ve soğuk suyu vardı. Şemsettin diye Garip köyünde yaşayan bir insan var. Biraz cazgır bir insanmış, sağı solu rahatsız edermiş. Gün oluyor Şemsettin ölüyor. Hatta esprili bir şekilde diyorlar ki, "Bunu mezarların yanına normal yani normal mezarlardan biraz daha uzağa götürün de diğer mezarları da rahatsız etsin." Sonra mezarlığı yukarı kısma yani Şemo deresi denen yere gömüyorlar. Dediğim yıllar ise, 1840-50'li yıllar arasındadır. Büyüklerimizden öyle duyduk.

Bu derelerde hep içki içiliyormuş. Geceleri Şemo mezardan kalkıyormuş ve içki içenlerin peşine veriyormuş. İşte halk'ta içki içenleri gördüğü zaman tepki göstermiyormuş. Niye göstermiyormuş? "Şimdi biraz sonra hava karardıktan sonra Şemo gelip bunların hepsini kovuyor. Biz boşu boşuna gidip orada kendimizi kötü etmeyelim. Nasıl olsa Şemo gece gelip bunları kovar." Hatta orada oturanlar zaman zaman sarhoş olduktan sonra Şemo'nun onlara taş attığını, birkaç tanesinin kafasının kırıldığını, bizzat bu olayı yaşayanlardan duydum. Mesela Şeref Aydar şu anda 79 yaşında, o dedi ki bana, "İki sefer Şemo benim kafamı kırdı. Biz içki içiyorduk, hava karardıktan sonra Şemo taş attı bize benim kafamı kırdı." Halk arasında hala, Gayıt mıntıkasında içki içen insanların zaman zaman peşine Şemo'nun verdiği söyleniyor.

(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Büyüklerinden)

105 – BİN GÖLLER EFSANESİ VE KÖROĞLU'NUN ATI

Köroğlu, zamanında bu yöreleri zamanında atıyla birlikte gezmiştir. Özellikle Bingöl dağlarının eteklerini Karlıova taraflarını gezmiştir. Oralarda bir avcı avlanırken birkaç tane keklik vuruyor. Keklikleri vuran avcı bin göl'den birinin kenarında oturup bu keklikleri yıkıyor ve temizlemeye başlıyor.

Bu sırada yıkanan kekliklerden birisi canlanır ve eski halini alır, uçarak dağa doğru gidiyor. Bunu gören avcı şaşırıyor. "Nasıl olurda benim kestiğim ve temizlemeye çalıştığım hayvan nasıl canlanır," der. Neyse avcı bu durumdan dolayı korkar ve fazlada üstelemeden köyüne dönüyor. Köyde durumu anlatıyor. "Peki, bu göl nerede" diyor köy halkı. Avcıda, "gelin size göstereyim" diyor. Ancak gölün kenarına gittiklerinde, bir değil de bin tane gölün olduğunu görüyorlar. O göl aniden bin parçaya bölünüyor; o parçaların birinde de "ab-ı hayat" yani "ölümsüzlük suyu" gizlidir. Fakat bu göllerden hangisinin ab-ı hayat suyu olduğunu kimse bilemiyor. İşte Köroğlu'nun atının da Köroğlu bu yörelerde gezerken o sudan içtiği ve buralarda ölümsüzleştiği söyleniyor. Hatta Köroğlu, atının kendisini bıraktığını, döndükten sonra bu hikâyeyi babasına anlattığı rivayet edilir ve o atın hala yöremizde canlı bir şekilde zaman zaman yaylalarda görüldüğü de söylenir. *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Büyüklerinden)*

106 – BİN GÖLLER

Bin göller ile ilgili diğer bir efsane de şöyledir. Yazın bu bölgede savaşan bir ordunun iki kolundan birisi içecek su bulamaz. Savaş bitince bu kıtanın komutanı durumu diğer komutana anlatır. Bingöl dağlarında su bulupta askerlerine içirdikten sonra, yedeğe de su alan komutan, gerideki dağlarda bir göl bulduklarını ve bu gölün uzaktan dahi görülebilmesi için bir işaret koyduklarını, susuz kalan kıtalarıyla birlikte tarif edilen dağa çıkar. Fışkırarak kaynayan yüzlerce göl görünce: "Burası bir göl değil Bingöl", diye haykırır. **(***Bingöl 1973 İl Yıllığı,* Pars Matbaası, Ankara 1973)

107 – KÖROĞLU VE ATININ AB-I HAYATI İÇMESİ

Köroğlu hikâyelerinde de Bingöl'ün ab-ı hayatla ilgisini anlatmaktadır. Yalnız, Evliya Çelebi'nin Kuş Gölüne ait efsanelerindeki avcının yerini bu hikâyelerde Köroğlu almaktadır. Köroğlu gördüğü olağanüstü bir olayı babasına anlatır. Babası ona bu gölün "ab-ı hayat gölü" olduğunu söyler.

Köroğlu içmek için aynı gölü ararsa da bulamaz. Çünkü onun aradığı göl 1000 parçaya bölünmüştür. Köroğlu'nun kıratının da bu sudan içtiği için ölmezliğe eriştiği ve halen yaşadığı rivayet edilir. Bir başka efsanede Köroğlu Bingöllerden çıkan bir ırmağın (Şat Suyu, Aras Çayı ve bir başka su) getirdiği üç köpüğü içer böylece yiğitlik, şairlik ve ölümsüzlük kazanır. (*Bingöl 1973 İl Yıllığı,* Pars Matbaası, Ankara 1973)

108 – ÂB-I HAYAT(HAYAT SUYU)-1

Ab-ı Hayat'ın iki farklı efsanesi vardır. Birincisi, Bingöl yaylasında bir savaş olurken bir yüzbaşı bir kuş vuruyor. Kuşu öldürdükten sonra bir gölde yıkamaya götürüyor. Yıkarken kuş birden bire canlanıp uçuyor. Kuşun arkasına düşüyorlar ve ne yapıyorlarsa yakalayamıyorlar, daha sonra diyorlar ki, "Biz bu kuşu yıkıyorduk suya daldırdık bu kuş canlandı acaba burada ab-ı hayat mı vardır?" diye alıyorlar arıyorlar bu gölü.

Sonra şu göldür bu göldür diye bakıyorlar bir tane değil bin tane göldür demişler. Bu olaydan sonra Bingöl ismi oradan gelmiştir. *(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü, Büyüklerinden)*

109 - ÂB-I HAYAT(HAYAT SUYU) -2

İkinci efsanesi de, bir avcı kuşu öldürmüş ve kuşu gölde yıkamaya götürmüş, bakıyor kuş birden bire pırr! diye uçuyor. Uçunca kuşu tekrar arıyorlar buluyorlar ve yanına gidiyorlar ama yakalayamıyorlar. Geliyorlar ve diyorlar ki, "Nedir bu kuş bu göl" ve bakıyorlar ki, göl bin parçaya bölünmüş hatta orada Ab-ı Hayatın olduğunu söylerler. *(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü, Büyüklerinden)*

110 – KÖROĞLU'NUN ÂB-I HAYAT SUYUNU İÇMESİ

İlkbaharda Murat suyu coştuğu zaman, Köroğlu oradan gelen su, bu Ab-ı Hayatın suyu Murat suyuna karışıyor ve Köroğlu'nun atı oradan su içiyor ve hatta Köroğlu'nun atı bu suyu içtiği zaman şahlanıyormuş ve esasen Köroğlu Bingöl dağlarından Bolu dağlarına gidiyor ve Köroğlu ölümsüzlük mertebesine ulaşıyor. Bu yüzden Köroğlu'na hala yaşıyor diyorlar buralarda. *(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü, Büyüklerinden)*

111 – BİNGÖL'DE ÂB-I HAYAT

Anadolu'nun doğusundaki Bingöl ve onun kuş uçmaz, kervan geçmez sarp dağları üzerine çeşitli efsaneler söylenir. Bunların biri de Bingöl'ün gölleri üzerinedir. Şöyle ki:

Bingöl dağlarında savaşan ordulardan bir bölük içecek su bulamamış. Karşıdan gelen ikinci bir bölüğe suları olup olmadığını sormuş. Onlar da ilerideki dağın ardında bir göl gördüklerini, oradan su temin edebileceklerini söylemişler.

Bölük dağın tepesine ulaşınca, aşağıda bir değil, birçok gölün mevcut olduğunu görmüş ve " burada bir değil, bin göl var" diye haykırmışlar. Bundan sonra bu çevrenin adı "Bingöl" olmuş.

Gerçekten de bu sarp dağlar arasında yüzlerce göl var. Bu göllerden birinin, insanı ölümsüzlüğe götüren " âb-ı hayat = hayat suyu" olduğu, fakat bunun hangi gölde bulunduğunun bilinmediği yıllar yılı söylenir, durur. Hatta şu efsaneyi anlatırlar:

Bir zamanlar, bu dağlarda avlanan bir avcı bir keklik vurur. Kanlı kekliği buradaki göllerden birinde yıkar, tüylerini yolar, torbasına atarak köyüne döner. Evine geldiği zaman torbayı açar, açmasıyla keklik pırrr diye uçar, gider.

O zaman anlar ki, kekliği yıkadığı göl, âb-ı hayat'tır. Koşar dağlara, şu göl senin, bu göl benim, diye ama hangisi olduğunu bir türlü kestiremez. O gün, bu gündür de herkes arar, kimse bulamaz. (ÖNDER, Mehmet: *Anadolu Efsaneleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966)

112 – EVLİYA ÇELEBİ'NİN BELİRTTİĞİ BİNGÖLLER'DEN BAZILARI VE MUCİZELERİ

Evliya Çelebi, seyahati sırasında, Bingöl'e de uğrar, birçok gölleri adlarıyla kaydeder. Bu göllerden bazılarının suyunu içen hastaların şifa bulduğunu söyler ve der ki:

"İçlerinde *Harem Gölü* dirler bir göl vardır. Burada yıkanan avretler semiz ve iri olurlar. Doğururken asla acı çekmezler. *Er Gölü* vardır, anda yıkanan adam her cihette kuvvet bulup, cimaa iktidarı artar. *Ballı Göl* vardır, şekerden leziz olup, sabah vakti kenarında kudret helvası bulunur. *Sabbaş Gölü* vardır, birkaç kere içenin başı sallanır. *Kerkis Gölü* vardır. Bu gölden bir adam içse, aksakallı bir pir olur. *Şor Gölü*'nden kifayet miktarı su alında, bir yemeğe konsa, âlâ leziz olur.

Bundan gayri göller, âb-ı hayattan nişan verir, tatlı sular olup, yıkanırken sabuna lüzum kalmaz. Amma âb-ı hayat gölünü kimse bilmez." (ÖNDER, Mehmet: *Anadolu Efsaneleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966)

113 – HIZIR (A.S.)'IN AB-I HAYAT'TA ABDEST ALMASI

Bingöl'de bu göller üzerine nice efsaneler vardır. Yine söylediklerine göre, yılda bir kere, Hızır (A.s.) buraya gelir, âb-ı hayat gölünde yıkanır, abdest tazeler gidermiş. (ÖNDER, Mehmet: *Anadolu Efsaneleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966)

10.3. AĞAÇLAR, BİTKİLER, MEYVELER

114 – CEM AYİNİ SIRASINDA AĞAÇLARIN SECDE ETMESİ

Annemin anlattığına göre, 21 Mart bizim Rumi takvime göre 9 Mart olur. Biz bu özel günlerde İmam Ali'nin doğum gününü kutlarız ve buradaki Cem Evimizde büyük Cem yaparız. Büyük Cem, 21 Mart'ta, Hızır Bayramında bir de Yas-ı Kerbela zamanlarında yapılır. Annem diyor ki, ben o zaman genç bir kızdım ve evde çok ciddi misafirler vardı. Annemin başında bir örtü vardı daha sonra annem dışarı çıkıyor ve bakıyor ki bütün ağaçlar Cem Ayini sırasında yerdedir, yani secdededir. Daha sonra annem, ben şimdi gider bu durumu içerde anlatırsam bana inanmazlar ve benimle alay ederler diye düşünüyor. O sırada secde'de olan bir ağacın tepesine başındaki yazmayı hemen bağlıyor ve içeri geliyor misafirlere diyor ki, "Bütün ağaçlar secdeye gelmiş." Meclis içinde birkaç kişi, "Bu kadar büyük yalan olmaz" diyor. Annem de gelin bakın diyor gelip bakıyorlar ve yazmayı ağacın tepesinde görüyorlar. *(Karer- Kiğı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Annesinden)*

115 - KANAYAN AĞAÇ

Bizim sülalemiz az bir mekân kaldığı için sorduk tabi söylüyorlar neden böyle az kaldık diye, zamanında Bingöl-Karer ziyaretine giderken ağaç kesmişler ziyaretin üstünde çok eskiden dedelerimiz varmış. Tabi gidip ziyaretin üstünde ağacı keserken bakmışlar ki, ağacın damarlarından kan akıyor. Acaba bu neden akıyor diye sürükleyerek ağacı eve götürmüşler ve rüya görmüşler. Rüya'da demiş ki, "Siz ziyaretin üstündeki ağacı kestiniz kökünüz gelecek, tarla tapan kuruyacak, hayvanlarınız gidecek diye söylemişler." Dedelerimiz daha sonra kalkıp kurban kesmişler, gereken şeyleri yapmışlar, dualarını okumuşlar ama ne yapmışlarsa hiçbir imkânı yok.

Daha sonra sırayla, intihar eden olmuş, öldürülen olmuş, hastalıktan ölenler olmuş ve bir bakmışlar ki, hayvanlar hep ölmüş, tarla tapan kurumuş. O nedenden dolayı öylece ailemizde azalma olmuş. O yüzden şu anda az bir sülalemiz var. Ağaç, Karer-Dareli Sütlüce köyündeydi. *(Kiğı- Dareli, Ayten Belge, 44, Ev Hanımı, Annesinden)*

116 – DUT AĞACI

Hüseyin Ali Tekkesi'nin önünde müthiş büyüklükte bir dut ağacı vardır. Rahmetlinin 22 yaşında bir oğlu varmış ve demiş ki, "Anne bu ağacın bir dalı evin içine girmiş, bende bu dalı keseceğim; çünkü millet buradan geçmekte zorlanıyor." Annesi ise, "Yavrum etme eyleme, sen onu kesersen iyi olmaz " demiş. Tabi genç çocuk 22 yaşında olduğu için bilememiş ve ağacın dalını kesmeye başlamış ve dalı kestiği gibi genç çocuk ficeten (anında) ölmüş. Önceden tekke harabe olup gitmişti ama gelen yardımlarla tekke yeniden onarılmış ve tadilatı yapılmıştır. Şimdi tekke'de aynı aile yaşıyor. *(Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı, Büyüklerinden)*

117 – ŞAKO'NUN SOPAYI YILANA DÖNÜŞTÜRMESİ

Benim akrabam olan, Hüseyin Ali Geve babası adı Hüseyin kendi adı Ali olan bir insan bir müddet Bingöl'de kalmış daha sonra Elazığ'a yerleşmiştir.

Kekliği sevdiği için ona gev (keklik) lakabını takmışlardır. Onun babası Amerika'da çalışmış daha sonra Elazığ'a yerleşmiştir. Bu insan hakikatli bir insan, bir zaman ocağa gitmiş ve demiş ki, "Kimsesizim, işim gücüm olmaz bana bir ikrar verin" demiş. Sonrada tekkenin önünde ki duttan, ona bir ağaç parçası vermişler. Bu adam bu ağacı kutsal saymış ve ona bağlı kalmıştır. Onun için ağacın kendisini her daim koruduğuna inanmıştır.

Bir gün göç sırasında her nasıl oluyorsa bu ağaç kayboluyor ve Ballıtepe köyünden Ali diye bir amcanın eline geçiyor. Adam o ağacı almak için çok çaba harcıyor. Adam çok varlıklı olmasına rağmen o ağacı her yerde arıyor. Ali Dede'de o ağacı vermiyor. Hüseyin Ali, Ali Dedenin oğlunu okutmak için, üç sene karşılıksız evinde barındırıyor. Bunu gören Ali Dede nihayetinde yola geliyor ve "Bana bu kadar para verirsen bu ağacı sana vereceğim," diyor. Bir gün buluşmak için anlaşıyorlar.

Kış günüdür ve Hızırdır. Bu adam Elazığ'dan yaya kalkıyor ve Ballıtepe Köyüne geliyor. Sey Süleman, Ali Dedenin evine Cem e gelmiştir. Şako denilen mübarek zatta o köye bağlı Hamo mezrasındadır ve bir köm'ün (ahır) önünde davarlara bakmaktadır. Şakoyu'da çağırıyorlar meclise ve Cem yapılıyor, yemekler yeniliyor. Daha sonra ev sahibi çubuğu getiriyor ve Cem'i yöneten Sey Süleyman dediğimiz mübarek kişiye veriyor. Şako üzülüyor. Diyor ki, "Bu ikrarı veren bizsek o ocak vermişsek ve bu ocağın mensubu da bensem o sopanın bana verilmesi lazım ve benim sahibine vermem lazım" der. Fakat tersi olduğunu görür ve duygulanır sazı alır ve Kürtçe Dünya adında bir dörtlük söyler.

Ali Dede çubuğu döşeğin altına koymuştur ve bu dörtlükten sonra o çubuk orada yılan haline dönüşüyor o insanların arasından geçiyor ve Şako'nun kucağına gidiyor.

Ortamdaki herkes yere kapanıyor, ağlıyor, sızlıyor ve Ali Dede ve Cem'i yöneten Sey Süleyman'da Şako'nun ayağına gidiyorlar ve yanlış yaptık diyorlar ve çubuğu sahibine iade edin diyor Şako ve iade ediyorlar. O adam sağ olduğu sürece Şako'nun evlatlarına daha sonra çok hizmet etti. *(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Akrabasından)*

ALTINCI BÖLÜM

11. HIZIR İLYAS İLE İLGİLİ EFSANELER

118 – BOZATLI HIZIR'IN RUS SAFLARINDA OLMASI

Çok eskiden burada bir insan çok ciddi suçlar işliyor, insanları öldürüyor ve yıllar sonra cezası bitince Seyidine gidiyor. Diyor ki, "Ben çok günah işledim, katil oldum. Şimdi Ruslar buraya kadar gelmiş, atımı alacağım gideceğim orada muharebeye gideceğim, savaşayım şehit olayım. Belki Allah beni affeder" demiş. Heybesine fişek dolduruyor atıyla beraber gidiyor kör bir ormanda atı bağlıyor, mevziiye giriyor. Akşama kadar tüfeği alıp tam Rus askerlerine doğrultacağı sırada, karşıda bir boz atlının Rus saflarında havalanarak şahlandığını görüyor. Ateş etmiyor ve bu durum akşama kadar sürüyor. Akşam olduktan sonra bu kişi Seyidinin yanına gidiyor ve diyor ki, "Türk askeri yanlış mı yaptı ne oldu? Ben Bozatlı Hızır'ı devamlı Rus saflarında gördüm. Her nişan alışımda tüfeğin tetiğinin karşısında Bozatlı beliriyordu ve ben ateş etmiyordum. Herhalde Türkiye bir yerde yanlış yaptı; çünkü Bozatlı'nın Rus saflarında olması beni çok düşündürdü ve üç gün boyunca aynı olayı gördüm." Nitekim Allah'ın emriyle o sevdadan vazgeçiyor. *(Karer- Kığı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Babasından)*

119 – MAÇANLARIN HIZIRI

Maço dediğimiz yani Mehmet dediğimiz kişi kışın köm'ün(ahır), hayvanın önündedir. Bu hastalanıyor ve sesleniyorlar ve diyorlar ki, gel oğlun çok ağır hastadır diye adam şimdi gelmek istiyor; ama kış, kar ve tipi çıkıyor. Her taraf bir anda zifiri karanlık haline dönüşüyor.
O zaman elini açıyor ve diyor ki,

"Divan uludur, tepesi bi yana Fadima
Bu tepede nakış işler, yetiş ya Hızır
Ben dardayım hastama şifa ver."

Diyor ve yardım istiyor, medet diliyor. Bir süre sonra da hava açılıyor. Şimdi o yörede de onun kömü'nün bulunduğu yer ile evine gitmesi gereken yerler arası hep uçurumdur ve çığ tehlikesi altındadır. Yani ya yürürse çığın altında kalacaktır ya da giderse yolunu kaybedecektir. Hava açıyor ve evine dönüp geliyor ve bakıyor ki, kapısının önüne bir kazan koymuşlar, su koymuşlar ve kendisini hazırlamışlar, artık ölecek yıkayıp kefenleyip defnedecekler ve içeri gidiyor ve bakıyor ki, hasta oğlunun göğsünü açmışlar yani ecel önündedir bu içeri giriyor ve diyor ki, neden hemen su koydunuz diye. Evdekiler diyor ki, "Ölüm var ve mecburen su koyduk." Diyor ki, iyileşir benim oğlum sonra çocuk nefes almaya başlıyor, düzeliyor. Diyorlar ki, nasıl oldu bu. Maço ise, "Valla aksakallı biri geldi benim başımda durdu, elini sürdü." Sonra Maço diyor ki, "Bizim Hızır günümüz budur. Diğer Alevi kesimi Şubatın 25 inde Hızır yapıyorsa bunlar bir hafta önce yaparlar. Biz buna Maçanlar'ın Hızırı deriz."

Onlar Kiğı-Karerden göçmüşler ve Gözeler köyünde oturuyorlar. Gözeler de tek evdirler Maço kabilesinden. Bende onlara uyayım ve onlarla birlikte Hızır yapayım dedim; ama rüya gördüm. Seyidimde Pirimde bana söyledi dedi ki, "Senin Hızır'ın bu değildir senin Hızır'ın her zamanki Hızırdır. Sen Hızır ibadetini bizim tarihimizde benim ilkelerime göre yap. Sizinkiler nasıl yapıyorsa sende öyle yap." (*Bingöl-Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur)*

120 – HIZIR NASREDDİN HOCA KILIĞINDA

Birisi bu çevrede Hızır'ı çok özlüyor. "Hızır gel rüyama senle görüşmek istiyorum, seni çok özlemişlim" diyor. Hızır gece rüyasına giriyor ve diyor ki, "Sabah erkenden köprünün altına git gelen ilk kişi Hızır'dır onunla görüş," diyor.

Bu kişi sabah kalkıp gidiyor bakıyor ki köprünün altında birisi eşeğe Nasreddin Hoca gibi ters binmiştir. Külahlı başında, sakallarını ve bıyıklarını makasla biraz kırpmıştır.

Bu köylümüz ise Bektaşi ağalığı yapmış bir kişidir ve eşekteki kişiye alttan bakar ve der ki, " Git git bilirim kimsin, mademki bu kılığa girmişsin, yani Sünnilerin sakalını kırptığı gibi sakalını kırpmışsın, seninle görüşmek istemem" diyor ve bırakıp geliyor; çünkü Aleviler sakallarını kesmezler serbest bırakırlar. Nasreddin Hoca'nın da sakalı serbesttir. *(Karer- Kığı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Babasından)*

121 – HIZIR'IN KÖLE OLMASI

Hızır bir gün insan kılığında çarşıda geziyormuş, zaten Bingöl dağlarında Ab-ı Hayat (hayat) suyunu içtiği için, kendisi ölümsüzlüğe bürünmüştür ve devamlı insanların içerisindedir. Bir dilenci Hızır'dan para istemiş ama Hızır'ın cebinde bir kuruş para yokmuş. O anda Allah kelimesi geçtiği zaman, Hızır hemen eğiliyor ve ayağa kalkıyor. Diyor ki, "Ey dilenci sen Allah rızası için benden para istedin; ama Allah biliyor ki bende hiç para yok mademki Allah için benden para istedin beni bugün götür Allah yolunda köleler pazarında sat ve alacağın parayla çoluğunu çocuğunu geçindir," diyor. Tabi dilenciye gün doğuyor ve Hızır'ın kolundan sımsıkı tutuyor götürüyor ve köle pazarında Hızır'ı satıyor.

Daha sonra Hızır'ı Musevi biri satın alıyor. Alan kişinin evi kocaman bir kayalığın ve dağın önündeymiş.

Hızır'ı alan kişi karnını derenin önünde doyurduktan sonra diyor ki, "Boş zamanlarında kazma kürekle evin işlerini yap, bir de buraya birkaç taş koy ki bu eğri yollardan geçebilelim." Satın alan adam daha sonra çarşıya gidiyor ve akşam geldiğinde gözlerine inanamıyor. Evin önündeki koca dağı, Karer Baba Dağı gibi dağı, dümdüz bir şekilde görüyor ve ürküyor, bağırıyor. "Sen in misin, cin misin, peri misin nesin" diye soruyor? "İki elin, iki gözün, bir ağzın var nasıl yaptın" diye ağlayıp bağırmaya başlıyor.

O zamanlar zaten makine yoktu, eski zamandı. Bütün insanlar milyarlarca yıl çalışsa bu çalışmayı yapamaz. Ürküyor ve "Allah rızası için sen kimsin," diye soruyor Hızır'a. Hızır'da: " Zaten ne yaptıysam Allah rızası beni bu hale soktu" diyor ve meseleyi anlatıyor.

Adam daha sonra ağlıyor ve Hızır'a "Dile benden ne dilersen" diyor. Hızır'da, "Senden tek dileğim gel İslam ol" der. Daha sonra Hızır bu adamı İslam dinine sokuyor ve oradan uzaklaşıyor.

Ben bu durumu rahmetli babama anlattım ve babam bana Hızır bir insafsızlık yapmış dedi. Niye baba diye sorduğumda bana, " Ya adamın Hz. Musa ile arası iyi imiş, Musevi dini ile arası iyi imiş, biz İslam olduk başımız beladadır. Adam şimdi İslam oldu kim bilir başına neler gelmiştir, dedi." *(Karer- Kığı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit, Babasından)*

122 – HIZIR'IN AB-I HAYATI BULMASI

Hızır, Büyük İskender zamanında Ab-ı Hayat suyunu bulmak için yola çıkmış. Bu suyu kim içerse hayatta baki kalırmış. Hızır ve yardımcısı kayık yaparken kayık aniden devrilmiş ve kendilerini bir mağaraya sürüklenmiş olarak bulmuşlar. Hızır ve yardımcısı farkında olmadan mağaradaki Ab-ı Hayat suyunu içmişler, sonra ölümsüzlüğe ulaşmışlar. Bu olaydan sonra Hızır karada, yardımcısı denizde dolaşıp darda kalanlara yardım ediyor. Hızır o zamandan beri iyilik meleğidir. *(Dorutay Köyü, Hüseyin Kılıç, 56, Emekli, Babasından)*

123 – HIZIR VE ATI

Bingöl'ün Sancak köyüne bağlı Buban'da (Oğuldere Köyü) Hızır günü, üç gün Hızır orucu tuttuğumuz zamanlarda, bizim bir Seyidimiz var ve Hızır'ın geleceğini önceden görerek eşine, "Hızır bugün evimize gelecek hazırlık yap," dedi. Eşi de, "Biz nerde Hızır nerede" diyor ve bu duruma inanmıyor. Kadın damda çul-hettan (el dokuması) yapıyormuş.

Seyit de komşulara çay içmeye gitmiş. Daha sonra akşam saat 8–9 sıralarında kadın bir bakıyor ki kapı açıldı ve mübarek içeri girdi. Hızır'ın atı her iki ayağını taşa vuruyor, taştaki nal izleri hala orada durur, at ayağını taşa vurduktan sonra kadın korkudan çulun üstüne doğru bayılıyor. Ayıldıktan sonra kocası geliyor ve kadın kocasına Hızır'ın geldiğini söylüyor. Nal izinin olduğu yerde insanlar toplanıyor ve ertesi sabah üç tane öküz kesiliyor, cem yapılıyor ve bütün köy toplanıp ibadet ediyor. (*Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı, Büyüklerinden)*

124 – HIZIR'IN HAC'DA YARDIMI

Benim babam bir gün Hac'a giderken yolda tüm parasını ve erzağını çalmışlardı. Babam çok çaresiz bir durumda kalmıştı ve daha sonra elinde baston olan, başında yeşil sarık olan yaşlı bir adam babamı Hacın her yerinde gezdiriyordu. Bir karış çocukta bir yerde vefat etmişti ve onu da yanında gezdiriyordu. Babam daha sonra buraya nasıl geldiğini bile bilmiyordu. Bütün Bingöl-Çan köyü şıhlari babamın huzuruna geldiler ve en halıs Müslüman sensin dediler. Kalbi temiz olan insanlar babamı görüyordu. Babam en öndedir ve kırk askerde peşindedir ve bütün ziyaretleri geziyordu. (*Ilıcalar- Bingöl, Gülnaz Karasungur, 65, Ev Hanımı, Annesinden)*

125 – HIZIR'IN YAĞMUR YAĞDIRMASI

Hızır dara düşenlere yetişir; yalnız sıdk ile Allah'a kalben inanırsan Hızır'da Allah'ın bir vesilesidir. Mesela bir ilkbahar mevsiminde bizim samanlarımız bitmişti, çünkü çok fazla kar yağmıştı ve hayvanlar açlıktan telef oluyordu.

Rahmetli babam da gece kalkıp ağlıyor, "Ya rabbim bu hayvanları ne yapacağız," diyor. Babam o esnada uykuya daldığını söyledi. Bir bakmış ki, bir atlı çıkmış ve babam koşup ona sen kimsin diye sormuş. O da sen beni rahatsız ettin çağırdın demiş.

Babamda sen o zaman Hızırsın deyip atın yularından tutmuş. Babam atı çekmiş, Hızır geri kaçmak istemiş karşılıklı çekişmeler olmuş; ama at elinden kurtulmuş babamın.

Daha sonra babam bir kalkmış bakmış ki, yağmur yağıyor ve sabaha kadar hiç kar kalmamış, toprak görünmüş. Sabah'ta babam hayvanları dışarı salmış. (*Dorutay Köyü, Hüseyin Kılıç, 56, Emekli, Babasından)*

126 - SEYİT MEHMET'İN HIZIRI GÖRMESİ

Seyit Mehmet'in babası onu öküz arabasıyla buğday öğütmek için değirmene götürmüş. Seyit Mehmet ve babası buğdayı öğütüp öküz arabasına yüklemişler. Babasının acil işi çıkmış ve öküzleri bağlayıp köye gitmiş. Babası gelmeyince Sey Mehmet öküz arabasını sürüyor fakat yolda öküzün birinin boyunduruğu açılıyor ve Seyit yolda mahsur kalıyor. Yaşı küçük olan Sey Mehmet boyunduruğu bağlamak istiyor ama gücü yetmiyor. Sonra Allah'a kendisini bulunduğu zor durumdan kurtarması için dua ediyor. Bir müddet sonra yaşlı biri geliyor, niye ağlıyorsun diye soruyor. Sey Memet durumu anlatıyor. Daha sonra, yaşlı kişi öküzleri çevirip getiriyor, boyunduruğu bağlıyor ve sür oğlum ben senin arkandayım, diyor. Sey hemen arkasına bakıyor; fakat yaşlı kişinin yani Hızır'ın hemen yok olduğunu görüyor. *(Yedisu-Kaşıklı Köyü, Bülent Karal, 33, Esnaf, Dedesinden)*

127 – HIZIR'IN KAPIMIZA GELMESİ

Fırtınalı ve tipili bir günde kapımız çalındı, aynı gece kızım hastaydı ve eşimde o gün maaş almıştı, bana para vermişti ve ben Bingöl'e gidip borçları dağıtıyordum. Kapı çalındı ve kapıya gittim baktım ki kapıda peçeli genç bir gelin var.

Fırtına ve tipiden göz gözü görmüyordu. Dedim bacım gel içeri, ne istiyorsun, o da dedi, "Teyze senden bir isteğim var yapabilir misin?" Dedim yapabileceğim bir şey ise yaparım. İçeri çağırdığımda bana, "Sen beni hiç görmemişsin," dedi. "He, seni tanımıyorum" dedim. Ne istediğini sordum, Dedi, "Bana elli bin lira verir misin?" O anda içime bir ferahlık ve mutluluk geldi.

Gittim cüzdanımı aldım, elli bin lira çıkardım ona verdim. Kadın dua etti sonra o fırtınada çıktı gitti. Ben içeriye gittiğimde eşim ne oldu diye sordu.

Ben dedim, "Bir genç kız benden para istedi, ben itiraz etmedim elli bin verdim." Eşim, "Sen neden yüz bin lira vermedin?" diye söyledi. Bende, benden istenen verdiğimi söyledim.

Daha sonra aynı gece duydum oğlum zehirlenip Elazığ'a hastaneye kaldırılmış. Bana söylememişlerdi ve gittiğimde Doktorlar zehirlenmeden oğlumun midesini yıkadıklarını söylediler. Soradan kurban kestık. Demek ki, Hızır'a verdiğim lokma oğlumu kurtardı. Demek ki, Hızır kapıya geldi ve bu insanlar zalim mi degil mi? dedi Ben bu insanları deneyem para verirler mi, yoksa vermezler? Demek bende zalim degildim, verdim ve Hızır oğlumi kurtardı. *(Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı)*

128 – HIZIR'IN DEPREMDEN ÖNCE BELİRMESİ

2003 Bingöl depreminde Hızır geldi önümde durdu. Güzümle gördüm. Deprem gecesi eşım çok hastaydi, kızlarım Aynur ile Gülseren telefon açtılar. Aynur bana "Ben sabah babamı almaya gelecem," dedi. Gece 12 ye kadar biz oturduk, dolaştık ben eşimin ayaklarını ufaladım, yatağa yatırdım buraya salona geldım. Kafam kanepeye koydum ve bastonu elinde önümde Hızır durdu ve bana dışarı çıkma dedi Hızır. Üstü başı çok eski ve fakır görünümlüydü. Ben Hızır geldi diye kalktığım vakt kayboldu ve o gece deprem oldu ve hiçbir şey olmadı, bir bardağımız bile yere düşmedi. *(Ilıcalar- Bingöl, Gülnaz Karasungur, 65, Ev Hanımı)*

129 – HIZIR - 1

Bir kış gecesi tanıdığım bir arkadaşımın oğlu, evdeki tüp sobasını ve odun sobasını yakıp yatıyor. Annesi çocuğunu tüpleri söndürmesi yönünde uyarsa da çocuk unutuyor ve yatıyor. Gecenin ilerleyen saatlerinde çocuk uyanıyor ve tüpün evi tutuşturduğunu fark ediyor.

Çocuk ateşi söndürmek isterken kendinden geçip bayılıyor. Sabah olduğunda gencin iş arkadaşları kendisinin işe geciktiğini, gelmediğini fark ediyorlar. Patron gencin işe gelmediği zaman mutlaka not bıraktığını söylüyor ve kuşkulanıyor. Öğleden sonra saat 4'te çocuğun iş arkadaşları kapıyı çalıp çalıp gidiyorlar.

Daha sonra yaşlı, sarıklı ve sakallı olan Hızır, çocuğun annesinin yanına gidiyor sora oğlunun evde zehirlendiğini sölüyor. Daha sora Hızır gencin arkadaşlarını da bulduktan sora, camları kapıları kırmalarını ve çocuğu evden çıkarmalarını söylüyor. İnsanlar eve girdiklerinde gencin camın kenarında baygın bir halde yattığını görüyorlar. Genci hemen hastaneye yetiştiriyorlar. Gözlerindeki ve vücudundaki is temizledikten sonra Doktor, eğer 10 dakka daha geç kalınsaydi genci kesin kaybedeceklerini söylemiş. *(Ilıcalar, Kurtuluş Köyü, Güneş Batka, 69, Ev Hanımı)*

130 - HIZIR – 2

Hızır, Kuran-ı Kerim'de geçen, Allah tarafından farklı güçlerle donatılan bir melektir. Ezilenlere yardım eder ve yetişir. Ocağımızın mensuplarından Sey Metin diye bir fakir insan vardı ve Ali Usta diye de bir duvarcı ustası vardı. Duvarcı ustasıydı ve herkesin işini yapardı. Ali usta Bingöl'den gelirken bizim bir Deşt yaylamız vardı. Deşt yaylasında Ali Usta tipiye yakalanmıştı ve Deşt'in tipiside çok felakettir. Ali Usta da tek başına geliyor ve çok sıkışıyor. Sey Metin de kahvede sohbet ederken aniden diyor ki, "Ali Usta geldi, Deşt yaylasında sıkıştı ellerimizi açalım dua edelim Hızır onun yardımcısı olsun ve onu kurtarsın" diyorlar. Ali bir süre sonra bakıyor ki, sanki birisi onu götürmüş ve bir kulübenin içine sokuyor. Orada da ocak var odun var, kömür varmış.

Orada o gece kalıyor, donmaktan kurtuluyor ve ertesi sabah çıkıyor, köye geliyor. Arkadaşları soruyor nerede olduğunu ve kendisi Deşt'te dağda kaldığını söylüyor. Arkadaşları Deşt'te yaşayamazsın diyor. Ali Usta'da olanları anlatıyor ve Aksakalıyla Hızır'ın gelip kendini oradan, kardan, tipiden ve felaketten aldığını söylüyor.*(Bingöl- Ortaçanak, Hüsnü Korkankorkmaz, 72, Emekli Memur, Büyüklerinden)*

131 – HIZIR - 3

Haziran 2009 sabahında, Karer'den Bingöl'e inşaat malzemesi almak için arabamla yola çıkmıştım. Yoldayken tam yolun kenarında çamurun içinde yaşlı, sakallı yan yatmış birisini gördüm ve durdum. Selamlaştık ve nereden geldiğini sordum. Kiğı'dan dedi. Nereye gidiyorsun diye sorduğumda Muş Varto'ya gideceğim, dedi. Ben kendisini Varto yoluna daha yakın olan Hamamlar mevkisinde bırakabileceğimi söyledim; fakat o hayır ben yaya gideceğim söyledi. Cebimde 10 lira para vardı. Ben elimi cebime götürdüm, vereceğim sadakanın az olduğunu düşündüğümden yüzüm tutmadı daha sonra ona, "O zaman bana bir dua et" dedim. "Ben zaten dua ediyorum" dedi. Arabayla on metre gittim ve içime o anda Hızır olduğuna dair bir düşünce girdi ve ben frene bastım hemen aşağıya indim baktım ki, kendisi kaybolmuştu. *(Karer- Kiğı, Selçuk Sevin, 53, Dede-Seyit)*

132 – HIZIR - 4

Bir gün evimde oturuyordum. Biz öğle yemeğini yedik ben oğlum Ali'ye yemek hazırladım tepsinin üstüne koydum ve masanın üzerine bıraktım. Mutfakta Ali'yi bekliyordum. Ben namaz kıldım oturmaya başladım ve baktım ki, karşı komşunun evinin oradan bir adam geldi ve kapının önüne yaslandı, kafasını içeri soktu ve açım dedi. Adamın başında sarık vardı sakalı normal uzunluktaydı ve giyimi normaldi. Ben açım deyince ben tamam dedim, kalktım mutfağa gittim yemek yemesi için tepsiyi getireyim, dedim. Mutfağa gittim tepsiyi aldım geldim ve baktım ki yoktu.

Tepsiyi bıraktım koştum baktım komşumgile etrafıma her tarafa onu yemeğe çağırmaya, adam aniden kayboldu. Aradım aradım yoktu. Kendisini gösteriyor ve o dakikada ben ondan ne dua isteseydim Allah kabul ederdi. Daha sora komşuma baktım ve yine yoktu. Daha sonra akrabalarıma durumu anlattım ve büyüklerim bana onun Hızır olduğunu söyledi; ondan dua alsaydım Allah benim tüm dualarımı kabul ederdi, çünkü ben tepsiyi almam ve gelmem birkaç saniye sürdü ateş olup kaçtı.

(*Merkez-Bingöl, Güneş Bazancir, 75, Ev Hanımı)*

133 – HIZIR - 5

Ben küçükken babam yoktu ve amcam bize bakamıyordu. Küstüm gittim ve bir handa kalmaya başladım. Hanın sahibi olan kişi at alım satımı ile uğraşıyordu bu adam Ermeniydi. Ben hayvanları Pertek'e otlatmaya götürmüştüm. Daha sonra çakır gözlü biri geldi ve bana küfür etti ve "Neden eve gitmiyorsun?" dedi. Ama ben konuşamadım ve dilim kilitlendi. Daha sonra bana eve git dedi ve gözümün önünde hemen orada kayboldu. Eve gitmeseydim başıma kesin bir kötülük gelecekti. Hızır beni uyarmıştı. *(Kiğı -Sütlüce Köyü, Ali Aslan, 55, Çiftçi)*

YEDİNCİ BÖLÜM

12. ETİOLOJİK (İZAH EDİCİ) EFSANELER

134 – KEKAVU KUŞU

Bi gün birbirni çok seven iki kardeş varmiş ve annaleri ölmüş. Geride iki yetim, bi kız bi erkek, çocuk kalmış. Baba başka bir kadınla evlenmiş ve analık çocukları her gün pancar ya da kenger (bölgede yetişen yabani ot) toplamaya gönderiyormuş. Analık çocukları çok çalıştırırmış. Gittikleri işten akşam bi şey getirirlerse onları severmiş; getirmezlerse dövermiş. Bi gün bu iki kardeş kenger topluyorlarmış; ama erkek kardeşin çuvalnın alti delik olduğu için topladığı kengerler düşüyormuş.

Daha sora abla kardeş dinlenmek için bir yerde oturmuşlar. Abla erkek kardeşe, "Bakam ne kadar kengerimiz olmuş, akşam az kengerle dönersak zalım analığımız bizi öldürür" demiş. Kız kardeş bakmiş ve çuvalda bi tane bile kenger görememiş. Sora erkek kardeşe bağırıp çağırıp ona kengerlerin hepsini yediğini söylemiş. Kardeşte, "Yok abla ben yemedim" diyormuş. Ne kadar yemin etse de ablasını bu duruma inandıramamış ve abla bıçakla kardeşinin karnını yarmiş.

Daha sora çocuk ölmüş ve abla bakmış ki kardeşinin karnında tek bi kenger var, o da kendi verdiği kengermiş. Abla o anda dua edip Allaha yalvarmiş ve demiş ki, "Allah'ım ben ne yaptım, ellerimle kardeşimi öldürdım. Sen beni öyle bir kuş yap ki, gece gündüz dağlarda gezem ve acımı haykıram" demiş. Zeman peygamberlerin zamanıymış ve Allah emretmiş, kız ufak bir kuş olmiş. Bu kuş çırçıplakmış ve bu kuşu gören kişi hemen ölürmüş. Kekavu kuşu dağlarda, "Fepo keko ki kuşt mu kuşt" dermiş. Yani, "Kardeşimi kim öldürdi ben öldürdüm, kim öldürdi ben öldürdüm," diye ötüyormuş. Kekavu kuşu kengerlerin çıkışından, son bahar ayına kadar durmadan ötermiş. *(Ilıcalar- Bingöl, Gülnaz Karasungur, 65, Ev Hanımı, Annesinden)*

135 – HAVAL KADIN

Bizim köyün kenarında (Ilıcalar) Köz köyü vardi. Köyde bi kadın varmiş, kadının yedi oğlu ve yedi gelini varmiş. Kadın Allah'a çok isyan eder ve sürekli böbürlenirmiş. Hayvanı başka tarlaya giderse, o bağırıp ve dermiş ki, "Artık ölüm beni tanımaz, yedi oğlum Allahtan büyüktür" yani yedi oğlu var diye kendini çok büyük görürdü. Bizse, bak Allahın teli naziktir, Allah sana yedi oğlan yedi gelin vermiş böyle yaparsan Allah bunları senden alır demiştik. Haval kadın da, "Allah nedir ki, benden bunları alır" demişti. Sonra, köye bi gün salgın hastalık gelmişti. Haval teyzenin hem gelinleri hem de çocukları çok hastalandı. Bunların hastalığı da "Hal kuli vanıp" yani hasta etrafında dönüp dönüp ölüyormuş.

Yedi oğlandan kurtulan olmamıştı ve gelinlerden ise üçü sağ kalmıştı, onlarda sakat kalmışlardı. İnsanlar Haval kadının gelinlerini sormağa giderken Haval kadın aniden kuduz olmuş.

Kadını getirip bir eve koymuşlar kırk gün kırk gece kadına kimse yanaşmamış. Sadece küçük bir camın arkasından suyunu ve yemeğini atıyorlarmış. Kırk gün sora ses seda kesilince birçok hoca okuyup dua etmiş, sonra gidip bakmışlar ve kapıyı açtıklarında, Haval kadın siyah bir köpeğe dönüşmüş, kapıya yapışmış ve ölmüştü. *(Ilıcalar- Bingöl, Gülnaz Karasungur, 65, Ev Hanımı, Annesinden)*

136 – KARTAL OYUNU EFSANESİ–1

1915 yılında Bingöl'e bağlı köylerin birinde bir çoban yaşarmış. Bu çoban hali vakti yerinde zengin bir ağanın çobanıymış. Sürekli bu çoban koyunları otlatıp gelirmiş. Ağa mayıs aylarında bir gün yeni doğmuş güzel bir kuzu getirir ve ağa bu kuzuyu sürüye katar. Ağa bu kuzuyu çok seviyormuş. Bu kuzuyu da çobana emanet etmiş ve kuzuda otlamaya başlarmış.

Bir gün, üç gün, beş gün gidip gelmişler. Bir gün öğlene doğru sıcağın etkisiyle çoban uykuya dalar, o arada kartallar yavru kuzuyu kaparlar ve bir kenara çekip bir kayalıkta kuzuyu kayaya vurup parçalarlar ve sağır ve dilsiz çoban o anda uyanır. Daha sonra çoban, kartalların o leşi parçaladığını çaresizlik içinde seyreder, daha sonra kartallar kuzuyu yiyip uzaklaşırlar. Ağa gelir, ağa sağa sola göz gezdirir; fakat bir türlü sevdiği kuzusunu göremez. Sağır ve dilsiz çobana, "Nerde benim kuzum," der. Oda işaretlerle kartalın yaptığı hareketleri çoban jest ve mimikleriyle, kartalların geldiğini, yavruyu götürdüğünü ve karşı kayalıklarda parçaladığını anlatmaya çalışır. İşte bu anlatış bizim kartal oyunumuza(folklor oyunumuza) yansımış onu o şekilde canlandırıp davul zurna şeklinde oynuyoruz. *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Büyüklerinden)*

137 – KARTAL OYUNU EFSANESİ – 2

Osmanlı-Rus harbinde kartallar gitmişler askerlerin leşlerinin üzerine konmuşlar. Orada bir çoban görmüş, sağır ve dilsiz olan çoban bu manzarayı gördükten sonra gelmiş ve anlatmış.

Kartalın leşleri çekip kayalara fırlattığı figürleri çoban hareketleriyle canlandırmış ve kartal oyunu olarak bu güne kadar gelmiştir. *(Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Arkadaşından)*

138 – ÇAÇAN OYUNU EFSANESİ

Çaçan Ermenidir, Ermeni bir Keşiş'in adıdır. Bu Ermeni Keşişi'nin güzel bir kızı vardır o dönemde Çewlik'te. (Bingöl'ün eski adı) Bingöl köyken tabi, bu 1844'lü yıllara dayanan bir anlatım şekli ve o günden günümüze gelen efsanedir.

Çaçan'ın güzel kızı vardır. Ancak bu kıza o köyden bir Müslüman genç âşık oluyor. Keşiş'ten kızını isterler, Çaçan da "Kızım küçüktür bize biraz müsaade edin bir yıl kadar iyice büyüsün kızımı size söz vereceğim," der. Fakat Keşişin içi içini yer kendisi gayrimüslimdir. Çünkü Müslüman gence kız vermeye taraftar değildir. Nasıl edip kızımı buradan uzaklaştırayım düşüncesi ile hareket eder. Bir yıl geçer ve o aile haber gönderir, ne oldu hani kızınızı verecektiniz, diye. Tamam der Çaçan, önümüzdeki hafta gelin isteyin diye haber yollar.

Ancak kızını alır ve gece ailesiyle birlikte kaçarlar. Kaçarken Aftor yöresine gelirler, o zamanlar yaz ayıdır ve saklanırlar. Sazlıkların arasında o geceyi orada geçirirler ve sabah köylüler kalkar bakarlar ki ev bomboştur. Aramaya koyulurlar, bunlarda o sazlıklarda saklanırlar ve düze çıktıklarında bir sürü akreple karşılaşırlar. Akreplerden kaçmak için, ayaklarını basarlar ve eze eze geçerlerken kız akrep sokmasıyla zehirlenir ve hayatını orada kaybeder. İşte Çaçan Oyunu da bu keşiş ve kızının kaçarken o akreplerle nasıl uğraştıklarını figürler halinde Bingöl Halk Oyunlarımıza yansıtılmasıdır. (*Bingöl-Şaban Köyü, Ahmet Bulmuş, 55, Emekli Öğretmen, Arkadaşından)*

139 – ÇOBAN (KARTAL) OYUNU EFSANESİ–1

Bingöl'ün folklorunda simge olan kartal oyunu vardır. Kartal oyunu, bir ağa varmış ağanın çok güzel bir kuzusu varmış ve bu kuzuyu çok seviyormuş. Bu ağanında çobanı kuzuyu dağa götürüp getirirken, ama bu çoban ahrazmış (konuşamazmış) sağ elle konuşuyormuş.

Kurt geliyor ve kuzuyu kaçırmak istiyormuş, tabi o kurt'a doğru gidiyor ve kurt'u kaçırıyor, kaybediyor kaçırıncaya kadar bu sefer kartal iniyor ve alıp kuzuyu götürüyor.

Bu akşam gittiği zaman ağaya işaret ederek anlatıyor ve diyor ki, böyle geldi, şöyle geldi ve kartal gibi hareket yapmaya ve kartalı canlandırmaya çalışıyor ve diyor. Bu hayvanı götürdü diyor. Bu oyun ahraz çobanın hareketlerinden doğuyor. *(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü, Büyüklerinden)*

140 – ÇOBAN (KARTAL) OYUNU EFSANESİ–2

1915 tarihinde Ruslar, Kafkaslardan Bingöl Şeref meydanına inerken, orada Ruslar büyük bir yenilgiye uğruyorlar. Kürt milis kuvvetleri bunları eşek meydanında yenilgiye uğratıyorlar. Bunlar büyük bir yenilgiye uğrayınca geri kaçıyorlar. Ruslar geri kaçınca çok kalan bölümü Rusya'da oluyor. Ondan sonra Rusların leşlerini kartallar yiyiyor ve daha sonra eşek meydanının adı şeref meydanı oluyor. O zaman kartalların Rus leşlerine saldırmasıyla bu oyun oradan çıktığını da söyleyenler vardır. *(Alıncık- Bingöl, Mehmet Emin Bazancir, 69, Emekli Kültür Müdürü, Arkadaşlarından)*

SONUÇ

Efsane, tanımı ve özelliklerinin belirtilmesi en güç halk edebiyatı türlerinden biridir. Efsanelerde, her milletin kendi örf, adet, an'ane ve fiziki çevreleri hakkında bilgiler bulabiliyoruz. Efsaneleri, meydana geldikleri şehrin ya da bölgenin belirgin özelliklerinden ayıramayız. Bu özellikler, belirtilen şehrin ya da bölgenin doğal güzellikleri, kaleleri, surları, o bölgede yaşayan önemli dervişleri, kişileri, şehrin simgesi olan tarihi güzellikleri ya da aşk efsaneleri olabilir. Şu halde Bingöl ve çevresinde bulunan illerin kültürel zenginliği, binlerce yıldır bu topraklarda yaşamış farklı inançta ve etnik kökenden insan topluluklarının oluşturdukları geleneğin ve kültürün kaynaşmasının ürünüdür. Folklor dediğimiz halk kültürü, bu geleneğin ve inançların en önemli halkalarından birini oluşturur.

Bu açıklamayı göz önünde tutarak biz de Bingöl Efsanelerinin fonksiyonlarını şöyle özetleyebiliriz: Bu efsaneler her şeyden evvel bize toplumun inançlarını, geleneklerini, sosyal ve kültürel özelliklerini vermektedir. Yani toplumun değerlerini, inanışlarını daha evvelki kuşaklardan bize aktarmaktadır.

Efsane metinlerini Pertev Naili Boratav ve Stith Thompson belirli bir metodoloji ile sunmuştur. Ancak benim derlediğim materyallerde, çalıştığım çevrenin inanışları, gelenekleri, etnik yapıları ve kültürel inançları farklılık arz etmektedir. Bu yüzden Boratav ve Thompson'un tasniflerini aynen almadım.

Tezime konu olan toplam 140 efsanenin 11'i başka yazılı kaynaklardan alınmış, kalan 129 efsane ise, Bingöl ilinin köylerinde, ilçelerinde, mezralarında ve ulaşımın zor olduğu bölgelerinde toplanmıştır. Bu efsaneler, anlatıcılarla birer birer görüşülerek, tarafımdan derlenmiştir. Derleme kayıtları yazıya aktarılırken, anlatıcıların lehçe özellikleri ve cümle yapıları büyük ölçüde korunarak yazılmıştır. Bu nedenle tezimde yer alan efsanelerin özgün olduğu kanısındayım.

Efsane metinlerini topladıktan sonra onları sınıflandırdım ve yedi ana grupta topladım: I –Dini Efsaneler, II – Olağanüsütü Kuvvetler ve Varlıklar Üzerine Efsaneler, III – Hayvanlar Üzerine Efsaneler, IV – Tarihi Efsaneler, V – Tabiatla İlgili Efsaneler, VI – Hızır İlyas ile İlgili Efsaneler, VII – Etiolojik (İzah Edici) Efsaneler. Bu şekilde çalışmamızı belirli bir metodoloji ile sınıflayıp, bölgede yaşandığına inanılan efsane türleri hakkında ön bilgi sahibi olduk.

Çalışmamızda efsane metinleri dışında inceleme bölümü vardır. Bu bölümde, Bingölün ne zaman il statüsüne kavuştuğu ve adını nereden aldığı hakkında efsanelerle desteklenmiş, etraflı bilgiler, " Bingöl Efsaneleri Üzerindeki Çalışmalarım" adlı başlıkta ise efsaneler ile ilgili bölgesel ve kişisel farklılıkları ve bu farklılıkların coğrafyada dağılımını belirtmeye çalıştık. Daha sonra, "Derlemelerde Karşılaştığım Güçlükler" ve bu güçlükler karşısında izlediğim yöntemi ayrıntılı biçimde paylaştım. "Türkiye'de Efsaneler Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Bu Çalışmaların Karşılaştırmalı Analizi" adlı başlıkta, okuduğum efsane kitaplarıyla benim derlediğim efsane metinleri arasındaki ortak noktaları ve farklılıkları belirtmeye çalıştım.

Yaptığımız bu çalışmanın, bundan sonra yapılacak olan efsaneler ile ilgili çalışmalara; metodik bakımdan yol gösterici olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AKSEL, Malik, **Anadolu Halk Resimleri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları. İstanbul 1960

ALANGU, Tahir, **Türkiye Folkloru El Kitabı**, Adam Yayınevi. İstanbul 1983

ALPTEKİN, Ali Berat, "Silifke'de Kırtıl Dağının Efsanesi", **Türk Folkloru**, c.I, S.11, 1980

ALPTEKİN, Ali Berat, **Fırat Havzası Efsaneleri (Metinler)**, Kültür Ofset Basımevi, Antakya 1993

AND, Metin, **Dionisos ve Anadolu Köylüsü**, Elif Yayınevi. İstanbul 1962

ANLAROĞLU, Fehmi, **Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri**, Onur Yayınevi. Ankara 1968

ANLAROĞLU, Fehmi, **Dilden Dile Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri**, Nüve Basımevi, Ankara 1968

ARAZ, Nezihe, **Anadolu Evliyaları**, Atlas Kitabevi, İstanbul 1984

AZADOVSKİ, Mark, ***Sibirya'dan Bir Masal Anası***, Çeviren ve önsözü yazan: BAŞGÖZ İlhan, T.C.Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 2002

BASKOM,William, **"Four Functions of Folklore"** Journal of American Folklore 67(1963)

BAŞGÖZ, İlhan, **"Dede Korkut Üzerine Notlar"**, *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, İstanbul 1985

BAŞGÖZ, İlhan, **Folklor Yazıları**, Adam Yayınları, İstanbul 1986

BAŞGÖZ, İlhan, **Karac'oğlan**, Pan Yayınevi, İstanbul 2003

BAŞGÖZ, İlhan, **Yunus Emre**, Pan Yayınevi, İstanbul 2003

BAŞGÖZ, İlhan, **"Türk Folkloruna Giriş"**, Pan Yayınevi, İstanbul 2010

BAYLADI, Derman, **Efsaneler Dünyasında Anadolu**, Say Yayınevi, İstanbul, 1996

BEĞENÇ, Cahit, **Anadolu Mitolojisi**, MEB Yayınevi. İstanbul 1974

BELEKOĞLU, Nebi, "Toroslar, Geyik Avcısı ve Ak Sakallı İhtiyar", **Türk Folklor Araştırmaları**, Haziran 1974

BEYSANOĞLU, Şevket, "Diyarbakır'dan Beş Efsane" **Türk Folklor Araştırmaları**, Ankara 1974

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi. İstanbul 1969

BORATAV, Pertev Naili, *"*Destan, Roman ve Cemiyet*",***Folklor ve Edebiyat II**, Adam yayınevi. İstanbul 1982

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi. İstanbul 1973

BORATAV, Pertev Naili, **Folklor ve Edebiyat I**, Adam Yayınevi. İstanbul, 1982

BORATAV, Pertev Naili, **Halk Edebiyatı Dersleri**, Türk Tarih Vakfı Yayınları. İstanbul 2000

BORATAV, Pertev Naili, **Zaman Zaman İçinde**, İmge Kitabevi, İstanbul 2006

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999

ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatı Araştırmaları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977

ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Zuhuri Danışman Yay. , İstanbul, 1970, s. 112

GOLDSTEIN, Kenneth S, **Sahada Folklor Derleme Metotları**, (Çev: A. Edip Uysal), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977

HELİMOĞLU YAVUZ, Muhsine, **Diyarbakır Efsaneleri**, Doruk Yayınları, 1993 Ankara

HONİGMANN, Ernest, **Bizans Devletinin Doğu Sınırından**, Çeviren: Fikret IŞILTAN, İstanbul 1970

İNAN, Abdülkadir, " Türk Boylarında Dağ, Ağaç ve Pınar Kültü", **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları**, Ankara 1966

İNAN, Abdülkadir, "Türk Destanlarına Genel Bir Bakış", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten**, 1954

İNAN, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986

KARTAL, Numan, "Kocacık'ta Türk Efsaneleri" **Folklor ve Etnografya Araştırmaları**, Ankara 1986

KEMAL, Yaşar, **Ağrı Dağı Efsanesi**, Adam yayınları, 1995 İstanbul

KÖROĞLU, Kemalettin, **Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1996

MORAN, Adli, **İlkel Efsaneler**, Varlık Yayınevi, İstanbul 1961

MUTLU, Belkıs, **Efsanelerin İzinde**, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul 1965

NUTKU, Y. Mustafa, KOZAK Ünal, **Van Gölü Canavarı**, Y.Y.Ü Matbaası, Van 1996

ORKUN, Hüseyin Namık, **Türk Efsaneleri**, Çınar Yayınları, İstanbul 1943

ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003

ÖNDER, Ali Rıza, **Yaşayan Anadolu Efsaneleri**, Kayseri 1955, 76 sayfa (Yeni Erciyes Yayınları: 2), 5 (33), Bahar 1997, 112–117

ÖNDER, Mehmet, **Anadolu Efsaneleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, **Anadolu Efsaneleri**, Can Yayınevi, Ankara 1984

SAKAOĞLU, Saim, **101 Anadolu Efsanesi**, Damla Yayınevi, İstanbul 1976

SAKAOĞLU, Saim, **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980

SEYİDOĞLU, Bilge, "İki Gezgin Efsanenin Karşılaştırılması", **Köz,** 1980

SÖNMEZ, Zeki, " Ağrı Dağı Efsaneleri", **Folklor ve Etnografya Araştırmaları**, İstanbul 1984

ŞAPOLYO, Enver Benhan, **Türk Efsaneleri**, Şapolyo Yayınevi, İstanbul 1971

TANYU Hikmet, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, 2. bs. Ankara. 1987

UYGUNER, Muzaffer, " Bir Efsane Üzerine", **Folklor ve Etnografya Araştırmaları**, İstanbul 1985

MAKALELER

ERPOLAT, M.Salih, **Çapakçur Kanunnamesi Hakkında Bir Değerlendirme**, Dicle Üniversitesi 2006.

DERGİLER ve GAZETELER

BORATAV, Pertev Naili, "Türk Efsaneleri",(Çev: İsmail Tuğrul Şavkay),**Folklora Doğru**, İstanbul 1974.

ÇETİN, Nebahat, "Ağrı Dağı Efsanesi", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**,14 (248),3/1970

ÇETİN, Nebahat, "Baskil ve Çevresinde Yatırlar ve İnanışlar", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, c.XIII. S. .255, 1970

Folklor ve Edebiyat: *İlhan Başgöz Özel Sayısı*, Başkent Matbaacılık 1998 Ankara

GÜL, Yusuf, "Doğu Anadolu Efsaneleri", **Türk Folklor Araştırmaları**, Ankara 1977

GÜL, Yusuf, "Şavak'ta Hayvanlara Ait Hikâye ve Efsaneler", **Türk Folklor Araştırmaları**, Ankara 1977

GÜNEY, Eflatun Cem, "Bursa Efsanesi", **Köy Postası**, 8 (99), 10/1952

GÜNGÖR, Kemal, "Van Efsaneleri", **Ülkü**, II. Seri, c.V,S. 59, 1944

KABAAĞAÇLI, Cevat Şakir, "Anadolu Efsaneleri", **Türk Dili**, 19 (208), 1/1969

KAMU, Kemalettin, **Türk Yurdu**, Sayı: 202–8, Ankara 1928

ORKUN, Hüseyin Namık, "Milli Efsanelerimiz", **Varlık**, 2 (34), 12/1934

Türk Dili, Eski Türk Şiiri Özel Sayısı, S.409, Ankara, 1986.

Vatan Gazetesi, Bingöl İlavesi, 1953

YALGIN, Ali Rıza, " Baştan Başa Efsanelerle Dolu Urfa", **Çınaraltı,** 3 (58), 10/ 1942

BİLDİRİLER

CUNBUR, Müjgan, **"Folklorumuzda Geyik Motifi Üzerine"**, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. c. Halk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982

SÖZLÜK ve ANSİKLOPEDİLER

BAKIRCIOĞLU, Ziya, "Efsane mad. **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, c.III, Dergâh Yayınları, İstanbul 1979

BORATAV, Pertev Naili, "Battal" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1950

BORATAV, Pertev Naili, "Türkler'de Hızır", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1950

DEVELİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat,** Ankara 1962

ERHAT, Azra, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007

İslam Ansiklopedisi, TDV. İstanbul, 1992, cilt.6, s. 183

KARA Mustafa, "Hızır" mad. **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981

"Langenscheidts Universal Wörterbuch", **İtallenisch, İtallenisch- Deutsch Deutsch-İtallenisch,** Berlin 1980

ROBERTSON, Ricardo Jordano, **Ingles- Espanol Espanol- Ingles,** Barcelona 1980

YILLIKLAR

Bingöl 1973 İl Yıllığı, Pars Matbaası, Ankara 1973

Bingöl 1995 İl Yıllığı, Gen Matbaası, Ankara 1995

ÖZÇELEBİ, Ali-Saim Sakaoğlu, " Anadolu Efsaneleri İçin Eski Bir Kaynak", **Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976

2007 Bingöl Albümü.

TEZLER

ARIKAN, Kadir, **Elazığ efsaneleri**, (Basılmamış Mezuniyet Tezi), Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1978

ÖZET

Yapılmış bu çalışmada Bingöl yöresi efsaneleri ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda, Bingöl yöresinin sözlü halk kültürü içindeki efsaneler konusunda, zengin bir içeriğe ve etno-folklorik özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Çalışmanın inceleme kısmına bakıldığında, efsanelerin bölgesel farklılıkları ve bu farklılıkların coğrafyada dağılımı, derlemelerde karşılaşılan güçlükler ve derlenilen efsane metinleriyle Türkiye'de yapılan bazı önemli efsane çalışmalarının Bingöl Efsaneleri ile benzerlikleri ve farklılıkları belirtmeye çalışıldı.

Derlenen efsaneler, anlatıcılarla yüz yüze görüşülerek yapıldı. Kürtçe (Zazaca) metinler Türkiye Türkçesine çevrildi. Çeviri esnasında asıl metnin muhteva ve etnokültürel özellikleri mümkün olduğunca korunmaya çalışıldı.

Derlenen efsanelere bakıldığında, klasik sınıflandırmada yer alan bütün türlere ait efsanelere rastlanmaktadır; fakat yöreye özgü, dini motifli efsaneler (menkıbeler), olağanüstü kuvvetler ve varlıklar üzerine efsaneler, Hızır İlyas ile ilgili efsaneler veya Alevi geleneğine bağlı efsanelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunu bölge halkının etnik kökenlerine ve yaşayış tarzlarına bağlayabiliriz.

Efsaneler bize, farklı inanışlara sahip olsalar da, bölge halkının birbiriyle ne kadar kaynaşmış, birlikte ortak bir kültür zenginliği ortaya koymuş olduğunu göstermektedir.

ABSTRACT

In this research, the legends in Bingöl region are investigated. At the end of the research, it is clearly visible that Bingöl region has a rich content and strong ethno-folkloric characteristics regarding its oral popular culture.

Referring to the analysis part of the research, some significant points were tried to be highlighted; such as legends' regional differences, the geographic distribution of these differences, the difficulties faced during the collection process, and convergences and divergences between some significant legend studies in Turkey and Bingöl Legends with the help of the collected legend texts.

The collection of the legends was done through face-to-face interviews with the narrators. Kurdish (Zazaish) texts were translated into Turkey Turkish. During the translation process, the content and the ethno-cultural characteristics of the original texts were tried to be protected as much as possible.

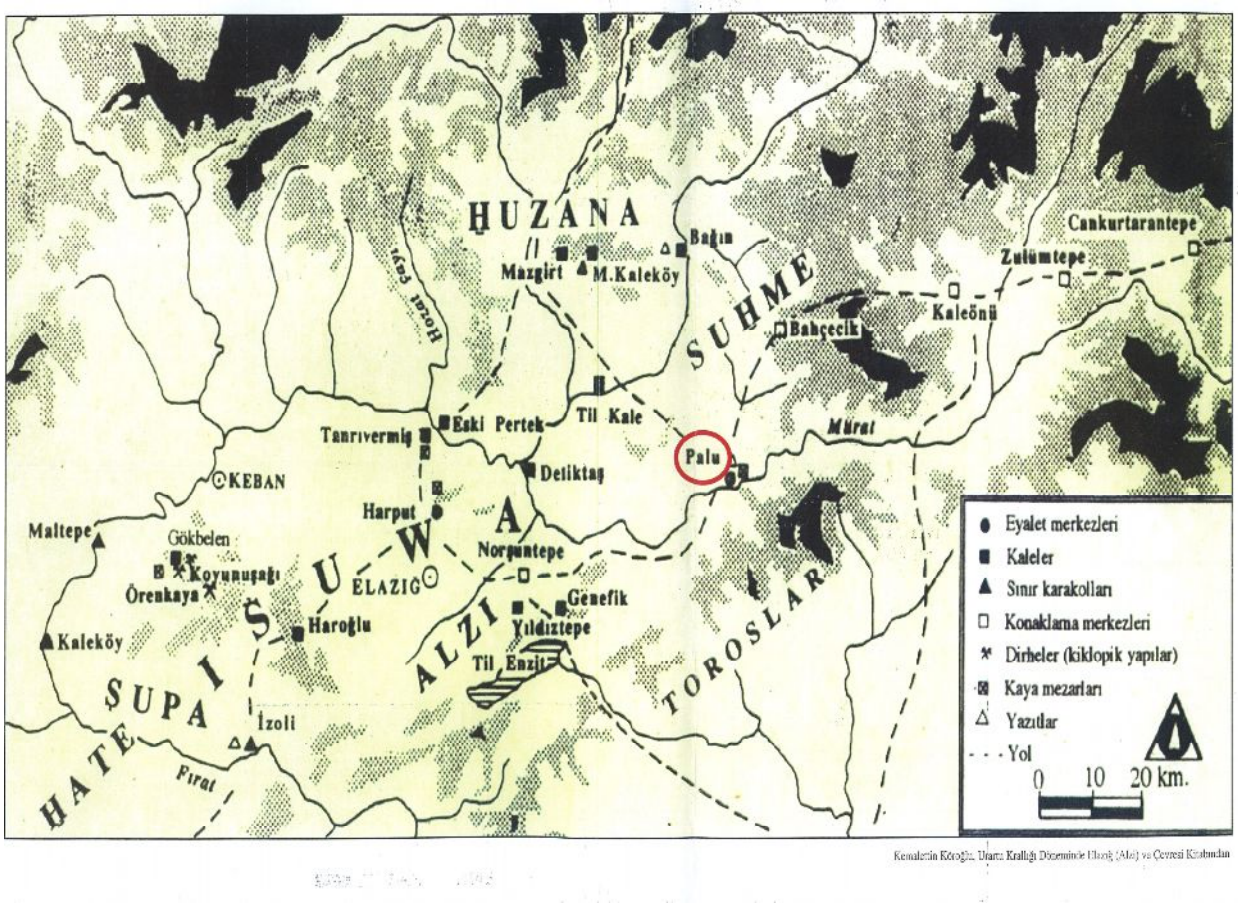
Taking the legends into consideration, there are many different types as listed in the classical classifications; nonetheless, it has also been noticed that legends peculiar to the region, some having religious characteristics (epics), ones that are about supernatural powers and supernatural beings, legends about Hızır İlyas or those related to Alevi tradition tend to come to the forefront. This might be linked to the ethnic origins and life styles of the local community.

The legends simply show that the residents of the region have, no matter how different their beliefs are, well-coalesced and set forth a common cultural richness.

EKLER: EK-1 HARİTALAR

Lev. I

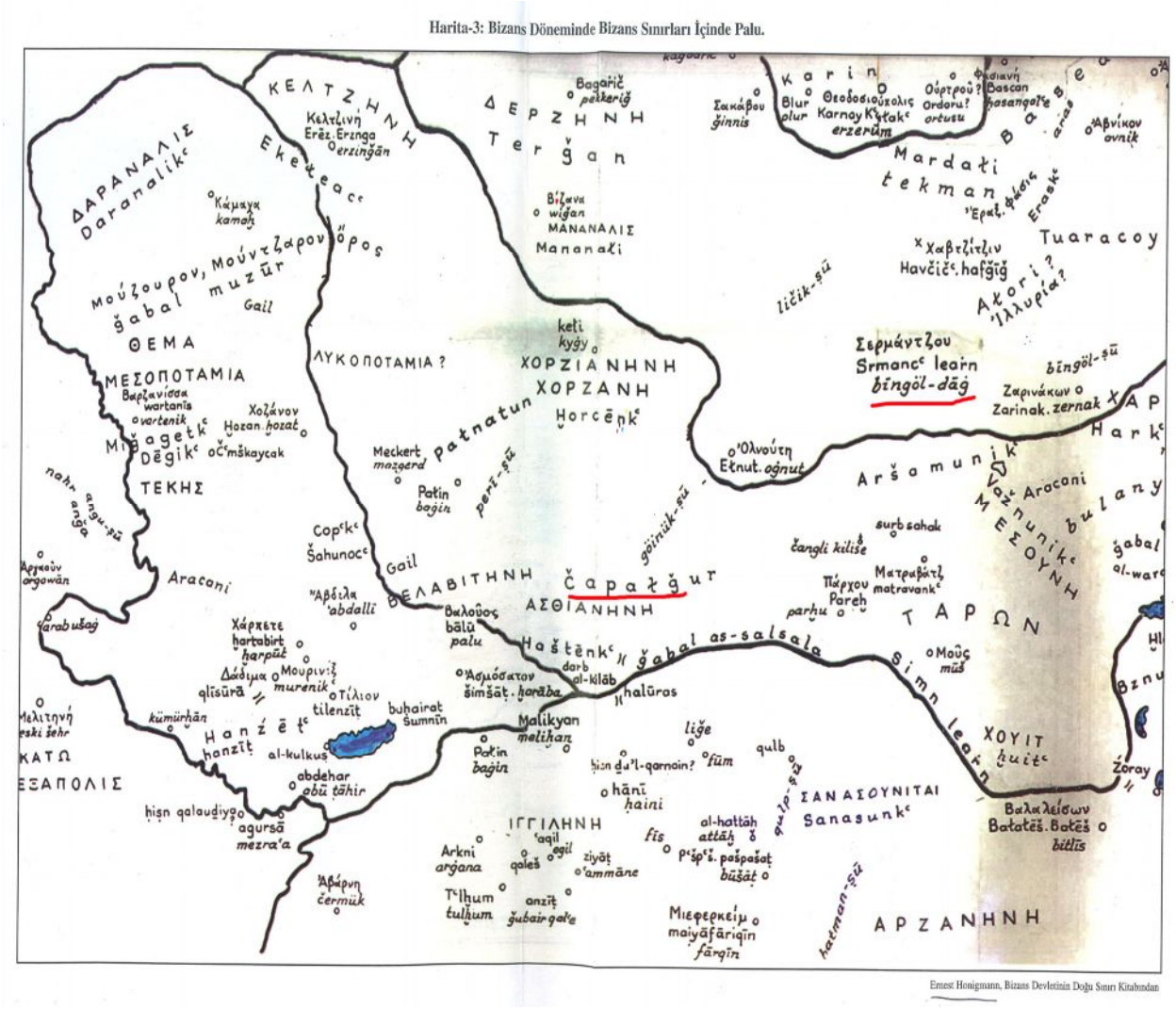
URARTULAR DÖNEMİNDE BÖLGEDEN GÖRÜNÜŞ

Kemalettin KÖROĞLU, *"Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi"* Kitabından Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1996

Lev. II

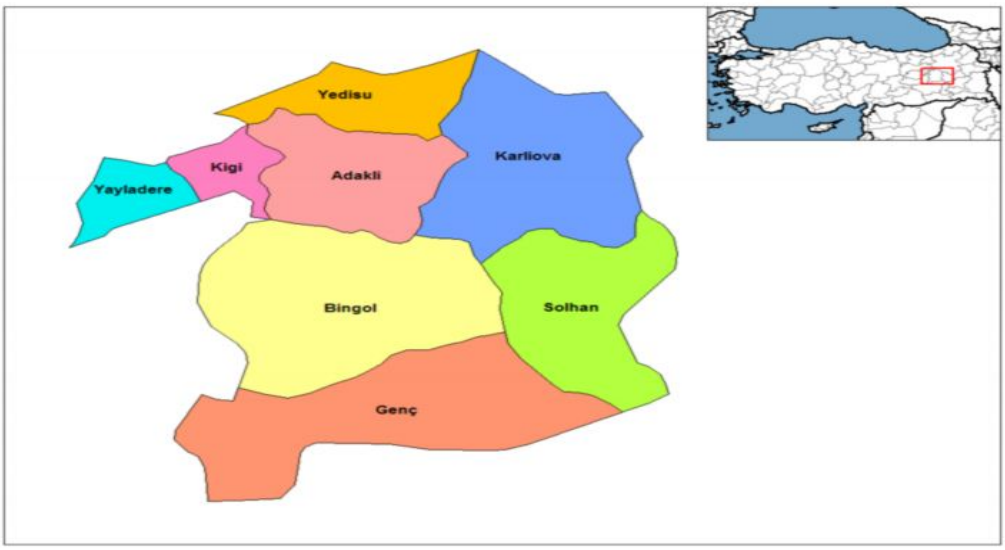
BİZANSLILAR DÖNEMİNDE ÇAPAKÇUR

Ernest HONİGMANN, *"Bizans Devletinin Doğu Sınırından"* Kitabından. Çeviren: Fikret IŞILTAN, İstanbul 1970

Lev. III

BİNGÖL İLİ HARİTASI

Erişim: [www.turkiyerehberi.gen.tr/sehirler/files/foto], Erişim Tarihi: 11 Şubat 2010

EK–2: FOTOĞRAFLAR

Lev. IV

1950'Lİ YILLARDA BİNGÖL

Vatan Gazetesi, *"Bingöl İlavesi"*, 1953, Res.1

Lev. V

Vatan Gazetesi, *"Bingöl İlavesi*", 1953, Res.2–3

Lev. VI

1960'LI YILLARDA GENÇ CADDESİ'NDEN BİR GÖRÜNÜŞ

Lev. VII

1970'Lİ YILLARDA BİNGÖL

Ankara Bingöl İl ve İlçeleri Yardımlaşma Dayanışma Derneği (BİNYAR) arşivi, Res: 1

Lev. VIII

2009 YILINDA ŞEHRİN KUŞBAKIŞI GÖRÜNÜMÜ

Erişim:[okulweb.meb.gov.tr/.../Bingol_Resimleri6.jpg], Erişim Tarihi: 17 Şubat 2010

Lev. IX

BİNGÖL'ÜN ÖNEMLİ FOLKLOR OYUNLARINDAN, KARTAL OYUNU'NDAN, BİR KESİT

Ankara Bingöl İl ve İlçeleri Yardımlaşma Dayanışma Derneği (BİNYAR) arşivi, 2009

Abstract

In this research, the legends in Bingöl region are investigated. At the end of the research, it is clearly visible that Bingöl region has a rich content and strong ethnofolkloric characteristics regarding its oral popular culture.

Referring to the analysis part of the research, some significant points were tried to be highlighted; such as legends' regional differences, the geographic distribution of these differences, the difficulties faced during the collection process, and convergences and divergences between some significant legend studies in Turkey and Bingöl Legends with the help of the collected legend texts.

The collection of the legends was done through face-to-face interviews with the narrators. Kurdish (Zazaish) texts were translated into Turkey Turkish. During the translation process, the content and the ethno-cultural characteristics of the original texts were tried to be protected as much as possible.

Taking the legends into consideration, there are many different types as listed in the classical classifications; nonetheless, it has also been noticed that legends peculiar to the region, some having religious characteristics (epics), ones that are about supernatural powers and supernatural beings, legends about Hızır İlyas or those related to Alevi tradition tend to come to the forefront. This might be linked to the ethnic origins and life styles of the local community.

The legends simply show that the residents of the region have, no matter how different their beliefs are, well-coalesced and set forth a common cultural richness.

ÖZET

Yapılmış bu çalışmada Bingöl yöresi efsaneleri ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda, Bingöl yöresinin sözlü halk kültürü içindeki efsaneler konusunda, zengin bir içeriğe ve etno-folklorik özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Çalışmanın inceleme kısmına bakıldığında, efsanelerin bölgesel farklılıkları ve bu farklılıkların coğrafyada dağılımı, derlemelerde karşılaşılan güçlükler ve derlenilen efsane metinleriyle Türkiye'de yapılan bazı önemli efsane çalışmalarının Bingöl Efsaneleri ile benzerlikleri ve farklılıkları belirtmeye çalışıldı.

Derlenen efsaneler, anlatıcılarla yüz yüze görüşülerek yapıldı. Kürtçe(Zazaca) metinler Türkiye Türkçesine çevrildi. Çeviri esnasında asıl metnin muhteva ve etno-kültürel özellikleri mümkün olduğunca korunmaya çalışıldı.

Derlenen efsanelere bakıldığında, klasik sınıflandırmada yer alan bütün türlere ait efsanelere rastlanmaktadır; fakat yöreye özgü, dini motifli efsaneler (menkıbeler), olağanüstü kuvvetler ve varlıklar üzerine efsaneler, Hızır İlyas ile ilgili efsaneler veya Alevi geleneğine bağlı efsanelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunu bölge halkının etnik kökenlerine ve yaşayış tarzlarına bağlayabiliriz.

Efsaneler bize, farklı inanışlara sahip olsalar da, bölge halkının birbiriyle ne kadar kaynaşmış, birlikte ortak bir kültür zenginliği ortaya koymuş olduğunu göstermektedir.